GUURE

GUURE

Hanka Soomaalida iyo Hidimada Gumeysiga

XASAN MAXAMUUD QORANE

Madbacadda Diiwaan

GUURE: Hanka Soomaalida iyo Hadimada Gumeysiga.

Xuquuqda © Xasan Maxamuud Qorane. 2024

Dhammaan xuquuqda buuggan waxa leh oo ay u dhowrsan tahay qoraaga. Dib looma daabacan karo, lama sawiran karo, lamana minguurin karo, maqal, muuqaal amaba se cod looma beddeli karo iyada oo aan oggolaansho qoran oo rasmi ah laga haysan qoraaga.

***

Daabacaaddii 2aad, 2024.
Madbacadda Diiwaan.
Hargeysa, +252 63 7695681

Info@madbacaddadiiwaan.com
www.madbacaddadiiwaan.com

ISBN: 978-975-8738-77-9

Madbacadda Diiwaan:

waa shirkad daabacadeed oo bixisa adeegyada daabacaadda, tafaftirka, faafinta iyo suuqgeynta buugta, waxaana ay qoraaga garab ku siinaysaa: adeegsan, tayo, hufnaan iyo xilkasnimo.

Diiwaan, oo garabsiinta qoraagu mudnaan u leedahay, waxa ay u taagan tahay *milgaynta qalinka*, waxaana ay ku hawllan tahay *baahinta aqoonta*!

HIBAYN

Buuggan waxa aan u hibeeyay:

- Halyeeyadii u dhintay, u dhaawacmay cimrigoodana u huray sidii ay dalkooda iyo dadkooda uga dulqaadi lahaayeen heeryada gumaysiga.
- Qof kasta oo aan is dhiibin e, ku dheggan baadi-doonka xaqiisa, geylankuna mabda'a u yahay.
- Birmageydadii ku naf wayday iyo kuwii ku waxyeelloobay dagaalladii sokeeye.
- Soomaalida ku nool qurbe iyo qaxooti -aan u ekayn-welina ku mamman ku dhaqanka diintooda iyo ku dhaadashada dhaqankooda.
- Hooyada Soomaaliyeed ee u dhabar adaygtay dhibaatada nolosha, dharbaaxada waayaha iyo dhaawaca colaadaha, si ay u soo saarto fac loo aayo.

MAHADNAQ

Marka koowaad, waxaa ay mahad dhammaanteed u sugnaatay Eebbaha ka nasahan xumaan oo dhan, ka sarreeya nusqaan oo idil. Eebbaha ii suura galiyay in aan buuggan soo saaro aniga oo caafimaad qaba bulshadaydana u adeegaya.

Marka labaad aniga oo og in mahadcelinta dhammaan dadkii ka dambeeyay in buuggan uu sidan quruxda badan u soo baxo ay aad u adag tahay, haddana waxa aan u mahad celinayaa qoyskayga oo garab weyn igu siiyay dhammaystirka dhiganahan aan maskaxdayda muddada dheer ku dhitaynayay.

Waxaa kale oo aan bogaadin u dirayaa dadka aan ku midownay mabda'a ama aan ku kulannay qalinka iyo qoraalka oo mar walba ii ah tamar aan ku dhaqaaqo iyo muraayad saxar tirta qalinkayga. Sidoo kale waxa aanan illaawi karin mahad celinta qof kasta oo gacan igu siiyay, igu dhiirrigaliyay, i garab istaagay, tifaftiray, khalad saxay, aragti igu biiriyay, intii aan buuggan qorayay ama uu fikradda ahaa.

AFEEF

Ka hor inta aadan bilaabin akhrinta buuggan: magacyada, shaqooyinka iyo darejooyinka ciidan iyo rayid ee halkan ku xusan intuba ma aha kuwo dhab ahaan u jira. Isu-ekaansho kasta oo kaaga muuqda buuggan iyo magac, shakhsi, shaqo, darajo iyo goob aad garanayso waa mid aan ku talagal ahayn.

HORDHAC

Intii ay Soomaalidu ku dhaqnayd Geeska Afrika waxa soo food saaray dhibaatooyin saameeyay toobiyaha nolosha iyo tubta dawladnimadooda, ugu dambaynna ka dhigay shacab itaal daran oo adduunku ku wiirsado. Caqabadaha na ragaadiyay waxa ay u qaybsamaan kuwo aan innagu isu geysannay iyo kuwo ay shisheeyuhu innnoo geysteen. Labadubana ma aysan helin qalin sidii la rabay usoo bandhiga, haddii ay jiraanna waa fara-ku-tiris u baahan xoojin.

Buuggan u eeg Soomaalida dal iyo dadba, waxa uu xusuus qor u yahay malaayiin Soomaali ah, oo ku kala nool xuduud-beenaad uu cadow sameeyay, kala teedayna bulsho aan wali helin cid qorta xanuunka ay la nooshahay. Waxa uu ka taariikhaynayaa hayaa aanka Soomaalida, hadimmada gumaysiga iyo halganka dheer ee ay ummaddeenu kula jirto awoodaha duullimaadka ku ah dalkeenna. Si gaar ah waxa uu awoodda u saarayaa damaca Abasiiniyada gumaysata Soomaali Galbeed una miciyo-lisanaysa Soomaali oo idil, mana illaawayo dammanida dadkeenna aan arkin waxa gomodahooda ka shisheeya.

Dhiganahan aan rejaynayo in uu ka qayb qaato soo noolaynta dareen-wadareedka bulshadeenna, waxa uu ifinayaa qayb ka mid ah caqabadaha ku gadaaman

Soomaaliweyn, waxa uuna gundhig u yahay buugaag taxane ah oo idanka Alle xoogga saari doona soo celinta mabaadi'dii Soomaalidu curiyeen, kuwoodii ugu qiimaha badnaa, ee sida kutalagalka ah loola dagaallamay.

Guure oo u qoran qaab laga yaabo in uu bulshadeenna ugub ku yahay, waxa uu toosh ku ifinayaa is-hagrashada, hagardaamada, isu damqasho la'aanta iyo fikiradihii dhaliyay dagaalka madhalayska ah ee ka dhex aloosan Soomaalida muddada dheer. Dagaalka inaga dhigay bulsho ayaa aan daran, waxa uu noo kala qaybiyay midabyo is maandhaafsan, qabaa'il ku oodan magaalooyin ay waddan u yaqaannaan iyo qaxooti ku rafaadsan qurbe aysan u ekeyn.

Ugu dambayn waxa aan rejaynayaa in uu noqdo mid sida xog dahsoon, bulshadana u fura wacyi cusub, soo tabiya taariikh duugowday, dibadda keena halgan ku qarsoomay isbeddelka waayaha, maktabadda Soomaalidana ku biiriya buug dhaxal gal ah.

Xasan Maxammuud Qorane

Muqdisho, Soomaaliya,

May, 2024.

DHALASHO

"Heeryada i saarani tolkay, hagartii weeyaane
Ninba hawshu keli bay ku noqon, haatan dabadeede
Nin walaalkii ii hiili yidhi, hoog Allaa badaye
Intii lay hoggaan bari lahaa, waan harjadayaaye."
—Jaamac Dayuurad.

Waa habeen gudcur madow ah. Waxa dad iyo duunyaba miraya roob waayadan isaga oo kale aan lagu arkin Suubaan-balal iyo deegaannada ku hareeraysan. Jabaqda ay bixinayso dhibicda roobku, qablanka habardugaag, cida xoolaha, mashxaradda Raha u dabbaaldegaya roobka, oohinta dhallaanka iyo qufaca odayaasha ayaa isqabtay oo isu beddelay laxan aan laga helin meel aan ahayn dhulka Soomaalida ee udugga iyo ugbaadka ku caan baxay.

Reerku waxa uu yaallaa Hoosweyne, oo aan ka fogayn magaalada Godey, kana mid ah dooxooyinka dhanka galbeed ka kulaala webiga Shabeelle ee halbowlaha u ah beeraha iyo dalagga in badan oo Soomaali ah. Shabeelle waxa uu gundhig u yahay jiritaanka magaalooyin badan oo Soomaaliyeed; laga soo bilaabo inta ka shishaysa magaalada Iimey illaa iyo agagaarka Jilib ee uu ku dhammaado. Dhulkaa baaxadda weyn leh ee uu webigu maro waxa uu ku leeyahay saamayn dad iyo duunyaba taabata.

Si ka duwan webiyada Afrika ee caanka ah, sida; Niil, Koongo, Nayjar, Saambiisi iwm, Shabeelle iyo webiyada la midka ah ee Eebbe uu ku galladay Soomaalida, saamayn kuma laha ilbaxnimada iyo sooyaalka. Ilbaxnimada Soomaalida waxa asal u ah badaha dhulkeenna ku hareeraysan, sida: Badwaynta Hindiya, badda Carabta iyo Badda Cas, oo diin, dhaqan, iyo ganacasiba nooga soo gudbeen.

Kumannaan sano ka hor Soomaalidu waxa ay xidhiidh dhow oo joogto ah la lahaayeen waddamadii iyo dadyawgii ugu taagta weynaa ee waagaa jiray, sida: Beershiya, dowladihii ka hana qaaday dhulka Carabta, Shiinaha, Hindida iyo shucuubtii kale ee ku dhaqnayd bariga dhexe, bariga fog iyo waqooyiga Afrika.

Ilbaxnimadii ka unkantay xeebaha Soomaalida waxa ay saldhig u ahayd in magaalooyinka kulaala badaha sida: Xamar, Jabuuti, Kismaayo, Berbera, Marka, Saylac iyo qaar kale oo lamid ah ay noqdaan magaalooyinka ugu magaca dheer geeska Afrika. Inkasta oo ay jiraan magaalooyin ku yaalla gudaha, oo aan bad lahayn haddana hormuud u ahaa sooyaalka Soomaalida, saamayn laxaad lehna ku lahaa sida Harar, haddana marnaba magaalooyinka ka fog baduhu ma gaadhin maqaamka ay gaadheen kuwa ku teedsan xeebaha.

Aabbahay waxa uu safar ugu maqan yahay magaalada Godey oo markaa noqotay meel xarun u ah bulshadii ku dhaqnayd dooxada Gob iyo deegaannada ku hareeraysan webiga ee aan lahayn magaalo kulmisa. Hooyadayna waxa ay ku mashquulsan tahay baadi-goobka

rati baarqab ah oo la odhan jiray Ina Gaashaan oo reerka ka lumay.

Ina Gaashaan waxa uu noo ahaa gaadiid lagu guuro marka beeshu ay u hayaa aanto degellada naqa leh, ama ay ka durkayso goobaha dagaalka iyo abaaruhu hadheeyeen, mar kalana waxa uu noo ahaa gammaan aannu dhaansanno oo aan kaga baxno harraadka, dhallaan iyo cirroolana uga maciina suudiga kulul ee Suubaan-balal.

Hooyaday iyada oo ka shakisan nabarrada kala fog ee gujinaya tan iyo shalay, dareensanna in fooshu xilli kasta qaban karto ayaa ay eeddadeed Canbaro Aw Guhaad si hoose ugu sheegtay in xaajigii guriga lahaa safar jiro, awrkii reerkuna maqan yahay, iyaduna ay sid buuxsatay oo cirkan roobabowga ah in ay ka hortagto ay dhibayso.

Cod xikmad iyo waayo-aragnimo leh ayaa ay ugu sheegtay in ay qaadato agabka umulidda; sakiin ay ilmaha xuddunta kaga goyso, maro ay ku qabato iyo waliba in aanay illoobin geedaha qaar oo haddii ay dhiigbaxdo ka caawinaya in dhiiggu xinjiroobo ka dibna istaago.

Xilli ay Libdhadu sida gashaanti xishood la gingiman isku qarisay buuraha dhinaca galbeed ku teedsan, ayaa ay hooyaday ka baxday meeshii uu jeesku yiil. Intii ay sii haysay jidadka kala jaadka ah ee ay Ratiga ka raadinaysay, waxa ay weheshanaysay oo sheeko hoose ay la lahayd ilmaha uurkeeda ku jira. Waxa ay u qaadaysay, sida hooyooyinka Soomaaliyeed caadada u ah; heeso, geeraarro, gabayo iyo tuducyo maansooyin ab-ka-soo-gaadh ah. Waa murti gabadh kasta oo Soomaaliyeed ay wax ka taqaan, meel walba

oo ay ku nooshahay. Intaa waxa u dheeraa hooyaday in ay ku taamaysay in uu ilmahan Eebbe ka dhigo lab gaashaanqaad ah, ka dib markii ay dhowr da'ood oo isku xiga dheddig ka noqdeen.

Soomaalidu wanaag iyo gobonnimo ayaa ay ku caanbaxday. Hasayeeshee waxa jira dhaqanno gurracan oo noo soo doolay ama aan kala simannahay shucuubta nagu hareereysan gaar ahaan Carabta iyo qayb ka mid ah Afrikaanka. Dhaqannada aan kaga dayanaynno dadyowga saamaynta nagu leh, ee aan Islaam iyo sinnaanta aadamaha midna salka ku lahayn, waxa kow ka ah dhalashada gabdhaha oo aan lagu farxin. Habluhu ma laha iin u gaar ah si looga cararo ama looga naxo dhalashadooda, malahaygase degelka oo ahaa meel xoog lagu joogo, ninka dab iyo rag haystaana uu yahay midka arrimiya, gabya, geelana qaada, ayaa keentay in labku noqdo mid ka mug weyn dhedigga qabiilka dhexdiisa.

Hooyo Ruqiyo oo horey u sii qaadatay talooyinkii Canbaro Aw Guhaad ee ku aaddanaa dhalmada ayaa dhex qaadday dhul ballaadhan oo dhibicda iyo cadceeddu ay is qabteen. In yar markii ay socotayba waxa dhagaheeda soo gaadhay olol geel oo aan dhab ahayn, balse ka turjumaya sida ay u jeclaan lahayd in ay maqasho shanqadha ratigeedii oo daaqaya meel aan iyada ka fogayn, si ay durba reerka ugu laabato.

Waxa ay sii tiicdaba, waxa ay socod dheer ka dib gaadhay ceel caan ka ah deegaanka oo geela laga waraabiyo. Waxa ay isha marisay wixii geel cabbayay iyo kuwii fulayay labadaba. Sidoo kale, waxa ay isha ka buuxsatay geelii sabada

taagnaa, iyada oo raadinaysa ratigii jaan iyo cidhib meel uu dhigay la waayay muddo laba toddobaad ah. Markii ugu dambaysayna isaga oo ragaadsan lagu sheegay duleedka ceelka Duddun oo waayadan xoolaha iyo dhaankuba ay ku yaraayeen, ka dib markii uu biyo yareeyay. Kuma aysan guulaysan in ay awrkii ka dhex hesho geelii ka cabbayay ceelka Hadhaawe oo ka mid ah ceelasha ugu caansan deegaanka Soomaali Galbeed. Muddo markii ay socotay, dhulkuna uu dhoollacaddeyn ku soo dhaweynayo dhibicda roobka ee la wada sugayo, ayaa waxa hal mar gees ka gees is qabsaday jac, hanqadh iyo waliba saxansaxo roob mahiigaan ah hordhac u ahayd.

Waa xaammilo sidkeed go'ay, waana kaligeed oo lugeynaysa cidla ciirsila'! Waxa jira baqdin laga qabay cutubyo ciidamadii Dergiga ah oo maalmahan lagu arkay deegaanka, kuwaas oo aan dad iyo duunyaba badbaadinnin. Ragga ay helaan hore ayaa ay u qafaashaan, dumarkana inta ay kufsi iyo dil isugu daraan ayaa ay dariiqyada ku tuuraan.

Fool, matag, col iyo in la mid ahba kulama tashadaane, waxa soo gujiyay nabarkii foosha. Xanuun sidii mudacii lagu mudayo jidhkeeda iyo qodobbo ka kulul dabka ayaa lagu qabtay. Dhidid aan dhammaad lahayn ayaa ka qubanaya oogadeeda oo idil xilligaa roobku sida siman u hayo dhulka!.

Culayska ay ubadku ku hayaan hooyada laga bilaabo marka ay uur galaan illaa iyo marka ay taabba-gal noqdaan waa mid aan la soo koobi karin, xaqa ay leedahayna waa mid aan la gudi karin.

Waxase hooyada sharaf iyo karaamo ugu filan in ay diinteenna suubban, ay u caddaalad samaysay, daalkeediina qaddarin loogu abaal guday, markii adduunka laga dhigay furaha guusha aakhirana ay noqotay irrid jannada laga galo.

Dhul kaa dheer, cir kaa dheer, meel loo ciirsadaana ma jirto. Waa naftaada ku tasho oo u adkayso warmaha foosha. Nus saac socod gebidhaclayn ah ay ku jirtay, waxa ay si lamafilaan ah ugu soo baxday jees yar oo meel yaalla, xayn adhi ah iyo laba tuldood oo geel ahna xeryo ugu jiraan.

Bariidin iyo salaani ma jirto e, waxa ay dhagta afka u saartay qof dumar ah oo roobka da'aya xareeddiisa biyo ka dhaaminaysay. Qofkii dumarka ahaa ayaa soo jalleecay hooyaday Ruqiyo, mise waa Sareedo Faaqid! Dhakafaar! Filanwaa iyo aamus ayaa hadheeyay goobta, waxa ayna hooyo Ruqiyo illowday fooshii. Waxa ku soo dhacay xusuuso kala duwan. Waxa hor maray dhacdooyin lagu kaydiyay cajal nololeed da'diisu 37 sano tahay.

Ruqiyo oo dib u milicsatay sooyaalka utunta reebay ayaa gorodda laa laalaadisay xishood dartii. Sareedo oo ahayd da' afartanaad, bilic iyo qurux dumar ka muuqatay, markaana inta ay dhaamisay haan biyo ah sii gelaysa xerada adhiga ayaa isa soo majiirtay, si halhaleel ahna u gashay guriga, iyada oo ku dhawaaqaysa: hooyo waa Ruqiyo Mahad oo foolanaysa!

Naado Rashiid oo ahayd Sareedo hooyadeed oo goobjoog u ahayd cutubyada foosha xun ee casharkii dhex maray labada qoys ee ab iyo ood wadaaggaba ah waa qoyska reer Mahad ee ay hooyaday ka dhalatay iyo qoyska reer

Faaqid ee Sareedo dhalaye ayaa tidhi: "Ruqiya aa?! Ma Mahad Cabdullaahi ruux uu dhalay ayaa gurigayga soo martiyay? Waa adduun iyo xaalkii iyo hilmaanka aadanaha durbadiiba illooba gafka uu gaysto."

Inkasta oo khilaafka dhex maray labada qoys uu noqoday mahadho muddo laga sheekeeyo, haddana hooyaday wax saamayn ah kuma aysan lahayn, mana filayso maanta in boog bogsasho ku dhow muddo dheerna ka soo wareegtay dib qolofta looga qaadi doono.

Sareedo iyo hooyo Ruqiyo waxa ka dhexaysay aqoon dheer. Sareedo oo ahayd gabadh qurux iyo itaalba u sidatay gabdhaha aynigeeda ah ayaa hilaaddii 1940[kii], xilligii Taliyaanigu ka talinayay deegaanka Soomaali Galbeed iyo inta badan Geeska Afrika, waxa u fadhiistay Aadan oo ahaa taliye xukuma jabhad aan itaal badan lahayn oo ka hawlgeli jirtay aagga magaalada Godey.

Abtigay Aadan waxa uu ahaa taliye ku dhashay, ku korey, kana hawlgala, deegaan baaxad weyn oo ku teedsan webiga Shabeelle. Hadafkiisu waxa uu ahaa xoreynta gayigiisa uu gumaystuhu gaasiray. Waxa uu si isku mid ah col ula ahaa labada gumayste ee Talyaaniga iyo Xabashida, mana uusan lahayn waqti badan oo uu gabadh kula haasaawo, hasayeeshee, marka uu naftiisa ku canaanto in uu doobnimada kuweynaaday, waxa uu isku qanciyaa in uu yahay Aadan Mahad oo ragga maanta jooga ugu badiya hanti, nasab iyo magac. Marka uu damco guurna ma waayayo gabadh geyaankiisa ah oo uu geel iyo guunyaba ka bixiyo, gurina loogu soo galbiyo.

Aadan oo doobnimada kuweynaaday markii uu damcay in uu guursado, ma jirin gabadh ka qurux badnayd Sareedo oo uu arki karayay. Muddo haddii uu sheedda kala socday qalbigiisana ay taabatay, warkeedana uu si teel teel ah u helayay wuxuu go'aansaday in uu fool ka fool ula kulmo. Waxa uu u haasaawe tegay gabadhii oo qacdii horaba uu ku ashqaraaray jooggeeda, jamaalkeeda, samayska sare ee oogadeeda uu Eebbe ku dhammeeyay dumarnimo, hubqaadkeeda iyo hadalkeeda ka soo baxaya afka aad mooddid in qadowga la mariyay. Sareedo oo layaabban dhiirranaanta Aadan iyo xaaladda ay ku sugantahay ayaa intii ay dhoolla cadaysay rumaygeediina afka gashatay geed yar oo Qalaanqal ah dhanka kale iska taagtay.

Indho kalgacal oo hamuunyo huwan intii uu ku eegay iyada oo hoganaysa indhahana hoos u raaricinaysa ayaa uu cod hoose ku qaadey tix markaa uun ku soo dhacdey asii uusan garaneynin cidda iska leh:

"*Qad la riiqay iyo af ku qalimaleey'*

Qalanjada tolkeey ma wax laga qadaa?"

Aadan waxa uu ahaa ragga jecel dumarka jidhkoodu xubin xubinta u kala qaybsanyahay, waxa uu necbaa jidh isku furan oo aan laheyn xuduud lagu kala garto. Hablaha waxa uu ugu jeclaa midda leh cirrid iyo bishimo madow, misko waafiya, shaf buuxa, iyo kubab u eeg tiirarka guryaha, intabase waxa ka horreeya itaalka maaddaama uu isagu gaabnaa.

Codkaa hoose ee ka soo baxay taliyaha ma gaadhin dhagaha Sareedo oo aan aragtidii koowaadba ka helin

Aadan! Waxa ay u arkaysay askari aan lahayn wax lagu raaco, qoodh, qurux iyo qiimo kale toonna. Waxa uu ula muuqday nin aan lahayn wax soo jiidasho ah oo indhaha dumarka buuxin kara, marka laga reebo qoyskiisa! Waa' ayaa ku baryey ninkii isu haystay in uu yahay mid guga maanta ah aysan gabadhi 'maya' dhihi karin.

Waa maan Barreey iyo maan Bilaale, xaajadii waa ay gurracantay, waana la waayay tab loo dhaqaajiyo ka dib markii is maandhaaf weyn uu ka dhashay dookha wiilka iyo gabadha. Tol iyo xigto ayaa jirta oo intaa laguma deynin xaajadiiye waxa loo diray in ay hawsha soo dhiraandhiriyaan xalna raadiyaan Xamdi Faarax oo ahayd gabadha saaxiibteed iyo Yuusuf Mahdi oo Aadan garabkiisa midig ahaa.

Laba toddobaad oo u kala dabqaadid ah, Sareedo waxa ay ku adkaysatay in uusan Aadan ahayn dookheeda, hasayeeshee; abtigay oo necbaa jabka goobta dagaalka iyo golaha dumarka ayaa tolka u bandhigtay rabitaankiisii, gabadhiina u fadhiistay isaga oo go'aan ku gaadhay in Sareedo ay noqoto ooridiisa jidkii uu doono ha u maro e.

Subax ayaa uu reerkii u raray hanti wixii uu awooday iyo wixii uu soo uruurin karayayba, wixii xeer ahaana soo dhammaystiray. Sidii uu dhaqanku ahaa nin geyaan ah, oo gabadh tol u soo doontay, lama celiyo e waxa gabadhii lagu xidhay Aadan, sidaa ayaa aana lagu yagleeley guri kor ka qurux badan hoostana ka ololaya.

Guurkaa jujuubka ah gabadhii waxa uu ku noqday boog wadnaheeda ku taal. Aadanse waxa uu iska sii watay noloshiisii caadiga ahayd, waxa uu dib ugu laabtay

halgankiisii ka dib markii uu gaadhay hadafkii uu nolosha guurka ka lahaa. Waa Sareedo oo ooridiisa noqota ubadna u dhasho e.

Waxa lagu jirey gu' barwaaqo ah oo laga soo doogay abaar dheer oo dad iyo duunyaba saanyatay. Waxa cagta iyo jabaqda dhaantadu is qabataa habeenkii inta u dhexaysa Bantureed, Hoomey, Webiga, laagta Gila, illaa iyo dooxadii Dhanaan. Waa barwaaqo uu sida caadiga ah magoolo jacaylku, bacrimana dareenka u dhexeeya labka iyo dhediggu. Waa amminta uu alalaaska guurku isqabto daan ka daan.

Sareedo oo gugaas 19 jirsatay, muuqaal ahaanse la moodo in ay intaas aad uga weyn tahay; marka la eego kartida, hubqaadka iyo haybadda dumarnimo ee ka muuqata, ma aysan yeelin in Aadan oo gu' ahaan iyo dookh ahaanba ka fogaa ay oori u noqoto. Marnaba kuma aysan fikirin in nin qori dhegta haysta oo aarka weheshadaa uu yahay midkii ay muddo ku taamaysay.

Waxa ay ku fikiraysay in uu guursan doono Muuse Cali oo ah wiil aad looga yaqaanno goobaha dhaantada iyo ciyaaraha waddaniga ah. Itaal dhaqaale iyo awood dadnimo midna kuma aysan doorannin Muuse e waxa uu ahaa aftahan yaqaanna sida loola hadlo dareenka dumarka, loona indhasarcaadiyo iyada oo la marayo hannaanka hadalka, hawraarta san iyo maansada hilinka toosan la mariyay. Dumarna hadal macaan laga raac!

Meherkaa aan gabadhii Sareedo ahayd waxba laga weydiinnin, waxa uu ahaa mid murugo iyo farxadba

xambaarsan. Aadan waxa uu u ahaa dabbaaldeg Sareedana gabbal dumay iyo cimri khasaaray. Inkasta oo Sareedo murugo iyo uurkutaallo ay la daalaa-dhacaysay, haddana qoyskeedu guurkaa waa ay mahadiyeen, waxa uuna ahaa mid barwaaqo iyo badhaadhe u horseeday, maadaama gabadhoodii ishkin iyo adhiba laga bixiyay, qoys dun macaanna ay la xidideen.

Laba bilood ka dib Aadan waxa uu sagootiyay qoyskii Sareedo, isaga oo ka baxay dadabgalkii, waxa uuna xaaskiisii cusbayd ee uu nasiibka u yeeshay nolosheeda qalbigeedana uu Muuse mulkiyey la aaday, xaggaa iyo Ceelbarde oo jabhaddu xoog iyo saldhigba ay ku lahayd.

Saddex sano oo buuq, qaylo iyo eed-sheegasho ah ka dib guurkii Aadan iyo Sareedo waxa uu gaadhay jid xidhan oo meel horay looga socdaa aysan jirin. Noloshii qoysnimo waxa ay noqotay mid gabbalkeedu dhacay, ugu danbeynna Aadan waa uu furay Sareedo iyada oo wiil iyo gabadh wadata. Sida aynnu ugu dhiirannahay furitaanka haddii aynnu ugu dhiirranaan lahayn dhegaysiga dareenka dumarka iyo tixgalinta damacooda, waxa aad u yaraan lahaa qalalaasaha qoyska iyo furitaanka xadhkaha goostay ee khatarta ku ah bulshadeenna.

Dhacdadaas murugada ku reebtay Sareedo wali ma aysan illoobin, walow laga soo wareegay dhawr iyo labaatan dayrood. Aadan waxa uu ahaa nin dhaqashada reerka u yaqaanna gogosha iyo biilka. Nolosha gurigiisa waa uu ka soo bixi jiray oo waxa uu ahaa nin hanti leh, baahiyaha bini-aadannimo ee kale u gudi jiray xaaskiisa, aragtidiisana ma jiro wax ka maqan Sareedo haddii ay labadaa haysato.

Iyadu se waxay doonaysay qof la hadla dareenka jidhkeeda. Qof taabta rabitaanka wadnaheeda. Nin haqabtira baahiyaha dumarnimo ee ay ugu horreeyaan la sheekaysiga iyo fahanka nolosheeda. Taasna inta badan ragga Soomaalida jadwalka uguma jirto, darteed ayaa ayna badanaa guryuhu u burburaan, ilmaheennuna ugu koraan cuqdad, ka dib marka ay waayaa aan waalid aan god galin.

Jidhkeedu waa uu soohmay, oo waxa saameeyay sooyaalka nolosha. Muuqaalkeeduna waa uu isbeddelay, dhabankeedana waxa ka muuqday diihaal ay sababeen baahi iyo da' is huwan, guurna waa ay ka saahidday oo waxa ay korsataa ubadkeeda ay ku han weyn tahay in ay ka siibi doonaan qodxaha wakhtigu jidhkeeda ku mudey. Xagxagashada noloshu gaadhsiisay muuqaalka jidhkeeda waxa ka daran murugada ku gadaaman qalbigeeda aan helin ruux dhegaysta.

Intii ay Aadan wada joogeen mar kasta oo noloshu ku adkaato ama guurku uu sii xumaado Sareedo waxa ay nafteeda ku maaweelin jirtay in ay mar uun heli doonto Muuse iyo jacaylkeedii koowaad oo illowsiin doona dhibaatooyinka hadheeyay nolosheeda. Jacaylku waa ka koowaade, muddo markii laga soo wareegay kalataggii Aadan iyo Sareedo ayaa ay maalin maalmaha ka mid ah Muuse u bandhigtay jacaylkii dhallinyaranimo ee duruuftu ay maquunisay, hasayeeshee Muuse oo dan yar iska ahaa, noloshana la daalaa-dhacaayay ayaa gaashaanka u daruuray fikraddaas, oo ku tilmaamay "mid waalli ah oo aan laga fiirsannin. Laba kala bariday kala war la' e, rubadda ayaa go'day, gabadhii sannadihii ay oori aan faraxsanayn u ahayd

Aadan, niyadda ku dhisan jirtay xidhiidhkii iyo jacaylkii curdinka ahaa ee ay u haysay Muuse.

Hawraartaa ka soo yeedhay Muuse, sida warankii ayaa ay u muddey wadnaha Sareedo, waxa ayna hoosta ka xarriiqday in ragga oo dhan isku mid yihiin goor iyo goob kasta oo ay joogaan, maadaama Muuse waxba uusan kaga duwanayn Aadan.

Inkasta oo marnaba aysan Sareedo ku qancin, haddana Muuse waxa uu isku dayay in uu u caqli celiyo gabadha, arrintana dhinacyo badan ka tuso. Dood dheer ka dib ayaa uu Muuse yidhi: "waa garasho dumar oo marka la joogo jacayl iyo nacayb aan aad waxba u miisaamine anigu khalad kuma lahi in aan ka cudurdaarto xidhiidh aan qoto dheerayn oo tobannaan sano ka hor ahaa, gaar ahaan aniga oo noqday xaasle lagu mashaqeeyay carruur badan iyo caydhnimo."

Tagtadaa xanuunka kulul ayaa maskaxda Sareedo ku soo maaxatay markii ay aragtay hooyaday oo horteeda taagan sannado badan ka dib. Qof fooli hayso ma awoodo taagniye muddo toban daqiiqo ah oo ay Sareedo daawanaysay cajalka xusuusaha maskaxdeeda ku soo dhacaya ayaa ay hooyaday oo dareentey in ilmihii soo dhaw yahay fadhiisatay dhulka. Hal mar ayaa ay Sareedo soo baraarugtay iyada oo la moodo in xadhko laga soo daayay! Isla markiiba waxa ay dhex qaadday qoysaskii, waxana loo yeedhay Khadiijo oo ahayd ummuliso khibrad dheer iyo waayo-aragnimaba u leh ummulinta. Foosha kulaylkeeda waxa ay ku dhowaatay hooyaday sida ay iiga sheekaysay in ay miyir daboolanto,

waxana mar labaad asqeeyay matag, illin iyo waliba aadaar xanuunku keenay.

Haddii ay fooshu adkayd, dhalmadii ma adkaan wakhti dheerna ma qaadanine si sahlan ayaa ay u ummushay. Isla markii ay maqashay oohinta ka macaan wax walba ayaa ay illowday xanuunkii hayay, mashaqadii foosha iyo guurihii habeenka madow. Cod hoose ayaa ay ku weyddiisay: "maxaan dhalay?" "Waa wiil shindhalad ah oo halyey hubqaad ah noqon doona, Alle idankii" ayaa loogu jawaab celiyay.

Islaan waayeel ah oo guriga aan ku dhashay ugu weynayd ayaa tiri: "naa wiilka Guure u bixiya!" Mid kale ayaa ugu jawaabtay: "naa wiilka Geeddi u bixiya." Mid kale ayaa iyaduna docda aqalka ka dhawaaqday, iyada oo leh; "wiilka Dalmar u bixiya ama magaciisa aabbihii ayaa la la sugiye iska aammusa!" Go'aankaa dambe ee ahaa in masuuliyadda magaca wiilka aabbihii loo daayo ayaa u muuqday aragti macquul ah, shanqadh dambana ma yeedhin. Markii shaahii yaallay goobta la cabbay, sheeko dumar oo meel walba taabatayna la soo afmeeray, qayb dumarkii yimid ka mid ahna ay tageen, ayaa waxa dib u billowday dooddii ku saabsanayd magacbixinta. Sareedo ayaa hooyo waydiisay: "Ruqiyooy, Maxamed xaggee ayaa uu jiraa?" "Magaalada ayaa uu noogu safray", ayaa ay cod xabeeb iyo daal leh ugu jawaabtay hooyaday.

Waxa caado jirta ah in magaca iyo wanqalkaba lala sugo ragga masuulka ka ah qoyska oo aabbuhu ugu horreeyo. Hasayeeshee, sida ay ku dhacdayba, magacii habeenkaa goobta dhalashada lagaga dhawaaqay ee Guure

ahaa waa uu hirgalay, waxa uuna noqday magac aan illaa maanta leeyahay, lagana yaabo in uu saamayn ku lahaa nolosha guuraynta iyo geeddiga joogtada ah ee aan ku jiro tan iyo waagii aan caqliyaystay.

HANAQAAD

Inkasta oo gu'gii aan dhashay uu ahaa barwaaqo laga nastay abaaro halakeeyay dad iyo duunyo, haddana farxaddu ma dhammaystirnayn, oo waxa jiray dagaallo sokeeye oo dhib laxaad leh u geystay wadanoolaanshaha qabiillada iyo isdhexgalka bulshada Soomaaliyeed ee ku dhaqan agagaarka webiga Shabeelle. Sidoo kale wali waxa muuqatay saamayntii dagaalkii 1964[tii] oo shacabka Soomaaliyeed geliyay han weyn, ka dib markii aan aaminnay in dawladdeenna curdinka ah ay ka adkaan karto gumaysiga Abasiiniya ee gaamuray, rejo in badan la dhowrayayna ay xaqiijin karto.

Dhanka kale hadal-haynta jabhaddii Nasrullaah oo ku yeelatay deegaanka saamayn xoog leh ayaa ahayd mid taagan. Nasrullaah haddii ay xaqiijin waydey hadafkii madaxbannaanida ahaa waxa ay ku guulaysatay in ay dhisto wacyi-wadareedka ummadda iyada oo ka qayb qaadatay in dagaallada u dhexeeya beelaha la yareeyo, awoodahana la isugu geeyo sidii loola dagaallami lahaa gumaystaha madow ee ku habsaday dhulka hooyo.

Qoyskanagu waxa uu u noolaa sida caadiga ah ee looga noolaa gayiga Soomaalida badhtamihii qarnigii labaatanaad. Hooyaday iyo aabbahay oo da' ahaan isu dhowaa waxa ka dhexeeyay xidhiidh jacayl oo xishood iyo dhaqan soojireen ah huwan. Ma jiro qof dareemi kara

jacaylka ka dhexeeya lammaanaha Soomaalida, gaar ahaan kuwii noolaa xilliyadii hore ee addin in lagu muujiyo mooyee aan af lagu caddayn karin.

Markii aan yaraa inkasta oo aanan garanayn macnaha jacaylka haddana waxa ii muuqday in aabbahay uu seexdo meel ka duwan meesha aan seexanno, cunana cunto ka tayo wanaagsan kana badan midda aan cunno. Inkasta oo ay hooyaday ogayd in cuntadaa kala badhkeeda xataa in uusan cuni karin aabbahay, haddana waxa ay ceeb u arki jirtay in weel badh ah ay hor dhigto saygeeda.

Ficilladooda waxa ka buuxay jacayl iyo ixtiraam aad u weyn, gaar ahaan aabbahay oo aad ugu naxariisan jiray hooyaday, waligeedna aan af ama addin ku dhibin, hadalladooduna waxa ay ahaayeen kuwo aan marnaba jacaylka uurka ku jira laga dheehan karin. Waxa aan la yaabaa hadda, marka aan dib u xusuusto sida uu aabbahay farxad iyo qosol ugu salaami jiray dadka oo dhan, marka uu safar magaalada ah ka yimaaddo, marka uu hooyaday soo gaadhana uu isu beddeli jiray, oo salaan afka keli ah ugu salaami jiray hooyadayna ay raalli ugu ahayd sidaa, iyada oo u arkaysay in ninka xaaskiisa hadallo macaan ama gacanqaadis diirran ku qaabbila bulshada dhexdeeda uu ka yahay nin aan sarriig lahayn oo dhaqanka baal maray!

Degelka qabiilka uu qoyskannagu ka midka yahay waxa uu ahaa dhul baaxad weyn oo u dhexeeyay Suubaanbalal iyo Nogob. Hayaa aan iyo nagaanshaba waxa haga baadka iyo biyaha, colaaduhuna saamayn ayaa ay ku lahaayeen. Noloshooda diinta ayaa udubdhexaad u ah, dhaqan suubban ayaa astaan u ah, gobonimo ayaa gundhig

u ah, waxa haga xeer iyo xeerbeegti si qoto dheer u yaqaanna sooyaalka dalka iyo deegaankaba.

Mar haddii aannu nahay reer guuraa noloshoodu ku xidhan tahay dhaqashada xoolaha waxa qaali ah wax walba oo xidhiidh la leh nimcoolayda uu Eebbe nagu galladaystay. Xoolaha dartood ayaa dagaal loo galaa, dhiig loo daadiyaa, qaraabo loo gooyaa, in badanna looga tallaabsadaa xayndaabyada diinta iyo dhaqanka. Sababta oo ah xooluhu waa lafdhabarta nolosha, gundhigga ammaanta iyo cayda, oo haddii la waayo xoolaha gaar ahaan geela aysan jirayn nolol macno u leh reer miyiga Soomaalida.

Marka aan dib u celiyo cajaladda maskaxdayda si aan u xusuusto dhaqdhaqaaqii ganacsi ee jiray, dhallaanimadaydii wax badan iima muuqanayo, deegaankuna illaa iyo maanta ma helin madaxbannaani uu ku yeesho ganacsi furan, hasayeeshee dhaqdhaqaaqa ganacsi ee hadda iyo horraanba ka jira Soomaali Galbeed waxa lafdhabar u ah suuqgeynta xoolaha nool iyo waxyaabaha laga dheefo, sida; caanaha, hargaha, subagga iyo wixii la mid ah. Sidoo kale waxa la suuq geeyaa fooxa, malmalka iyo noocyada kala duwan ee xabagta.

Waxbarashada keli ah ee miyiga Soomaalida muqaddaska ka ah waa barashada Qur'aanka Kariimka iyo culuumta la xidhiidha ee islaamiga ah. Waxbarasho kale kama jirto mana qiimeeyaan reer guuraagu oo maba dareensana in ay ka maqan tahay waxbarasho mar haddii ay diinta Islaamka baranayaa aan ubadkoodu. Reer miyigu waxa ay leeyihiin macallin ubadka diinta u dhiga, shaqo kalena aan qabannin. Xoolo ma raaco, beer ma falo, shaqo kale looma

dirsado. Xurmo gaar ah ayaa uu leeyahay, waxa aana la siiyaa xoolo, ishiisa, uurkiisa iyo afkiisaba waa la iska ilaaliyaa. Macallinkaasu waxa uu ka tirsan yahay reerka oo dhib iyo dheefba la qaybsadaa degel kastana u raacaa.

Markii aan shan sano jirsaday waxa macallin u ahaa qoyskayaga iyo qoysaska badan ee ood iyo ab wadaagga aannu nahay macallin Garaad oo lagu naanaysi jiray "Qur'aan Ruuge" oo loola jeedo in uu ahaa nin ehlu Qur'aan ah, diin jecel, carrabkiisuna aannu ka faaruqin akhrinta Qur'aanka iyo dikriga Eebbe weyne.

Waxa uu ahaa nin awood iyo itaal Ilaahey siiyay. Gadhkiisa weyn iyo indhihiisa guduudxigeenka ah waxa ay ahaayeen calaamado uu caan ku noqday macallinka oo mararka qaar "Gadh-weyne" ama "Indhacase" lagu xaman jiray. Codkiisa onkodka u eeg iyo usha aan ka bixi jirin gacantiisu waxa ay cabsi weyn ku abuuri jireen ubadka uu wax baro macallin Garaad. aabbahay waxa uu ahaa oday dhaqameed deeqsi ah oo si joogta ah uga war haya macallinka, macallinkuna deeqda aabbahay jaceyl ayaa uu iigu beddeli jiray.

Inta badan, dadku waa xoolo dhaqato, waxase jira dhawr qoys oo beeraley ah, marka abaari dhacdana loo baxsan jiray bakaaro ay lahaayeen oo dalag badan lagu kaydin jiray. Mar kasta oo abaaruhu bataanna waxa ay reer miyigu ka soo ag dhowaan jireen tuulooyinka makacdada ah iyo magaalooyinka.

Reeraha waxa ciidan iyo xoogba u ah ubadka. Sidaa darteed, si la isu waafajiyo beeraha iyo xoolaha oo ilaalin u

baahan iyo barashada Qur'aanka, waxa subaxa hore, inta aysan shimbiruhu ka bixin buulkooda, ardaydu oogaan dab dheer oo dugsiyada Soomaalidu ku caan baxeen. Dabka waxa loo adeegsadaa diirrimaad, marna waa ilays lagu arko khadka, qalinka iyo looxa, marna waa wehel dugaagga iyo halaqyada laga weheshado.

Sannadkii koowaad ee aan dabka ka gudbayba aabbahay waxa aan ula muuqday in aan ahay wiil fahmo badan, oo mudan in uu waxbarasho helo, hasayeeshee waxa isu qaban la'aa xaaladda miyiga Soomaalida ee aan lahayn waxbrasho aan ahayn midda aan soo sheegnay iyo hooyaday oo aan xoog iyo wehel labadaba iiga maarmin, maaddaama aan ahay wiilka keli ah ee ay dhashay. Waxa aan ahaa madi ay dhashay minyaro tartan kula jirta xaas kale oo aabbahay qabay, taa oo dhashay koox wiilal gaashaanqaadyo ah.

Markii aan yaraa, waxa aan ahaa mid aan xasilin oo dhib badan. Dadku waxa ay ii arkayeen qalqaalli rabshadda aan ka daalin, hooyadayse waxa ay ii arkaysay halyeey xiniinyo gubayaa aan. "Waxa uu noqon doonaa mid aan ku nasto" ayaa ay haweenka ugu sheekayn jirtay, casarkii marka ay sheeko haweenku ku leeyihiin gurigayaga, oo ahaa meel ay dumarka iyo ragguba ku shiraan, fadhi fiican iyo shaahna ka helaan.

Hooyaday oo aan keli ku ahaa wax wiil ah iyo afar hablood oo isku xiga oo ila dhashay waxa ay iga dhigeen boqor aan taaj xidhnayn hadalkiisana la daba marin. Sidaa oo ay tahay, ma aanan ahayn dadka jiljilicsan ee aan naftooda biimaynin, kamana mid ahayn kuwa dabeecadda qalafsan ee aan oggolayn wax wada yeelashada, wadaagidda farxadda iyo

murugada dhallaanka ee aan dhaafsiisnayn ciyaaraha iyo fasaxa dugsi Qur'aanka.

Markii aan siddeed jirsaday waxa aan bilaabay in aan raaco lo' tiro ahaan kor u dhaafaysay toddobaatan oo ahayd waxa ay hanti xoolaad qoyskayagu lahaayeen. Aabbahay waxa uu aabbihii ka dhaxlay nasab toosan, magac dheer, sumcad wanaagsan iyo xoolo yar. Intii uusan dhalan aabbahay, awoowgay waxa uu ahaa nin hanti badan, gayigana caan ka ah. Hasayeeshee dabayaaqadii soddomeeyadii qarnigii labaatanaad ayaa uu caydhoobay. Abaaro iyo aafooyin kale oo isugu darsamay ayaa mooraduugay, awoowgay oo mar ahaa nin lagu sheekaysto hantida uu tabcay.

Maalmaha qaar ee aan ka nasto raacidda lo'da, waxa aan celin jiray beer ku tiil dooxo si fiican roobku u biya dhigay. Waxa aan lo' raacidda iyo beer celintaba ku kalaysan jirnay Geeddi Saxane oo ahaa saaxibkayga qudha ee aan lahaa xilligii aan ku noolaa agagaarka webiga Shabeelle. Geeddi waxa uu ahaa wiil yar oo edeb badan, aammusan oo af gaaban. Waxa aan kaga fiicnaa af-tahannimada iyo dhexgalka bulshada, isaguna waxa uu igaga fiicnaa orodka, geedafuulka iyo waliba u adkaysiga harraadka, gaajada iyo usha macallinka Qur'aanka.

Sida caadada u ah wiil ay hooyo keligii dhashay, kama heli jirin raacidda xoolaha. Waxa aan aad uga baqi jiray keymaha iyo duurka cidlada ah. Waxa aan mar walba maanka ku hayaa dugaagga ku nool deegaankaas ee libaaxu ugu weyn yahay in ay i cunaan. Intaa waxa dheer baaxadda weyn ee maalin raaca xoolaha iyo harraadka mararka qaar gaadha

miyirbeelka. Ma sahlana in aad xoolo ku raacdo banka Subaanbalal ee ay cadceeddu asqayso had iyo jeer.

Waxa aan aad u jeclaa ilaalinta beerta iyo in aan dhex joogo dhawr hiktar oo teedsan annaguna aan lahayn. Sababtu waxa ay tahay, beertu waxa ay leedahay sabuul macaan oo la dubto, qare la cuno iyo biyo joogta ah, maaddaama ay ku taal hareerta webiga. Cagaarka dhulka, ubaxa saaran guudka geedaha iyo raxan raxanta midabbada kala jaadka ah leh ee ay shimbiruhu u duulaan ayaa ahaa mid aan ku illoobo maalinta dheer ee aan ku qaadan jiray beerta dhexdeeda.

Marka laga tago waajibaadka xoolaha iyo beerta, carruurnimadaydii waxa aan jeclaa in aan ciyaaro golayga, legdinta, bootin-dhisadka, dab-shugaaxa iyo waliba laad loo yaqaanay "Hurduf", dadka qaarkiina u yaqiinneen Hurduf-qayliye. Dadka naga weyn ama da'dii hormuudka noo ahayd waxa ay aad u ciyaari jireen dhaantada, jarta, shaxda iyo ciyaaro kale oo maskaxda carruurta ka sarreysay xilligaana aan u arkaynay wax aan macno lahayn.

Ciyaaraha waa la igaga fiicnaa. Waxa aan jeclaa sheekada iyo taariikhda, waxa aan ku dadaali jiray in aan ag fadhiisto waqti dheerna la qaato Aw Daahir oo ahaa guxushaa 89 sano jir ah, cirraduna si siman ugu siqday oogadiisa. Inkasta oo uu da'da aan sheegay jiro, haddana wali waa uu is haystaa, turuqyo waayo kuusnaan jirayna waa ay ka sii muuqdaan jidhkiisa.

Aw Daahir oo lugtiisii midig ku waayaay dagaalladii 1964[tii] dhex maray Soomaalida iyo Xabashida, waa matxaf

nool oo taariikh, halgan, dhaqan, hidde iyo suugaan ah. Waxa uu si aan halmaan iyo humaag midna ku jirin u wariyaa sooyaalka dheer ee Soomaalida, qayb uu sheeko ku maqlay iyo qayb uu shaahid u ahaaba. Waa xaqiiqo maahmaahda dhahda; mar kasta oo qof weyn oo Afrikaan ahi dhinto, waxa dhimata maktabad. Sababtu waxa ay tahay, bulsho kasta oo aan waxba qorin waxa ay sooyaalkeeda dhaqameed, diin, ciyaaro, suugaan, murti iyo madadaalo ku soo gudbisaa sheekooyinka, gabayada, halxidhaalaha iyo noocyada fanka ee kala duwan, waxa aana xambaara oo da'yarta u gudbiya dadka waaweyn ee nool. Haddaba mar kasta oo la waayo qof weyn, waxa dhumaya taariikhda dalka iyo dadka oo ku kaydsan maskaxda cirroolaha.

Aw Daahir waxa aan ka faa'iiday aniga oo aad u yar in aan fahmo siyaasad carruurta aynigeyga ahi aysan fahansanayn. Waxa uu iga caawiyay in aan garto qaabka Xabashidu u qabsatay deegaanka aan ku dhashay. Waxa aan is waydiin jiray sababta ay dadku uga cararaan ciidamada? Wa ayo dadkan aan isu egnahay midab ahaan ee haddana silloon? Dalkayga maxaa ay ka rabaan? Maxaa naga dhexeeya iyaga iyo annaga? Goorma ayaa ay yimaaddeen dhulkayga hooyo? Maxaa ayse Xabashidu deegaankan u qabsatay oo mid kale u qabsan wayday? Yaa siiyay? Waxa ay ahaayeen su'aalo da' ahaan in badan iga weyn, waxaana igu dhaliyay sheekadii joogtada ahayd ee aan la lahaa Daahir. Inta badan su'aalahaa jawaabtooda waxa i siiyay Aw Daahir oo aan u aqoonsanahay macallinkaygii koowaad, si qoto dheerna u fahansanaa sida ay u socoto dabaysha siyaasadeed ee Geeska Afrika, hadimooyinkii gumaysiga iyo waliba seetooyinkiisa na xannibay laga soo bilaabo 1884-1885[tii], shirkii Baarliin ee

lagu kala qaybsaday Afrikada madow, inta kalana waxa i baray waqtiga oo ah macallinka ugu fiican ee aadanaha wax bara.

Taariikhihii uu Aw Daahir iiga sheekayn jiray in badan oo ka mid ah ma aanan weelaynin sababta oo ah waxa aan ahaa wiil aad u da' yar miyina ku nool, waxa aanse ka xusuustaa in gumaystihii reer Yurub uu Afrika iyo inta badan adduunka u qaybiyay qaab ka fog caddaaladda, isaga oo ku saleeyay qaybintiisaas aragtiyo ku qotoma dhaqaale, siyaasad iyo in wadamadaas ay weligood u baahnaadaan reer galbeedka oo ay hooskooda hadhsadaan.

Markii aan weynaaday adduunkana maray waxaa aan la yaabi jiray meesha uu odaygaa baadiyaha deggan ka keenay waxaas oo xog ah isaga oo aan jaamacad dhigannin, dugsi u aadin dawladna aan la shaqaynin? waxa aanse u badinayaa in sannadihii dheeraa ee uu hoggaanka halganka ku jiray iyo layliyadii badnaa ee uu qaatay ay ka dhigeen aqoonyahan fahansan ciyaaraha siyaasadda ee dalkeenna ka dhigay mid la daalaa dhacaya gumaysi madow oo dadkii diley, dalkiina boobay.

Sannadkii uu Aw Daahir macallinka nolosha ii noqday waxa aan ahaa sagaal jir. Ma aanan lahayn garaad aan ku qaado dhammaan waanadii iyo hadalladii taariikhda iyo waayo-aragnimada xambaarsanaa ee uu iiga sheekayn jiray, hasayeeshee waxa jiray dhacdooyin maskaxdayda si dhab ah ugu dhegay ka dibna ii furay wacyi weyn oo markii dambe ii suuragaliyay in aan dib u raaco xididdada taariikhda si aan u gaadho meesha dhibkaygu salka ku hayo.

Waa dhab odhaahda tidhaahda: "wax barashada dhallaanimadu waa sida dhagax wax lagu qorey oo kale, wax barashada weyniduna waa sida biyo dusha wax lagaga qoray" oo loola jeedo wixii dhagax lagu qoraa oo gudihiisa lagu xardhaa waa uu kaydsamayaa waayuhuna si dhayal ah kuma tirtiri karaan, biyo qulqulayase waxba laguma qori karo, haddii lagu qorana qulqulka biyaha ayaa uu qoraalku raacayaa oo ma waarayo.

Aw Daahir waxa uu ahaa waddani wakhti badan geliyay gobonima u dirirka dhul weynaha Soomaali Galbeed, xubnaha jidhkiisana waxa uu waayay isaga oo higsanaya hadaf sare. Halgankaa taxan sida silsiladda ee aan marna kala go'in ma xaqiijinnin yoolkii laga lahaa, dalkeenniina wali waxa uu ku hoos jiraa heeryada cadowga. Haddii aan si dhab ah isu qiimaynno waxa aan isweyddiin karnaa sababta keentay guuldarrada nala gu' tirsatay dhowrka qarni? Umase soconno in aan isqiimayno ama aan gorfayno guuldarrada'e waxa aan u af duubannahay aragtiyo isku hirdiyaya dhul dumay iyo taariikh duugowday.

Sheekooyinkii xanuunka, taariikhda iyo waayo-aragnimada xambaarsanaa ee aan ka faa'iiday dugsigi Aw Daahir waa ay kala duwanaayeen oo waxa uu ahaa dugsi dhammaystiran. Wali waxa aan xusuustaa habeenkii aan wada qaadannay wakhtigii ugu dheeraa. Waxa uu ahaa habeen caddo dharaar ah, dayuxu afar iyo tobnaad yahay, dabaysha xagaaguna ay salaaxayso baarka sare ee geedaha ku gadaaman ardaagii aan fadhinnay. Raamsiga xoolaha, banaaxiga lo'da iyo dunuunaca geela ayaa xerada oo aan naga

durugsaneyn ka soo yeedhaya. Marmarka qaarna dabayshu waxa ay soo qaadaysay dhurwaa meel fog ka wishiirriyaya.

Waxa aan degenayn tuulada Garab-jabiye ee dhacda galbeedka magaalada Godey. sannadkaas wax aan tabcannay beertii aan yaraantaydii celin jirey oo caan ku ahayd badnida dalagga ka soo go'i jirey gu' walba.

Isaga oo fadhiya ardaaga guriga ayaa waxa uu u sheekeynayay ina adeerkii Qorane Saleeye oo da' ahaan aad uga yaraa odayga waayo-aragga ah. Inkasta oo Qorane uu ahaa farsamayaqaan dalmareen ah oo in door ah ka soo shaqeeyay Jabuuti oo Faransiis gumaysto, haddana u tallaabay Sucuudiga oo uu dhowr sano ku noolaa, haddana marnaba iskuma dherarin karin ruugcaddaagan looga dambeeyo sooyaalka Soomaalida.

Sheekadii aan u dheg raaricinayay ee u dhexaysay ragga ilma adeerka ah waxa ay la martay meelo badan, sida; xorriyadda, halganka, Xabashida, xoolaha, dumarka, Soomaalida, beeraha, dhoofka iyo sida looga shaqaysto waddamada aysan Soomaalidu degin iyo waliba cabsida deegaanka ka jirta oo sannadahaa sii laba jibbaarmaysay.

Sheekooyinkii kale oo idil maskaxdayda kuma aysan qormin dareenkaygana ma beddelin, waxaase dhiiggayga dhaqaajiyay, xiisana aan u dhegaysanayay, sheekadan aan ka helay xog aan iskuullada xataa lagu dhigannin.

Aw Daahir oo go'iisii caddaa doonyeysan ayaa gadhkiisii cirroobay se cillaanka sida wanaagsan ay u marisay gabadhiisa Masbal inta uu salaaxay haasaawe dheer oo illaa saqda dhexe socday la yeeshay ina adeerkii. Hadalka inta

badan waxa haystay Aw Daahir, Saleeyana waxa uu ku lahaa su'aalo dhextaal ah iyo kolba in uu aragti ku darsado, taariikh weyddiiyo, ama uu madaxa u lulo sheekada uu odaygu sidan u bilaabay: "Hadimooyinka aan qabno badanaa shucuubta Afrikaanku waa ay nala wadaagaan, gobonimada ay heleenna waa afka baarkiisa oo waxba nama dhaamaan." Qorane oo aan sugin biyadhaca hadalka odayga ayaa si aan amakaag ka madhneyn u yidhi, "ma dalalka dawladaha leh ayaa aan waxba inna dhaamin?" Aw Daahir oo dhoola caddeynaya lana yaabban degdegga ina adeerkii ayaa ugu jawaabay, "Qoranoow, sheekada dhegayso ka dib na ka fal celi. Waxa aan tegay illaa iyo afar dal oo Afrikaan ah, nin aynigeyga ah oo deegaankan ku nool uma malaynayo in uu ila ekaynayo aqoonta iyo waayo-aragnimada aan Afrikaanka u leeyahay." Qorane oo u garaabay hadalka odaygana garwaaqsaday ayaa "marxabba iyo guddoon" ugu jawaabay.

Halkii ayaa uu Aw Daahir sheekadii ka sii wadey "markii ay Afrikaanku ka baxeen gacantii gumaysiga waxa la soo gudboonaatay dhawr caqabadood oo kala duwan, waxase ugu darnaa in inta badan dadka beddelay gumasytihii saancaddaalaha ahaa ee reer Yurub ay ahaayeen dad muuqaalka uga ekaa Afrikaan gobannimodoon ah, uurkana ka ahaa gumaysikalkaal kursiga ugu fadhiya si ay Afrika ugu sii jirto gumaysi ka duwan kii hore kase xanuun kulul.

Gumaysiga il-maqabatada ah dadka badankooduna aysan fahmi karin, waa midka aan la isticmaalaynin hub iyo rasaas oo aysan hoggaaminayn jananno gumaada dadka, dhaqaalaha dalka si muuqda u booba, siyaasadda maamula, dhaqankana beddela. Hasayeeshee intaba waxa ay qabtaan

iyaga oo u muuqda kuwo innaga ina caawinaya, una soo gurmaday garab-istaaggeenna, ha ku imaadaan qaab haayado ama ciidamo xarummo milatari ku leh dhulkeenna.

"Aw Daahiroow, seexo berri waxa aan u kalahaynaa xaajadii Ina Dhicis oo wiil ku budheeyay sabada ceelka Hadhaawee" ayaa ka soo yeedhay ardaaga guriga ku xiga midka Aw Daahir oo uu deggenaa Sheekh Sahal oo deegaanka caan ka ahaa. Aniga iyo Saleeye oo la yaabban hadalka meesha dheer ka imanaya xilligan habeenka ah ayaa uu odaygii nagu yidhi: "waa Sahal oo xaajo iyo geedfadhi lagu imtixaanay isaga oo da' siddeetanaad jira. Awooddiisii ayaa gabaabsi ah, waxqabadkiisuna waxa uu ku soo ururay hadal iyo tilmaan."

Uma uusan jawaabin odaygii meesha fog ka soo qayliyay e, waxa uu sii watay sheekadiisii "waxa kale oo ragaadiyay dadaalladii Afrikaanku ay u qaadi lahaayeen xagga horumarka, dawladnimada, xukunka suubban iyo sarreynta dastuurka, caqabad illaa iyo maanta taagan oo ah mushkiladda xuduudaha uu gumasytihii ka tegay. Waxa nalagu mashquuliyay in aan ku jirno dagaal aan dhammaanayn ama aan la rabin in uu dhammaado.

Inkasta oo shirkii u horreeyay ee Afrikaanku ku yeesheen Addis Ababa (Itoobiya) lagu go'aamiyay in aan xuduudaha laga daba tegin oo loo daayo sidii uu kaga tegay gumaystihii, haddana aragtidaas oo uu hormuud u ahaa boqorkii Itoobiya, Xayle Salaase, laguna duudsiyay xuquuqo badan oo ay ugu horreyso midda shacabka Soomaalida iyo kuwo badan oo la mid ah oo ku mustaqbal beelay xuduud aan lagala tashan, waxa ay kala teedday dadka iyo taariikhdooda, dhulkii awoowgoodna gacanta u gelisay

shisheeye aysan is lahayn maalin ayaa uu dhulkiinna idinku maamuli doonaa.

In xuduuddii lagaga tago sidii gumaystaha reer Yurub uu u sameeyay xal ma aysan noqonnine waxa ay sii dheeraysay muddada dagaalka. Waxa ay sare u qaadday xasaradaha ka dhex aloosan dadyawga iyo dawladaha Afrikaanka ah, waxa ayna Afrika dhaxalsiisay qulqulato dagaal oo aan illaa iyo maanta laga gudbin.

Tallaabooyinkaa ay qaadeen gumaystaha iyo kuwii ku garab taagnaa ragaadinta dalalkeennu waxa ay keeneen in Afrika aysan fursad u helin nabad, degganaansho iyo ku talaabsiga horumar waara, nolosha shacabkana dhanka wanaagsan u beddesha. Waxa ay cagta saartay jidkii geerida iyo afgembiyo millatari oo noqday tusbax furmay. Illaa iyo maanta waxa ay la daala-dhacaysaa qaaradda hodanka ahi kaligood taliyayaal dadkii ka dhigay in qabri ku jirta, in qurbe u cararta iyo in la quudhsaday oo qab jabay.

Gumaystaha madow waxa uu noo geystay dhaawacyo aan bogsanaynin. Waxa uu baabi'iyay rejooyin aan lahayn, waxa uuna nagu xukumay dil joogta ah, dhac aan xad laheyn, dal walba oo Afrikaan ah waxaa loo asteeyay in uu dhoofin karo hal wax oo ka mid ah khayraadkiisa. Dalal waxaa loo asteeyay in ay dhoofiyaan Shidaalka, qaar waxaa lagu xukumey in ay iib geeyaan macdanta Dheemanta, kuwo kale waxaa loo asteeyay in ay gadaan Cudbiga, qaar kalana waxa loo sheegay in ay ku tiirsanaadaan beeraha, halka waddammo kalana loo calaamadeeyay in ay dhoofiyaan khudaarta sida Mooska iyo wixii la mid ah. Ma jiro dal isku wada darsan kara oo

dhamaan khayraadkiisa dihin sida uu rabo u la soo bixi kara una dhoofin kara."

Mar kasta oo sheekadu ay sii dheeraato waxa i qabanaysay hurdo, ugu danbeyntiina waxa aan gam'ay Daahir oo sheekadii wada. Habeenkaa sheekada Aw Daahir wax yar ayaa aan ka fahmay. Waxa uu ka sheekeeyay aragti ka weyn wiil sagaal jir ah oo ku nool baadiye. Afrika, xuduud, dagaal, gumayste, dalag, midna si cad iiguma qeexnayn waagaa, hasayeeshee waxa aan fahmayay sida ay sheekadu u socoto, waxa aana ay ii iftiimisay jid dheer oo maalinkaa illaa iyo maanta aan ku socdo waxbana aysan iska beddelin.

Sheekooyinka aan Aw Daahir ka maqley aad ayaa ay u badnaayeen, maankaygana kama go'in oo markaan yaraa iyo haddaba wali sidii ayaa aan u wariyaa. Sheekooyinka aan muddoba gole walba ka sheegi jiray waxa ka mid ah middii uu ii sheegay maalin aan u raacay makhaayad yar oo duleedka reeraha ku tiil: "Dhulka Soomaalidu waa dhul baaxaddiisu ay kor u dhaafayso hal malyan oo km, waxa uu dhanka galbeed ku egyahay buuraha Hawaas, dhanka barina xadkiisu waa Badweynta Hindiya; dhanka waqooyina buuralayda Dumeera, cidhifka koonfureedna waxa ugu danbaysa magaalada Ukaasi iyo geddiga shishe ee webiga Taana".

Waxa uu ruux walba u sheegi jiray sheekadiisana dhextaal u ahaan jiray hadalkan markii dambe badanaa dadka tuuladu ay korka ka qaybeen: "ka dib madaxbannaanidii labadii gobol ee ka xoroobay shantii Soomaaliyeed ee uu cadowgu kala gooyay, ma aysan helin Soomaalidu dawladdii baaxadda weynayd ee ay ku taamayeen, waxa rejadooda laalay quwadaha soo duulay ee

diiddan in gayigeenna ay ka dhalato dawlad soo celin karta sharaftii ay Soomaalidu lahayd ee gumaystaha reer Yurub kala gooyay, isaga oo duudsinaya ilbaxnimada iyo hormuudka aan u ahayn gayiga aan ku dhaqannahay."

Waxa ay dadku si dhab ah u rumaysnaayeen in wax kasta oo midnimo ka sokeeya uusan u qalmin Soomaalida. sannadahaa saxansaxada xorriyaddu socotay, Soomaalidu waxa ay fahansanaayeen awoodda ay leeyihiin, waxa ayna ku hubaysnaayeen xamaasad iyo wacyi waddani oo dhismay laga soo bilaabo halgankii Daraawiishta.

Sannadihii ka horreeyay iyo waliba kuwii xigay madaxbannaanidii qayb ka mid ah dhulkii Soomaalida, baraarugga waxa hormuud u ahaa dhallinyaradii la baxday S.Y.L iyo dhaqdhaqaaqyadii kale ee ka hanaqaaday geyiga Soomaaliyeed. Inkasta oo musuqmaasuqa iyo eexda qabiilka ee Soomaaliya hadheeyay ay mararka qaar hoos u ridayeen saamiga waddaniyadda ee shacabka, haddana himilada bulshadu marnaba kama hoos marin dib u xoreynta dhulweynaha Soomaalida si aan u helno dawlad na matali karta Soomaaliduna ay ku qanacsan tahay.

Soomaalidu waxa ay ahaayeen hormuudka Bariga Afrika dhan walba marka la eego. Qawmiyadaha ay la noolaayeenna waxa ay u ahaayeen kuwo u sida maamulka, laga soo bilaabo Axmed Gurey iyo dawaladihii ka horreeyay ee islaamiga ahaa, kuwaas oo loo yiqiin "Al-dirraas Al-islaami".

Ka hor iyo markii uu gumaystihii reer Yurub soo gaadhay gayiga Soomaalida qarnigii 19^{aad} waxa jiray halgan dheer oo

u dhexeeyay masaajidka iyo kaniisadda oo ay kala matalayeen Soomaalida iyo Xabashidu. Uurkutaallada loollanka ku salaysan caqiidada, hoggaanka geeska Afrika, iyo dhul balaadhsigaba waligii ma go'in, waxase mar walba hoggaanka qabanaayay mid uun labada dhinac ah, walow ay Soomaalidu ahaayeen badanaa kuwo gacan sarreeya wixii ka horreeyay jabkii Daraawiishta.

Taariikhdu waxa ay qortaa in habarwacashadii Xabashida ee Boortaqiiska ka hor ay Soomaalidii hooggaanka u ahayd muslimiinta mar walba ka gacan sarreyn jireen macatableyda lagu ooday buuraha ka fog badaha. Markii laga itaal roonaaday ayaa ay Helena oo ahayd boqoraddii Xabashida intii u dhexaysey (1507[dii]- 1516[kii]) sidoo kale na ahayd xaaskii Saara Yacquub (1399[kii]- 1468[dii]) oo mar noqday boqorka Xabashida, farriin u dirtay boqortooyadii Boortaqiiska, iyada oo ka codsanaysa in ay la soo gaadhaan gurmad degdeg ah oo lagu samatabixinayo masiixiyadda geeska Afrika, "waxa aannu nahay jasiirad masiixi ah oo ku dhex taal badweyn Islaan ah, haddii aan nala soo gaadhinna waxa na qabsanaya Islaamka duullaanka ku ah deegaankayaga iyo diintayadaba" ayaa ay tiri Helena oo dhambaal u diraysay boqortooyadii Boortaqiiska oo xilligaa ahayd midda ugu tunka weyn Yurub.

Boortaqiisku waxa uu awood ku lahaa xagga badda, haddii ay noqoto awood ciidan iyo awood badmaaxnimo labadaba. Sidoo kale waxa uu caan ku ahaa samaynta khariidadda iyo noocyada kala duwan ee doomaha u kala goosha daafaha dunida. Hadafka uu boortaqiisku ka lahaa khariidadda iyo awoodda bad-mareennimo waxa ay ahayd in

uu helo jid u suurageliya gaadhidda Bariga fog oo uu doonayay in uu ku xidho Bariga Afrika iyo Bariga Dhexe si ay lafdhabar ugu noqdaan ganacsigiisa, gaar ahaan xariirta iyo dhirta lagu udgiyo cunnada oo waagaa lahayd muhiimad u dhiganta midda uu shidaalku maanta leeyahay.

Boortaqiiska oo xilliyada qaar ka talin jiray dhul ay maanta ku fadhiyaan 60 dowaladood sida la sheego, waxa uu si weyn ugu lug lahaa ka ganacsiga iyo addoonsiga dadka madow, dhiirrigalinta budhcad-badeedka, beeridda qasabka iyo cudbiga dhulka Baraasiil iyo sahaminta deegaannada dihin, si loo gumaysto dadka loogana macaasho dalagyada ka soo go'a. Sidaa darteed, waxa uu qarniyadii 15aad iyo 16aad boortaqiisku isku ballaadhiyay Afrika, Aasiya iyo Ameerikada Koonfureed, waxa uuna daadiyay shabaqyadiisa ganacsi dhammaan deegaannada muhiimka u ah isu socodka ganacsiga adduunka.

Boortaqiiska oo ay dabada ka riixayeen dhawr arrimood oo ay ugu weynaayeen faafinta diinta Masiixiyadda iyo boobidda hantida, markii ay soo gaadheen Geeska Afrika, waxa ay ka soo dageen xeebaha Soomaalida. Inkasta oo ay maamullo islaami ah ka jireen dhulka, haddana ma ahayn kuwo u babacdhigi karayay boqortooyada Boortaqiiska. Sida lagu yiqiin macatableydii soo weerari jirtay dhulalka Islaamka, markii ay ciidamadii Boortaqiisku soo gaadheen dhulkeenna hooyo, waxa ay gubeen magaaladii taariikhiga ahayd ee Saylac, waxa ay dhaceen hantidii tiil, waxa ayna gaboodfal weyn u gaysteen diinta iyo dhaqanka.

Markii ay gudaha u galeen dhulka Soomaalida, waxa uu halgan dheer dhex maray Boortaqiiska iyo cutubyadii ciidamada Soomaalida, kuwaas oo loollan kula jiray Abasiiniya. Inkasta oo dharbaaxo kulul la gaadhsiiyay Boortaqiiska, Soomaalida dhulkeedana lagu dilay hooggaamiyahoodii, haddana garab istaaggiisii waxa uu ka badbaadiyay taliskii Xabashida burbur aysan waligood ka soo waaqsan lahayn. Soomaalidii iyo Islaamkii ay hoggaaminayeenna waxa soo wajahay xaalad adag, sababta oo ah; Xabashida waxa la siiyay hub casri ah, waxana loo tababaray si ka duwan sidii hore, taas oo aas-aas u ahayd isbeddello ku yimid furimmaha dagaalka.

Halkaa marka ay xaajadu marayso, waxa ay Muslimiintii u habar-wacdeen boqortooyadii Cusmanaiyiinta oo ka arrimin jirtay caalamka Islaamka intii u dhexaysay 1299[kii] illaa iyo 1923[dii]. Boqortooyadii cismaaniyiintu waxa ay hiil iyo hubba la garab istaagtay Soomaalida, waxa ayna siisay awood adag oo u suuragelisay in ay dib u hantaan dhulal hore ay Xabashidu u qabsatay.

Soomaalida oo og damaca Boqortooyada Cismaaniyiinta ee is ballaadhinaysa, waxa ay ka baqeen in ay ku dhex milmaan jidhka weyn ee boqortooyadaas. Waxa la sheegaa in Axmed Gurey uu ka codsaday in ay iska joojiyaan hiiladooda iyo hubkooda, waxa uuna u sheegay in Soomaalidu isku filan yihiin kana adkaan karaan Xabashida iyo quwadaha taageera. Taas waxa ay ula muuqatay boqortooyadii Cismaaniyiinta iyo Soomaali badan go'aan aan sax ahayn. Haseyeeshee, xorriyadda wax loo dhigaa ma

jiraan, madaxbannaanida go'aankuna waxa ay asaas u tahay aaya-ka-talinta bulsha walba.

Sannado badan oo dagaalku ahaa mid wajiyo badan, kolbana qawmiyadi gacan sarreyso ka dib, awooddii uu Boortaqiisku siiyay Xabashida waxa ay horseedday in Xabashidu ka awood badiso Soomaalida oo ay dib u qabsadaan dhulkii hore looga faramaroojiyay.

Mar dambe, waxa deegaanka soo gaadhay dawladihii reer Yurub ee awooddoodu sare u soo kacday ka dib markii Boortaqiisku tabar yareeyay. Faransiiska, Ingiriiska iyo Talyaanigu waxba kama aysan beddelin siyaasaddii caddaalad-darrada ku dhisnayd ee Boortaqiisku ku dhaqmi jiray. Waxa ay sii wadeen sare-u-qaadista awoodda Xabashida, ka dib markii ay maquuniyeen cududdii ay lahaayeen Soomaalidu.

Dhaawacii ugu weynaa ee uu gumaystuhu u geystay shacabka Soomaaliyeed waxa uu ahaa in uu dhulkooda u kala qaybiyay shan qaybood oo walaalnimada wadaaga, dowalad ahaanna kala tagsan. Illaa iyo maanta shacabkayagu waxa uu ku kala xanniban yahay dalal xoog ku haysta oo aysan wadaagin diin, dhaqan, dhiig iyo taariikh midna.

Ugu danbayn, markii awooddii Soomaalida ee la loodin waayay uu kala qaybiyay gumaystuhu, waxa u suuragashay boqortooyadii Xabashidu in ay qabsato caasimaddii Soomaalida iyo Islaamka ee Harar, sannadku markii uu ahaa 1887[dii]. Gacan ku haynta Harar iyo burburkii boqortooyada Soomaalidu waxa ay na dhaxalsiiyeen niyadjab, tafaraaruq iyo kala-firxasho, muddana Soomaalidu

waa ay ka soo kaban wayday dharbaaxadaa illaa iyo ay soo baxdo Daraawiishtii Sayid Maxamed Cabdille Xasan oo dib u dhistay wacyiga siyaasiga ah ee Soomaalida.

Taariikhdaa wixii ka danbeeyay waxa kor u soo kacayay marba marka ka danbaysa awoodda Xabashida, waxa aana sii wiiqmaysay awoodda Soomaalida oo hankoodu noqday sidii ay u raadin lahaayeen xorriyad uu gumaystaha saancaddaaluhu ku laalay geed dheer.

Sida la ogyahay, waxa taariikhda qora guulaystayaasha. Soomaalida oo ah dad laga guulaystay, dagaal dheer ka dib, waxa si ulakac ah loo duudsiyay taariikhdii dheerayd ee ay ku lahaayeen Bariga Afrika.

Waxa si dhib yar daah bir ah loo saaray ilbaxnimooyin geeska Afrika ka arrimin jiray kumannaan sano, sida: Bunt, Azania iyo kuwii Islaamiga ahaa ee ka hanaqaaday gayiga Soomaaliyeed.

Ilbaxnimo-duudsiga Soomaalida ku dhacay waxa garab socday buunbuunin iyo sare-u-qaadista taariikho gacan-ku-rimis ah. Waxa si weyn loo soo dhisay ka sheekaynta qorista iyo daraasaynta ilbaxnimooyinka oodwadaagga la ahaa Soomaalida, sida: ilbaxnimadii Aksuum (Axum) ee Abasiiniya.

Wixii taariikhdaa ka danbeeyay waxa labada bulsho dhex maray dagaalo kulul oo uu ugu dambeeyo midkan hadda ay saamayntiisu dhulka daadsan tahay, dhaawac iyo qisooyin xanuun bandanna ku reebay deegaanka. Inkasta oo dagaalkii 1964[iii] uusan noo horseedin gobonnimo haddana waxa uu soo nooleeyay dareenka ay shacabku ku doonayeen

in ay heeryada cadowga isaga dul qaadaan, Soomaalida kale na la qaybsadaan saxansaxada xorriyadda.

Ka dib markii uu gumaystihii reer Yurub dhulka Ogaadeeniya gacanta u geliyay Abasiiniya, waxa ay sii wadeen ciidamada Itoobiya gardarradii garabka ogayd ee ay kula kacayeen maatida deggan goob walba oo dhulkeenna ka mid ah. Waxa dhacay xasuuq iyo dhibaato aad u weyn oo aan wali helin qalin si qoto dheer u soo bandhiga. Dhaawacyada ay Xabashidu u geysatay sharafta, karaamada iyo diinteenna suubban, waa mid aan qoraal iyo sheeko midna lagu soo koobi karin, mararka qaarna waaba ay ka weyn tahay wax uu qalin suureyn karo, af lagaga sheekeyn karo, maanku weelayn karo, maskaxdeennuna ay qaadi karto.

Taariikhdaa mugga leh iyo dhacdooyinkaa ku taxan waayihii kala duwanaa ee ay Soomaalidu soo mareen waxa ay ahaayeen kuwo ay habeen iyo maalinba ku jalbeebtaan dadkii ka ag dhawaa Aw Daahir oo ahaa makatabad sooyaalka kaydisay.

Aniga oo wali sheekadii odayga ku mashquulsan madaxaygana ay ka guuxaan dhacdooyinkaa dhiigga dhaqaajinaya, xoolihiina raaca ayaa waxa dhacay arrin gudaha ii sii gelisay su'aalihii aan iska wayddiinay xaaladda aan ku sugnaa. Gabbood falladii uu Aw Daahir ka sheekeeyay waxa ay igu ahaayeen maqal, markii ugu horreysay ee aan anigu goobjoog u ahaado gaboodfalka uu gumaystuhu gaadhsiiyay dadkayga waxa ay igu reebtay cadho aan waligay iga bixin.

Xilliga ay dhacdadan gilgishay gayiga oo dhan waxa ii buuxsamay sannadkii sagaalaad, waxa aanan foodda la galay midkii tobnaad oo ahaa sannad saamayn weyn ku yeeshay noloshayda. Inta badan, dhulwaynaha Soomaali Galbeed waxa hadheeyay cabsi iyo isu socod la'aan ka dhashay ciidamo Xabashi ah oo dadka iyo duunyadaba aan u damqanaynin, kuwaas oo wareega miyiga. Cabsida la qabay ma ahayn ciidamada Xabashida keli ah ee waxa jirtay cabsi laga qabay miinooyinka oo carruur badani ku le'atay, ka dib markii ciidammadda Dargigu ay miineeyeen goobaha muhiimka ah ee nolosha bulshada halbowlaha u ah, sida; jidadka, ceelasha biyaha, dhulka daaqsinka ah, dhul beereedyada iyo meelaha la midka ah.

Waa goor subax hore ah oo ay fallaadhaha qorraxdu diirinayaa aan dhedada ku gadaaman dhirta iyo doogga. Waxa isqabsaday cida xoolaha, heesaha shimbiraha iyo sawaxanka dadka oo intooda badan ay ka sii muuqato hurdadii xalay. Waa sannad barwaaqo ah oo xooluhu bowdka reerka ma dhaafaan, dhaankana balli biyood duleedka jabadka ku yaal ayaa laga soo dhaamiyaa. Dareen lama qabo oo barbaartu waxa ay jabiyaan ciyaar dhaqameedka ay dhaantadu boqoradda u tahay, waxase la iswayddiinayaa Muxummed oo aan laba habeen iyo labadoodii maalmood il la saarin jaan iyo cidhib meel uu dhigayna laga war haynin.

Muxummed waxa uu ahaa nin da' afartanaad ku jira, markaasna ku cusub guri uu yagleelay tacab iyo daal badan ka dib. Guurkiisu ma ahayn mid sahlan oo noloshiisa halganka ahayd waxa ay u diidday in uu ku lado guri iyo

garays haween. sannado badan oo uu jabhad ahaa iyo agoonnimo uga horraysayba waxa ay dhaxalsiiyeen in uu ahaado sabool aan lahayn wax hanti ah. Wa ayo ninka gabadhiisa u guurinaya agoon sabool ah?

Markii uu soo hanaqaaday waxa dhulka Ogaadeeniya lagu wareejiyay Xabashi, dabadeedna waxa uu ka mid noqday da'yar u kacday in ay dhulkooda ka soo dhacsadaan gumaystaha madow ee dhiigmiiradka ah. Ma uusan garanayn halka uu ka bilaabayo dagaal! Weligii ma uusan arkin hub, lama dhaqmin ciidan, mana yaqaan si looga hortago dawlad hubaysan oo waliba diyaar u ah in ay awooddeeda u isticmaasho gumaadka rayidka, si ay u maquuniso kacdoonka shacabka u hanqaltaagaya hirgelinta Soomaaliweyn oo ahayd markaa mabda'a Soomaalidu inta badan u noolaayeen. Waxa uu in badan isha ku hayay dhaqdhaqaaqa dhallinyaradii Soomaaliyeed ee S.Y.L iyo kuwo deegaanka uu ku nool yahay ka hanaqaadday, waxana hankiisa buuxisay midnimada Soomaaliweyn oo dhan.

Muddo fikraddaasi ay ahayd aragti ka dhex guuxaysa, waxa uu go'aansaday in uu u beddelo ficil isaga oo u hayaamay in uu ku biiro dhaqdhaqaaq ciidan oo markaa curdin ahaa. Lug dheer ayaa uu ku gooyay dhul baaxaddiisu ay dhan tahay 700 km. Markii uu goobtii gaadhayba waa la aqbalay dalabkiisii ciidannimo, waxa uuna xubin ka noqday guuto ka dagaal galaysay galbeedka dhulweynaha Soomaali Galbeed.

Markii uu gaadhay xeryihii jabhadda, waxa uu ugu tegay jawi ka duwan midkii uu filayay. Halganku waa afka baarkiisa, dhaqanka yaal meeshana ma aha mid qofka u

dhawaynaya xaqiijinta hadafka uu leeyahay. Waxa uu ka mid noqday kumannaan dhallinyaro ah oo buux dhaafiyay xeryaha ciidamada, kuwaas oo aan helin qof haga! Ma jiro qof u leexiyay awoodda da'yarta dhanka Xabashida, saraakiisha halkaa joogtana waxa ay u arkayeen dhallinyaradan kuwo u baahan laylin badan, si ay u awoodaan in ay dalkooda xorreeyaan. Waa dhallinyaro oo arrimaha ma miisaamaan inta ay geed ka boodaan ayaa ay taladana ka boodaan e, waxa uu damcay in uu goosto oo ku laabto meeshii uu ka yimid!

Markii laga war helay go'aankiisa, waxa lagu xukumay saddex bilood oo xadhig ah. Markii uu dhammaystayna waxa uu galay dagaalladii, waxaana uu u wareegay xagga waqooyiga Soomaaliya. Waxa uu ka mid ahaa dadkii ka qayb qaatay dagaalkii taariikhda galay ee ku dhex maray Soomaalida iyo Xabashida aagga Togwajaale sannadkii 1964[tii], kaas oo ay Xabashidu ku doonaysay in ay cagta ku mariso difaaca hore ee Soomaalida.

Saddex sano oo halgan ah ka dib, waxa dhammaaday dagaalkii afar iyo lixdankii, jabhadihii waddaniga ahaana waxa ay u qaybsameen kuwo Soomaaliya gala oo qorta Xoogga Dalka Soomaaliyeed (X.D.S) oo markaa la unkayay, kuwo xeryo tababbar dib loogu celiyay iyo kuwo reerahoodii dib isaga laabtay oo hakiyay ama ka niyad jabay halganka.

Muxummed waxa uu ka mid ahaa dhallinyaradii isaga tegay jawiga ciidannimo kuna noqday qoysaskoodii, noloshii dabiiciga ahaydna halkii ka sii watay. Dadka deegaanku waxa ay u arkayeen halyey naftiisa iyo wakhtigiisa u huray dalkiisa, shacabka agtiisana waxa uu ka ahaa

halgamaa aysan ishiisu libiqsan, gaar ahaan markii ay soo gaadhay Xabashidii uu wadhay banka Jigjiga iyo sida uu dhufaysyadooda ugu dhici jiray habeennadii dabka halganku ka baxayay dhammaan dhulwaynaha Soomaali Galbeed, wararka Jabhadaha gobonimadoonka ah iyo sheekooyinka jihaadkuna ay ahaayeen faallada keli ah ee guri walba laga hadal hayo.

Muxummed oo la nool xusuustii jabhadnimada waxa uu wali haystaa qorigiisii, naftiisana waxa uu u leylyaa dagaal kale oo Abasiiniya lagu qaado, kaas oo dadnimada Soomaalida soo celiya. Sidaa darteed, ma dhigo hubkiisa. Intaa waxa u dheer feejignaan, dhiifooni iyo miisaamidda xaaladaha, kala sifaynta wararka la keeno, si loo qaato waxa meelmarka ah buunshahana la isaga haadiyo. Dareenkaa ciidannimo iyo aqoontaa dheer ee uu u lahaa helidda xogta iyo kala shaandhaynteeda dugsi kuma uusan barannin, jaamacadna uma geline waxa uu ka bartay dugsiga waayo-aragnimada iyo nolosha baadiyaha oo ah macallin fahanka nolosha wax weyn ku soo biiriya.

Xabashidii ayaa bilowday in ay degaanka dib ugu soo laabato markii duufaantii afar iyo lixdankii istaagtay. Maalin walba waxa la soo sheegaa gabadh la kufsaday, wiil la dilay, geel la qaaday, adhi la dhacay, qabiillo la mooraduugay iyo halyey la laqmiyay. Hagardaamadaas waa uu u dulqaadan waayay Muxummed, waxa uuna bilaabay in uu waddada u galo kolanyada baabuurta ah ee u kala gooshaysa Godey iyo Diridhaba.

Maalin maalmaha ka mid ah ayaa waxa uu rasaas ku asqeeyay gaadhi Jiib ah, oo ay saarnaayeen ciidan Dergi ah

oo laga soo beddelay Qallaafe una socday saldhiggooda Jigjiga, halkaa waxa ku qudh baxay sarkaal gaashaanle dhexe ah iyo laba qof oo la socday oo aan la garan in ay ahaayeen ciidan iyo in kale.

Dhacdadaas waxa ay dareen aarsi ah gelisay ciidamadii joogay aagga Shabeelle oo bilaabay in ay raadiyaan muxummed. Intii ay ku guda jireen baadhista ayaa uu muxummed mar kale isku dayay in uu dilo Xabashi baar khamri ku cabbaysa habeen Axad ah magaalada Dhagaxbuur oo uu geeyay xoolo iib ah.

Dhawr jeer ayaa ay hadalhayntiisu soo laablaabatay, waxana ugu danbayn loo loodiray ciidan soo qabta, nolol iyo geeri mid uun. Waxa uu ahaa halgamaa karti, dareen askari iyo danqasho waddan hoggaaminayaan, degtiisana aan qoriga weligii ka dhigin. Waxa uu diyaar u ahaa in dhibicda dhiiggiisa u danbaysa uu u shubo dalkiisa hooyo.

Oogta hore, subax Sabti ah, macallin Qur'aankiina uu dhallaanka ololka dabka ee baxaya Qur'aan ugu yeedhinayo ayaa ay Xabashidii soo weerartay qoysaskii la degganaa halgamaa muxummed. Argagax iyo isku dhex yaac ka dib, gaaladii waxa ay la baxday muxummed iyo xaaskiisii uu arooska ku ahaa oo la odhan jiray Miski Macallin.

Laba maalmood markii la la'aa raq iyo ruux ayaa subaxii saddexaad maydkoodii laga helay meel jidka weyn ee halbowlaha u ah isu socodka dadweynaha iyo xoolahaba u jirta 300 oo mitir. Miski si xun ayaa loo kufsaday, waxaana laga jaray labada naas, labada dhegood iyo lugta bidix. muxummedna waxa laga gooyay madaxa, si waxashinimo ah

ayaa aana looga bixiyay labada indhood iyo xiniinyaha. Waxa jidhkiisa lagu sawiray macatabka ay kirishtaanku xidhaan, taas oo macnaheedu yahay sarraynta kirishtaanka oo ah diin Islaamka kula loollanta Bariga Afrika.

Maydadka Muxummed iyo Miski, inkasta oo saddex maalmood ay yaalleen bannaan, qabow, qorrax iyo roob, haddana isma beddelin! Ma qudhmine udug carfoon iyo karaamo ayaa ka muuqday, maaddaama naftooda ay u hibeeyeen dalkooda, diintooda iyo dadkooda.

Dhacdadaasi utun ayaa ay ku reebtay deegaanka, waana laga gilgishay, inkasta oo aan muxummed iyo afadiisa waxba loo qaban karin oo xaaladdu marayso "laba qaawan isma qaaddo", haddana oohin, calaacal iyo caloolxumo ayaa subaxaa daris la ahaa qoysaskii ay isla degganaayeen lammaanahaa u geeriyooday mabda' ay aaminsanaayeen. Aragtidii Soomaalinimada ee ay dadka ugu baaqi jireen ayaa ay la god galeen, halgankii loo dilayna waxa uu noqday mid si baaxad weyn uga hirgala deegaanka, mararka qaarna gaadhay xornimo iyo madax bannaani aan helin aqoonsi caalami ah.

Aragtida Soomaaliweyn iyo midaynta dadka walaalaha ah ee cadowgu kala gooyay ayaa ahayd hadaf uu Muxummed in badan xambaarsanaa dadkiisana uu had iyo jeer u sheegi jiray. Bulshadii la noolayd halgamaagaa weyn ee masuuliyadda ummadda dusha u ritay, waxa ay noqdeen kuwo u adeega mabda'aa sare Xabashidana ku noqday caqabad aan la dhaafi karin.

Muxummed waxa uu helay yoolkii uu raadinayaa ay oo ah in uu shahiido isaga oo la dagaallamaya Xabashi una hiillinayana diinta iyo muqaddasaadka dalka. Dadkii deegaanka ku dhaqnaa waxa ay kala hadheen xusuus geesinimo iyo caloolxumo sannado badan laga sii sheekayn jiray.

Halhayskiisu waxa uu ahaa: "Soomaaliweyn wax ka sokeeya nama deeqo!" Calanka midnimada ayaa uu sidan jiray muddo dheer, waxa uuna ahaa ninkii bulshada baray calanka buluugga ah ee xiddigta shan geesoodka ah dhexda kaga xardhan tahay.

Falkaa argagaxa leh waxa uu sii badiyay rejabeelkii laga qabay dalka, waxa uuna sare u qaaday rabitaankii daahsoonaa ee qoyskannaga ku jiray. Inkasta oo inta badan qaraabada iyo dadkii ugu tunka roonaa qabiilka aan ka dhashay ay u qaxeen Soomaaliya, haddana aabbahay oo ahaa dadka aadka u jecel joogista dhulka uu ku dhashay hal lug ayaa uu ku taagnaa waxa uuna ka dhursugayay isbeddel ku dhaca deegaanka. Markii wax isbeddel ahi dhici waayay xaaladdiina ay sii xumaatay waxa lagama-maarmaan noqotay in aan isku shubno xeryihii Qaxootiga.

Waxa la maray jid dheer oo nacab ah. Waxa la sii socday habeenno badan oo cabsi iyo baahi ay wehel noo ahaayeen. Ma jirto murugo ka xun in aad ka tagto dhulkii Eebbe kugu beeray adiga oo jecel, waxaase ka sii xun in uu kaa qixiyo qof aan dhaqan iyo dhaxal midna ku lahayn dhul aad u dheerna ka soo doolay.

Safarkii Qaxootigu waxa uu ahaa mid noloshayda laba cutub oo keli ah u kala qaybiyay; noloshii ka horreysay xeradii Qaxootiga iyo middii ka danbaysay.

Waa laba nolol oo aad u kala duwan mid walbana ay saamaynteeda ku yeelatay shakhsiyaddayda iyo aragtida aan nolosha ka aamminsanahay. Haddii aan markii hore ahaa wiil yar oo gosha hooyadii iyo gogoshii uu ku dhashay jooga noloshiisana u madax bannaan, markan danbe waxa aan noqday ruux noloshiisa la kantaroolo. Haayado, dawlado iyo bulshooyin kala duwan ayaa qaaday masuuliyadda noloshayda laga soo jaangoynayay Jineefa, Niyuu-york iyo meelo ka shisheeya oo uusan awoowgay weligii maqlin.

QAXOOTI!

"*Sarsarkiyo hashii labada geel soof ku wada raacdey*

Ee bahalku seeraha ku dilay kama sokaysaane."

—Dhoodaan.

Qaxooti! Waa eray aan u roonayn dhegaha, salkana ku haya takoor iyo tiic. Waa magac gurracan oo aadanaha ka fogaynaya xuquuqdii aas-aasiga ahayd ee uu lahaa. Qaxootigu waa qofka aan lahayn deegaan, xaq shaqo, xaq safar, xaq siyaasadeed iyo dawlad daryeesha, dushana u ridata xallinta dhibaatooyinkiisa midna. Waa ruux laga xayuubiyay inta badan karaamadii uu Eebbe ku mannaystay. Qaxootiga waxa loo diyaariyaa sidii uu u noqon lahaa shakhsi aan dhammaystirnayn, awood uu wax ku qabsadana lahayn, ka dib markii laga dilay hankii uu lahaa gurigiisana lagu siiyay raashin tayadiisu kun jeer ka hoosayso midka uu beeran karo haddii xorriyad buuxda la siiyo. Gunta hadalku waa qof aan lahayn sumad lagu garto, sharafna aan ku noolayn.

Markii aan soo gaadhnay xerada qaxootiga bilowgii 1978[dii] waxa ay ahayd meel bannaan oo aan geed iyo gabbaad midna lahayn. Daleeshii cidlada ahayd waxa si habqan ah u dagay dad maati ah, teendhooyinka, sawaxanka dadka,

oohinta dhallaanka iyo dhafoorxumida dadweynaha waxa aad moodaysay in la taagan yahay meel la isku ciqaabayo, balse aysan ahayn meel laga raadinayo nabadgelyo.

Teendho aan celineynin qorrax iyo qabow midna ayaa aan ka dhisannay koonaha shishe ee xerada. Hooyaday waxa ay lahayd falsafad iyada u gaar ah; waxa ay ka taxaddari jirtay in dadka kale alaabtoodu noo soo doosho. Waxa ay aaminsanayd in isdhex-degga dadka iyo guryaha isu dhow laga qaado jirro. Waxa ay dhihi jirtay "cidhiidhigu waa cadaab, maacuunta dadka laga soo ergistana xanuun ayaa laga qaadaa." Ma garanayo meesha ay ka keentay aragtidaa, waxa aanse u badinayaa baadiyihii ay ku dhalatay, ku dhaqatay iyo ka fogaanshaha bulshooyin kala duwan in ay saamayn ku lahaayeen go'aamadeeda.

Marnaba naftu raalli kuma ahayn in ay halkaa degto, nololna ku qaadato, waxa aannuse nafta ku maaweelin jirnay in halkani tahay goob aan dhaxsin u degnay inta Soomaali Galbeed ka xoroobayso. Isma aan lahayn bannaankaa bacadka badan ayaa noqon doona meel marka aad ka tagto aad u hiloobi doonto, saaxiibbadii aad ku yeelatayna noloshaada ay u noqon doonaan lafdhabar dal iyo dibadba.

Maalmaha Qaxootigu waa ay isu egyihiin, dhacdooyinkiisuna xiiso ma laha! Sheekada ugu weyn ee taallaa waa sida nolosha loo sii wadi lahaa iyo xilliga uu dalkii xoroobayo, intaa waxa dheer dadaalkii ay qoysasku bixin jireen si aysan da'yartu u hilmaamin dhulkii ay ka soo jeedeen. Xorriyaddu waa ay noo muuqatay. Waxa aan ku kala aragti duwanayn sannadka oo qudha, dadka qaybtood waxa ay qabeen in sannad ama labo kali ah naga xigto

madax-bannaanideenna, qaar kalena waxa ay intaa ku darayeen sannaddo yar. Qofka ugu fog waxa uu aamminsanaa in aan la gaadhi doonin badhtamaha siddeetamaadka. Waa rabitaan dad daallan oo aan cilmi iyo miisaamidda siyaasadda midna ku dhisnayn.

Bulshadu waxa ay qiimaynaysay wixii u muuqday iyo itaaldarradii amxaaradii iska caabin wayday Soomaalida curdinka ah. Waxa dhegahooda ka sii shanqadhayay heesihii guusha, gabayadii dabbaaldegga iyo farxaddii wada gaadhay guri iyo geed walba oo ay Soomaaliyi leedahay. Maskaxdooda waxa ka maqnaa saamaynta dagaalku ku yeeshay Afrikada madow, xidhiidhka dawladaha iyo xeerka qarammada midoobay uga yaalla dagaalka, go'aamada golayaasha lagu gorfeeyo siyaasadda iyo hoggaanka ee marna aan Soomaalida u oggolaan in ay guulaystaan, midoobaan, asaaggoodna la jaanqaadaan.

Sida caadada xeradu tahay nolosha qoyskayga iyo malaayiin qoys oo kale waxa ay ku tiirsanayd ha'yadaha caalamiga ah oo isu xilqaamay taakulaynta dadkan maatida ah ee ka soo cararay cadow nacab ah oo dhulkooda xoog ku haysta muddo dheer. Waxa arrin is weyddiin mudan ah laba wajiilaynta reer galbeedka. Sidee ayaa ay hadda ii daryeelayaa aan oo gabdhahooda iyo wiilashooda iigu soo dirayaa aan si ay ii quudiyaan iyaga oo dhibka i haysta ii geystay? Iyaga ayaa dalkayga siiyay dad aan mudnayn. Iyaga ayaa dalkayga u kala qaybiyay shan qaybood. Iyaga ayaa dagaalka ku jabiyay Soomaalida oo garabkooda ka baxay ballan been ahna u sheegay!

Markii aan ka soo qaxnay dhulkii Ogaadeeniya waxa aan maqlayay in aan u soconno qayb ka mid ah dhulkeenna hooyo oo aan ka helayno nabad, caddaalad iyo sinnaan aan ka weynay meesha aan ku noollahay. "waxa aan aadaynaa walaalaheen oo aan isku mid nahay, waxbana noo dhexaynin, kuwaas oo dhiig iyo maalba noo huray" ayaa aan ka maqlay afka aabbahay oo u sheekaynaya ina adeerkii Xarbi Salaad. Xarbi, oo xog-ogaal u ahaa qaabka wax u socdo ayaa ugu war-celiyay "waxa ay halis galiyeen dawladnimadooda. Waxa ay ka doorteen wax walba in aan innagu xor ahaanno lana midowno Soomaalida kale, dadkeenna ku dhaqan Jamhuuriyadda Soomaaliya waxa ay awood weyn geliyeen in aan mar kale dib u hananno riyadeennii gaamurtay."

Habraha gaboobay, guxushaaga cirraystay iyo gabanka yari isku mid ayaa ay ka ahaayeen aaminidda dhabta ah ee qaddiyadda Soomaalidu muddada dheer kula dagaallamaysay Abasiiniya iyo gumaytihii reer Yurub. Waxa si wanaagsan uga dhaadhacsan mabda'ii qaddiimka ahaa ee dagaallada geeska Afrika intooda badan gundhigga u ahaa.

Markii aan soo galnay xerooyinka Qaxootiga noloshayadu waxa ay boqolkiiba boqol ku tiirsanayd deeqaha ay keenaan haayadahii ka hawl gali jiray xerooyinkii noo beddelay dhulkii aan ku dhalannay. Dawladda Soomaalida oo nuglayd dhaqaale ahaan iyo maamul ahaan, ma aysan awoodin in ay daboosho baahiyaha dhawrkaa milyan ee qof, ama sida ay aragtiyada qaar qabaan ma aysan rabin in ay iyadu isku hawsho. Waxa dhici kara in ay

xeryahaasi ahaayeen meelo dawladda Soomaaliya soo gelin jiray malaayiin Doollar oo dillaal ah.

Dad badan oo ahaa shacabkii ku noolaa deegaannadii la dejiyay qaxootiga ayaa ka helay shaqo. Qaar kale waxa ay heleen nolol ka fiican middoodii hore, ka dib markii ay ku biireen qaxootigii, waagii danbana gobollada la naas-nuujinayo ayaa laga furi jiray xeryaha, maadaama intaas oo faa'iido ah ay ku qabeen dadkii la deggenaa qaxootiga.

Qodobbadaa aan kor ku soo xusnay waxa dheeraa in ay dawladdu xeryahaa ka heshay dhallinyaro intooda badan loo qaadan jiray ciidanka si loogu qab jabiyo mucaaradka dawladda oo sannad walba sii xoogaysanayay, gaar ahaan waqooyiga iyo gobollada dhexe ee dalka. Arrintan waxa ay ahayd waxa ugu badan ee odayaashii ku noolaa xeryaha ay ka cabsi qabeen iskana waraysan jireen hadh iyo habeen.

Haayadihii reer galbeedka u badnaa ee ka shaqaynayay xeryihii qaxootiga inkasta oo ay keeni jireen deeq raashin iyo daryeel daawo, haddana waxa ay ku hoos wateen danahooda gaarka ah. Waxyaabihii daahsoonaa ee ay ku dhex qarinayeen jaadadka raashinka ah ee kala duwan waxa kow ka ahaa faafinta masiixiyadda iyo dhantaalidda dhaqanka suubban ee dadkaasu leeyahay.

Xeryihii Qaxootiga waxa ay fureen wacyi iyo waa cusub. Waxaa is dhexgalay si horleh na isu bartay Soomaalidii degganayd Jamhuuriyadda iyo Soomaalidii ka soo qaxday Ogaadeeniya. Meelaha qaar waxa dhashay xiisad ah in dadkan dhulka lagu beerayo si loo beddelo lahaanshaha deegaanka, taas oo aan ahayn mid sax ah ama xaqiiqo ku

qotonta, sababtu tahay qof magaciisu yahay qaxooti xerana ku oodan waxba ma qaato, waxbana kuma laha deegaanka. Haddii dadkaa si xor ah loo dejin lahaa magaalooyinka Soomaalida waa laga hadli karay aragtiyaha qaar, laakiin maanta oo dadkan ay mooro ku oodan yihiin iyaga ayaa lumiyay xaq iyo xuquuq ay lahaayeen.

Bilowgii dejinta qaxootiga ee gudaha jamhuuriyadda Soomaalida dadka deegaanku wax xasaasiyad ah kama qabin, waxa kor u kacsanaa aragtida Soomaalinimada, dadkuna waxa ay u badnaayeen xoolo dhaqto iyo beeraley. Dadka qaxootiga ahna ma wadannin xoolo si la isugu maandhaafo baad iyo biyo, mana ahayn dad xorriyad dhaqdhaqaaq haysta si ay dadka ugu cidhiidhyaan beeraha, hasayeeshee waxa jirtay aragtiyo badan oo dadkii ay qaateen ka dib noloshii adkayd ee Qaxootiga oo runtii toosh weyn ku ifisay Soomaalinimada iyo tiirarka siyaasadeed ee ay dawladdii kacaanku ku qotontay.

Marka aad eegto dhaqankii yaallay qaxootiyada, waxa aad is wayddiinaysaa su'aalo ay ka mid yihiin: "Maxay ahaayeen aragtiyaha loo cuskaday in goobihii bannaanaa ee aan geed iyo gabbaad toona lahayn la dejiyo dad Soomaali ah ka dibna loo bixiyo qaxooti? Maxaa dadkii soo qaxay loo dejin waayay dhulka beeraha iyo waxsoosaarka leh? Maxaase loo ooday oo loo dhihi waayay dadkiina dhex gala noloshiinana dabbarta maadaama aad joogtaan dhulkiinnii hooyo?"

Runtii, arrintaa aan sheegnay waa mid uu ku dahaadhan yahay mugdi badan, shakina ku furi karta aragtiyo badan oo ay dawladdii kacaanku dadka u sheegi jirtay 21

sano. Hasayeeshee nin oday ah oo saamayn xagga maamulka ah ku lahaa dawladdii kacaanka oo aan la sheekaystay waxa uu iisheegay, "in siyaasadda aan qaadanay ay ahayd in dadkaas loo sameeyo xerooyin gaar ah, dadkana laga sooco, si aan u xaqiijinno laba yool: waa ka koowaade dadkan waxa ay soo mareen hoog iyo halaag, waxa ay la soo kulmeen niyadjab, tiiraanyo, dhimasho, dhaawac, burbur iyo barakac, waxa ay u baahnaayeen in meel gaar ah la dejiyo dibna loogu sameeyo soo celinta naftooda iyo kalsoonidooda si ay uga gudbaan dhaawacii soo gaadhay una noqdaan dad ka bogsaday uur kutaalladii dagaalka, ka dib na la qabsada nolosha caadiga ah. Ta labaadna waxa ay tahay: Dadkan waxa ay ka yimaaddeen dhul muhiim ah oo taariikh iyo dhaqaalaba leh, ummadda Soomaaliyeedna lafdhabar u ah, dawladdii Soomaalidana dagaalkii wa ay ku fashilantay oo waxa soo gaadhay dhabarjab aan u suuragalinayn dhawaanahan in ay dagaal qaaddo, sidaa darteed dadka lafdhabrta u ah halganka aan damacsannahay waa dadka u dhashay deegaanka. Haddaba haddii lagu sii dhex daayo si xor ah dalka waxa ay ku milmayaa aan magaalooyinka la dejiyo ka dib na waxa ay illoobayaa aan dalkoodii asalka ahaa, halkaana waxa ku dhimanaya hankii aan lahayn, qaddiyadduna waa ay lumaysaa.

Waxa aad ogaataa Guuroow, Xabashidu laga soo bilaabo boqorkoodii koowaad ee Soomaalida is qabteen illaa iyo maanta waxa ay ku andacoonayaa aan in dalkuna Itoobiya yahay dadka degenna ay Soomaali xadka ka soo tallaabay yihiin. "Haddii la dhaho dadkii soo qaxay dhexgala Soomaalida oo dega Soomaaliya, sow wixii ay Abasiiniya

sheegeysay rumoobi maayo, oo soo uma muuqanaysaan dad markii hore khalad u degganaa dhul dad kale leeyahay?"

Arrinta uu ninkaasi ii sheegay waa arrin macquul ah oo caqliga geli karta, waxase jirta sida aan qabo qaabab kale oo arintaa loo maarayn karay taas oo aan dhaawacaynin Soomaalinimada. Nolosha xeryaha iyo argtida gurracan ee marar badan dadka iyo dawladduba ay kula kacayeen Soomaalidii Galbeed waxa ay in badan oo ka mid ah dhaxalsiisay in ay dibadaha ka sii aadaan oo qaxootinimadii sii wataan, halka qaar kale na ay miciin bideen in ay dib ugu laabtaan gumaystihii Itoobiya.

Qoyskanagu waxa uu ku jiray dadkii aan marnaba u hanqaltaagin safar dibad iyo deganaanshaha qaxootigan maalinba maalinta ka dambeysa sii xumaanaya. Qaxootigu waxa uu la socday awoodda Soomaalida iyo mabaadi'deeda guud, mar kasta oo ay Soomaalinimadu hoos u sii dhacdo musuqmaasuqa, eexda iyo u dhawaanshaha cadowgu ay bataan, waxaa sare u kacayay dhibaatada haysata dadkii moorooyinkii bacaadka badnaa ku oodnaa.

Inkasta oo aan yaraa wacyigayguna markaa curdin ahaa aragti siyaasadeed ama qaab fikir gaar ahna aanan wali yeelannin, haddana waxa aan si fiican u garanayaa xaaladda dalka iyo dadku marayeen, iyo waliba noloshii qaxootiga ee aan ku soo koray billowgii noloshayda. Sidoo kale waxa wali maankayga ku keydsan dhacdooyinkii foosha xumaa ee ay Abasiiniya kula kacday birmagaydii aan helin awood difaacda.

Dagaalladii waxa aan ka soo qaaday tiiraanyo, naxdin, iyo dareen masuuliyad iga weynaysay da'deyda, muddana igu qasabtay in aanan yeelannin saaxiib dhow. Wakhtigayga waxa aan ku qaadan jiray aamusnaan, fikir iyo dhegaysi. Ma jeclayn in aan hadlo, carrabkayga waxa xidhay, wixii dhiig iyo xubno kala go'ay daadsanaa inta u dhexaysa Labidheer iyo Liiqliiqato.

Dhacda kasta oo naxdin lahayd oo halgankii naga soo gaadhay waan illoobay, laakiin waxa aan illoobi waayay falkii dhacay ammin duhur ah oo ciidamada Xabashidu ay soo galeen goobtii aan degganayn. Waxa ay ka soo baxeen dhanka bari oo ay nagaga beegnayd buur weyn oo dadku u yaqaannaan Gudban. Buurtu waxa ay ku gudban tahay qorraxda xilliga ay soo baxayso, waxa kale oo si hoose ay dadku u sheegaan in ay kaga gudban tahay sharka iyo wax walba oo xumaan ah.

Xabashidii soo gashay guryaha iyo xeryaha xoolaha nabadda ku waabarisanayay waxa ay bilowday xabbad aan aabbayeel lahayn. Meeshu waa baadiye aan goobo caafimaad ka ag dhawayn. Waa duhur milicda habar-adhi (cadceed kulayl dhaaftay) dhulka dhimbiilo ku garaacayso. Waa xilli colaadeed oo raggu inna ay guryohoodii ka baadeen, kuwa joogaana aysan ka soo bixin aqalladooda. Xabbaddii ayaa afarta jiho is qabsatay, oohinta dhallaanka ku le'anaya qoryaha babanka ah, ee'adka xoolaha ay rasaastu leeftay, taaha odayaasha naftu ku sii daba yar tahay iyo sawaxanka haweenka anfariiray ayaa jawiga ku sii kordhiyay cabsi iyo walaahoow. Maydka ayaa meel walba daadsan, hilib googo'ay, madax ka finiinay jidhkiisii, hablo qalanjo ah oo

Xabashidu ay wasakheeyeen, fiigid iyo kala carar dad iyo duunyo ah ayaa ka billowday goobtii.

Ma illaawo wixii maalinkaa dhacay oo illaa hadda hortayda ayaa ay ka muuqdaan, waxa aadna mooddaa in uu shalay dhacay. Waxa aan ka soo noqday dugsigii qur'aanka oo ku yaallay duleedka reerka. Waxa aan looxayga ku soo qoray subaxaa shan aayadood oo ka bilaabma aayadda 12-aad ee suuradda Al-qasas. Macallinku aad ayaa uu u xanaqsanaa, waxa aanse markii dambe ogaaday in uu cabsanayay, maskaxdana ku hayay gaaska ciidanka ah ee nagu gaydhan doona.

Tiro aan badnayn oo rag ah ayaa haysta qoryo ay geela ku raacaan ama ay qabiillada kale isaga celiyaan, ragannimo iyo calool adayg Soomaali ayaa ay u yihiin oo waa ay hayaa aan, laakiin tababar ciidan iyo tab qori ridid midna ma laha, walow ay arrintaasi jirto haddana raggii tirada yaraa ee dagaalka kala hortagay cadowga waxa ay muujiyeen dhabaradayg iyo geesinnimo Soomaalidu caan ku tahay. Dhayal kuma aysan jabin, Xabashidiina kuma aysan guulaysan in ay caqabad la'aan dadka layso e waxa loo gingimay rasaas maydkoodana waxa la wadhay dariiqyada iyo xeryaha xoolaha.

Cabdi Gurey oo ahaa nin aad u shiish badan kana soo jeeday qabiillada ay Soomaalidu dulmiga ku faquuqaan ayaa subaxaa wacdaro ka dhigay goobta dagaalka. Cabdi inta la arkayay kow iyo toban nin oo Xabashi ah ayaa uu dilay, raggii Soomaalida oo dhanna isaga ayaa hagayay maganna ay u ahaayeen. Waxa yaab ah in marka nabadgalyadu jirto Cabdi aan waxba la wayddiinin marar bandanna golaha raggu ku

haasaawo uu ka maqnaado isaga oo diiddan dhegihiisa xumaanta maqlaya, marka ay colaadi jirtana uu yahay hormuud lagu daydo dagaalkana hoggaamiya!

Inkasta oo dadka aan aqoondarrada u heyb soocno ay yihiin dadka bulshooyinka kale ugu wanaagsan, ixtiraam iyo bogaadin joogta ahna la siiyo maadaama ay yihiin kuwo wax-soosaar leh, kabaha tola, warmaha sameeya, seefaha hagaajiya, toorrida tuma, weelasha nolosheennu ku tiirsan tahayna noo qora ama sameeya, haddana waxa aan ugu abaal gudnay takoorid ka baxsan tilmaamaha Islaamka iyo xeerka bini'aadamka.

Maalintaa ay cabsidu xadka dhaaftay dumarku waa ay ililaasayeen, mashxaradna waa ay ka muuqatay! Mashxaraddaasi ma ahayn farxad balse waxa ay ahayd dhiirrigalin, garab-istaag, iyo caraabin sagaalkaa naftood hure ee ubadka iyo dumarka difaacaya loogu tala galay. Haweenka Soomaaliduna xilliga cabsida iyo halganka ka bir-labsan oo ka adkaysi badan ragga.

Waxa aan galnay xaalad cidhiidhi ah oo aad u adag, qof kastaana naftiisa ayaa uu la baxsaday. Annaga oo ku gabbanayna aqal gadaashii ayaa waxa orod nagu dhaaftay gabadh sidata ilma yar oo ooyaya, hooyaday ayaa ku dhawaaqday: "kaalay walaal halkan soo fadhiiso." Hase ahaato e gabadha miyirkeedu ma joogin, meel ay u ordaysana ma garnayso, askari macatab qoorta ugu xidhanyahay ayaa gabadhi isku duubay ilmihiina markiiba ka fara maroojiyay oo inta uu dhulka ku tuuray baas xabbad ah ku jeexay! Muxuu galabsaday sabigaa yar? Maxaa loo dilayaa naftaa aan waxba bi'innin? Yaa xaq u siiyay in askarigan ka imaaday

Goojaam iyo Goondhar uu gurigayga igu dilo? Waa la yaab in qof hoygiisii loogu imaaday naf iyo maalba la dhaafiyo.

Gabadhii oo muraaro dilaacsan ayaa dhulka isku garaacday baroorna afka furatay, afarta jiho ayaa ay eegtay iyada oo sugaysa miciin iyo magan aan imanaynin. Walaal awood leh ma joogo, nin difaacaa ka dheer, ciidan dadkeeda ah oo dabar jara Abasiiniyana waa ay wayday. Waxa ay ku habar wacatay wax walba oo ay garanaysay. Maalinkaa awood ma aanan lahayn, aan gabadhaa ku badbaadiyo uguna hiiliyo.

Hooyaday oo gacanta i haysay afkana gacanta ii saartay waxa ay isku dayday in ay indhahayga daboosho si aana foolxumadaas u arkin, laakiin waa su'aale yaa damiirkayga dabooli kara ama ololka iyo ciilka aan maalinkaa ka qaaday damin kara? Ma jiro ruux intaa sameyn kara, dhacdooyinkaasina waxa ay ku kaydsameen maankaygii u caddaa sid xaashida iyo maskaxdaydii dihnayd ee wax walba qori jirtay.

Gabadhii oo aan filayo in ayna xis ahaan joogin ayaa uu gaalkii xambaartay. Waa nijaas dusha ku sita daahirnimo qurux iyo dhawrsanaan gobonimo ku dheehan tahay. Markaas oo kale waa marka qof aan mudnayn nolol uu dilayo qof mudnaa in uu ugu noolaado dalkiisa si sharaf leh. Waxa uu saartay tunka waxa uuna kula dhaadhacay tog buurta Gudban ka shisheeyay, muddo yarna xabado iyo dhawaaq ayaa aan maqalnay. In uu kufsaday oo haddana dilay ayaa aan maqlay waa danbe oo aan xerada qaxootiga walaalkeed isku aragnay.

Dhacdadaas iyo kuwo kale oo la mid ah ayaa i bisleeyay igana dhigay aniga oo kow iyo toban jir ah mid ka weyn soddon sano xagga garaadka iyo dareenka dhacdooyinka igu xeeran. Sida aan markaa islahaa waxa aan ahaa wiil gaar u go'an, kana fikir sarreeya da'diisa. Waxa aan lahaa gorfeyn toosan, hankayguna ma ahayn waxa ay carruurtu ku hammiyaan. Waxa aan is wayddiin jiray su'aalo badan oo aan jawaab u waayay. Muddo yar waxa aan ku diyaariyay naftayda aniga oo isu xilqaamay in aan ahay nin masuul ah.

Sannad dugsiyeedkii 1981[dii]/82[dii] ayaa la i geeyay iskuul aan aad uga fogeyn guriga aan degannahay. Waa subax Isniin ah oo dhulku leeyahay qoyaan xalay roobkii da'ay awgii. Roobkaasi ma ahayn mid la sugayay sidaas darteed waxa aan maqlayay aniga oo walaashay Sawdo ay ii diyaarinayso dugsigii aan subaxdaa ku biirayay, hooyaday oo ku sheekeynaysa in roobka da'ay uu yahay naxariis uu Eebbe la doonay masaakiintan ay isu celiyeen suudiga qorraxda iyo silica xerada.

Markii aan guriga ka baxayay waxa aan sitay dhowr buug, tiro qalimo kala jaad ah iyo niyad adag oo aan ku doonayo in aan aqoontayda ku kordhiyo. Waxa aan xambaarsanaa hammuunyada aqoonta go'aankayguna waxa uu ahaa mid adag oo aan is beddelaynin. Dhab ayaa aan u aaminsanaa in waxbarashadu ay tahay waxa keli ah ee aan dalkayga ku xorayn karo kagana bixi karo qaxootinimada, Soomaalina aan ku midayn karo. Sidoo kale waxa aan aaminsanaa in aqoontu berri ay ka jawaabi doonto su'aalo badan oo aan naftayda wayddiiyo maanta. Waxa aan ahaa

dhibbane raadinaya naftiisa, dalkiisa, iyo xididka dhibaatada haysata. Waa arrin xanuun kulul qofka haddii ay ku dhacaan dhibaatooyinka haybta, isirka iyo ogaanshaha qofka uu yahay. Maaddaama aabbahay iyo abtigayba ay guriga igu soo bareen diin iyo maaddi u badan Xisaabta iyo qoridda farta Soomaaliga oo sannaddahaas cusbayd Soomaaliduna xiisaynaysay, iskoolku iguma keenin wax caqabad ah kamana filanayn in aan la qabsan waayi doono. Sidii uu aabbahay filayay waxa la i geeyay fasalka 4-aad. Subixii aan fasalka fadhiistay macallin Gama'diid ayaa xiisaddii koowaad dhigayay maaddaadii Taariikhda ee uu aadka u yaqaannay. Macallinka waxa ka buuxda xamaasad, dareen masuuliyad iyo daacadnimo uu dareemi karo qof kasta oo arka wejigiisa maarran iyo jidhka muuqaalka Soomaalinimadu ku dhammaystiran yahay.

Waxa iskuulka ii dhigayay toddobo macalin, shan rag ah iyo laba dumar ah. Ma jirin hal macallin oo noloshayda saamayn ku yeeshay ama aragtidayda wax ka beddelay marka laga reebo Gama'diid oo ahaa halka bare ee ka soo wada baxay labada masuuliyaddood ee baridda iyo barbaarinta, intooda kale waxa ay gudanayeen waajibaadkooda iyaga oo ilaashanaya musharaadka ay qaataan dhammaadka bil walba.

Kama muuqannin masuuliyad barbaarin, waxa ayse ahaayeen barayaal ka adag shaqadooda. Macallin Gama'diid ka sokow in uu jeclaa shaqadiisa, macalinnimadana uu u dhashay oo ay dhiiggiisa ku beernayd haddana waxa uu lahaa dareen edeb iyo bini'aadannimo leh oo dadka uu la dhaqmo jeclaysiiya.

Intii aan dugsigii qaxootiga dhiganayay waxa aan aad u jeclaa maadooyinka Taariikhda, Juquraafiga, Diinta iyo Suugaanta Soomaalida oo ahaa maadooyin ii siyaadiya fikir iguna furay su'aalo. Daareenka shacabkayga ayaa aan la noolaa. Sooyaalka Soomaaliduna waxa uu ii ahaa muraayad aan ku dhugto wixii i dhaafay, kana dhowro waxa soo socda; oo sababtu tahay qof aan tagtada fahmin timaaddada ma garto. Waxa aan la tiiraanyaysnaa dhibka ay Imbiryaaliyadda caalamiga ahi u gaysatay dadkayga. Waxa aan is wayddiin jiray "goorma ayaa ay caddaaladda Eebbe weyne iman doontaa, nasrigiisuna ku soo degayaa maatidan dayacan?

Waxa aan ahaa wiil yar oo waayuhu bisleeyeen dadkiisana jecel. Kuma aan fiicnayn ciyaaraha dhallinyaradu ay xiiseeyaan e, waxa aan isu xilqaamay in aan ahay hoggaamiye dalkiisii maqan yahay wacyigelinta shacabkiisuna tahay masuuliyad isaga dusha ka saaran, sidaa darteed markii aan fasalka 11-aad ku jiray waxa aan ahaa macallin maadada taariikhda ka dhiga iskuul gaar ah oo aan ugu tala galnay in aan dadka waaweyn iyo kuwa nala da'da ah ee aan waxbarasho helin ku barno akhrinta, qoraalka iyo weliba sooyaalkeenna mugga weyn ee in badan oo innaga mid ah ka dahsoon.

Waxa aan samaynnay dhallinyaro isku xidhan, hankooduna yahay in ay samatabixiyaan dadkooda. Waxa aan ku fikirnay maadaama itaal aannaan lahayn in aan dadkeena ku biirinno waxa aan awoodno oo ah aqoon, sidaa darteed waxa aan furnay iskuul aan ugu magac darnay "Rejo". Waxa uu dib u soo celinayaa kalsoonida dadka. Waxa uu ifinayaa mustaqbalka wanaagsan ee aan la

damacsannahay dhammaan gayiga Soomaaliyeed, waxa uu abuurayaa in dhibkii na soo maray uu dhammaado. Waxa halhays noo ah in loo baxayo nabad, barwaaqo iyo dib-u-xoreynta dhulkannagii ay Xabashidu naga soo barakicisay.

Intii aan wacyigalinta ka wadnay xeryihii qaxootiga aragtiyihii aan xamaasadda weyn u qabnay dadkana bari jirnay, ku guubaabin jirnay uguna yeedhi jirnay waxa ugu muhiimsanayd "Soomaaliweyn" oo aniga iyo dhallinyaradii dugsiga ila dhigi jirtyaba noo ahayd mabda'a koowaad ee aan aaminsannahay. Abuurista wacyi wadareed bulshada kulmiya ayaa aan ka dhigannay yool badbaadin kara bulshadeenna, abuurina kara jawi dadku ay ku raadsan karaan xaqooda.

Waxa arrintaa nagu sii dhiirrigeliyay annaga oo aragnay dhaqdhaqaaqyo badan oo iska soo horjeeda mid walbana uu isku dayayo in uu dhaqo maskaxda da'yarta, ka dibna uu ku shubto waxa uu aaminsan yahay, ha ahaado deegaan, qabiil, iyo in kabaqaad loo noqdo cadowga ummadda.

Arrintaa waan ka dhiidhinnay, waxa aanan abuurnay wacyi ay in badan oo dhallinyaradii ah ku diideen wixii ka socday Qaxootiga iyo dhammaan deegaannada Soomaalida. Jidka aan ku soconnaa, waa uu noo caddaa. Ma ahayn mid mugdi nagaga jiro. Waxa aan beegsanaynay xiddigaha, hankanagana kor ayaa aan u qaadnay, waxa aanan baadigoob u galnay Soomaaliweyn iyo in aan dadka barno waxa ay tahay.

Casharkii u horreeyay ee aan ku bartay qaxootigii Soomaaliya aniguna aan ka dhigi jiray dugsigii Rejo waxa uu ahaa in ummadda Soomaaliyeed ee la kala gooyay cadowguna qaybsaday ay yihiin hal dal, dad iyo dhaqan oo kala baaday, qasabna ay tahay in maalin uun dib loo helo dadkayga iyo dalkayga oo mid ah. Sidoo kale waxa aan ogaaday in ay jirto bulsho kale oo Soomaali ah oo sidayada oo kale iyaga oo aan raalli ka ahayn la raaciyay dawlado shisheeye.

Markii uu cadowgu kala qaybinayay Soomaalida waxa ay ahaayeen beelo walaalo ah, darisna ku ahaa degelladooda, ay xilliba meel uga guuri jireen iyaga oo raacaya roobka iyo rabitaanka qofka Soomaaliga ah ee hayaa aanku asalka u yahay. Waxa ay ahaayeen ood iyo isir wadaag uu ka dhaxeeyo dhulka, dhaqanka, iyo dhiigga. Afka, hiddaha, diinta iyo dareenka walaalnimana ka midaysan. Xagga siyaasadda oo ah meesha aan waligeenba ka liidannay ma jirin fikir siyaasadeed iyo aragti dawlad oo ay heshiis ku ahaayeen ama ay isku ogaayeen ama ay isku diidanaayeen. La yaabna ma la hayn arrintaas oo wacyiga oo aad u yaraa iyo qabaa'illada oo mid kasta meesha uu deggen yahay u yaqaannay in dalkiisu yahay ayaa sabab u ahaa.

Sidaas oo ay tahay, haddana inkasta oo aan qabiillo dhaqan iyo isirwadaag ah ahayn waligeen, mararka qaarna gacani na kala gaadhi jirtay, ma jirin wax ka sarreeyay Soomaali ama ka hooseeyay oo dadkeenna kalaxadayn jiray. Waxa aan isku dagaalno waxa uu ahaa baad, biyo, geel, gabdho, gammaan iyo guunyo inta badan xalkeedu ku soo

dhammaan jiray xeer Soomaali dhib kasta loola noqdo oo xalliya.

Markii aan bartay sida loo akhriyo Afsoomaaliga waxa aan ku dedaalay in aan raadiyo wax walba oo qoran oo ka sheekaynaya sooyaalka Soomaalida iyo Soomaaliweyn. Markii aan yeeshay wacyi, fahmayna waxa ay tahay aragtidaa kulminaysa isirka Soomaali oo idil, waxa aan ahaa dadka faafiya mabda'aa xalaasha ah ee gobonnimada, midnimada iyo walaalnimada kulmisatay. Ma ogi wax ka wanaagsan oo mabda' ahaan loo aammini lahaa ama bulshadeenna midayn kara, haddii aan Soomaaliweyn ka tanaasulno, waxa sii kala tegaya inta yar ee hadda midaysan mar dhowna dalkeennu waxa uu u kala go'i doonaa boqollaal magaalo oo yaryar mid walbana dal gooni ah isu haysata.

Galab aniga oo fadhiya bannaanka dugsigii aan dadka ku wacyi gelin jirnay ayaa wax aan gacanta la helay wargeys dalka ku cusbaa oo si qoto dheer u lafa-guray Soomaaliweyn iyo dagaalka lagu hayo bulshada Soomaaliyeed meel walba oo ay joogto. Qoraagii maqaalkaa ku fara yaraystay waxa uu danqiyay boogo badan oo aan lahaa, waxa uuna ii gadhqaaday dhankii aan rabay illaa iyo aan illaaway dhibaatadii Qaxootiga gudahana u galay barwaaqada, karaamada iyo awoodda ay leedahay Soomaali oo mid ah.

Qoraalkii wargeyskaa oo dheeraa waxa uu igu dhaliyay in aan xog badan ka raadiyo makatabad aad u kooban oo uu iskuulku lahaa. Waan ogaa in cilmiga yaalla xerada qaxootiga uu aad u yar yahay marnabana uusan dabooli karin baahiyahayga aqooneed ee aan xadka lahayn.

Nasiibdarro sidii ayaa ay noqotay, buugtii halkaa tiillayna badankoodu kama aysan jawaabi karin doodda aan wato. Buugta taalla maktabadda intooda badan waxa ay ka sheekeynayeen waxyaabo aan xidhiidh la lahayn dhibaatada qaxootiga.

Inkasta oo wargeyskaasi uu wacyi ii furay haddana ma ahayn markii koowaad ee aan maqlayo erayga Soomaaliweyn oo macno badan u sameeya bulshada aan ka midka ahay ee dhibaatada badan u martay magacaa dartii.

Qof walba oo adduunka ku nool ma illoobo mabaadi'da loo dhibo dadkiisana loo dilo, annaguna waxa aan u dhimanaynnaa dhul aan leenahay oo xoog lagu qabsaday, waxa aan u suxul-duubaynaa hirgelinta aragtida dhahaysa Soomaalidu waa mid goor iyo goob kasta "Soomaaliweyn". Sidaadarteed macnaha uu ii leeyahay eraygaasi waa mid mug weyn noloshaydana in badan beddelay.

Intii aanan ka soo hayaamin Godey, gaar ahaan maalmihii xigay geridii muxummed iyo gulufyadii colaadeed ee ka dambeeyay ayaa ay ahaayeen markii koowaad ee aan maqlo ereyga "Soomaaliweyn", waanan yaraa oo ma garaneynnin macnihiisa. Waxa aanse ka dharagsanaa in badan oo ka mid ahna aan dusha ka hayay suugaantii jaad walba lahayd ee loo tiriyay.

Dareenka ereyga Soomaaliweyn uu leeyahay waxa uu sare u sii kacay sannadihii loo gogol xaadhayay jabkii saddexaad ee Soomaalidu ay u geysato Abasiiniya 1977dii-78dii oo taariikhda Soomaalida baal dahab ah ka galay.

Heesihii, gabayadii, riwaayadihii, guubaabadii iyo awooddii warfaafin ee ay Soomaalidu lahayd waxa waagaa diiradda lagu saaray Soomaalinimada iyo in ay waajib tahay in aan hal dal iyo hal dad ahaanno. Dadka Soomaaliyeedna waxa ay aammineen in aysan jirin awood Afrikaan ah oo ka haysan karta xaqooda taariikhiga ah.

Markii uu billowday halgankii 1977[dii] ee Soomaalidu ay ku raadsanaysay dhulka ka maqan, awoodda kicinaysay kumannaan ciidan iyo malaayiin shacab ahba waxa ay ahayd "Soomaaliweyn" oo la mideeyo, walaalihii kala maqnaa oo dib isugu soo laabta, awooddeenna oo la kulmiyo iyo kheyraadka Soomaalidu leedahey ee cadowgu uu ka faa'iidaysanayo dadkii lahaa loo soo celiyo.

Jabkii ka dambeeyay dagaalkii aan u galnay madaxbannaanida gobollada maqan iyo xeryihii qaxootigu waxa ay ahaayeen bogag cusub oo Soomaaliweyn iga tusay xagal hor leh. Si fiican ayaa aan ugu baraarugay macnaha kelmadda iyo yoolka fog ee ay xambaarsan tahay, walow ay jiraan awoodo badan oo xagal daacinayay. Maalintii aan aamminay mabda'aa gobonimada ku caan baxay illaa iyo maanta oo dalalka iyo duruufuhuba is beddeleen kama aanan tanaasulin aragtidaa noqotay mid aan u noolahay kuna dhiso go'aamada aan qaadanayo.

Markii aan gooyay xuduudaha fog, kana baxay xayndaabka dhulkaygii hooyo halkii ayaa aan ka sii ambaqaaday doodaha la xidhiidha aragtida Soomaaliweyn, waxa aana u galay halgan dheer sidii aan dad badan codkayga u gaadhsiin lahaa, arrintaana waxa aan kala kulmay caqabado

badan, hasayeeshee isma dhiibine waxa aan wali ku adkaysanayaa mowqifkii aan qaatay aniga oo kurey ah.

Mowqifkaasi waxa uu ii simay Soomaali oo idil, miyigii aan ku dhashay iyo magaalooyinka Soomaalida dhammaan waxa aan u hayaa jacayl isku mid ah, waxa aanan ugu ledaa si siman aniga oo aan dareemaynin cabsi iyo cidlo midna.

Haddaba, si aad si qoto dheer ugu fahanto qaddiyadda Soomaaliweyn wax aad marka hore maanka ku haysaa in dad yar oo aan tirakoob galin mooyee inta badan Soomaalidu ay aaminsan yihiin in dhullka Soomaaliyeed ee hoos taga maamulka Kenya iyo Itoobiya ay yihiin dhul Soomaali leedahay hor iyo haddaba, waddamada ka arrimiyana ay gacanta ku dhigeen xilligii gumeysiga caddaanku dalka joogay. Jabuutina ay tahay dhul ay Soomaalidu leedahay inkasta oo qowmiyado aan walaalo nahay nala degaan.

Sannadihii aan ku jiray xerada qaxootiga ee Hiiraan iyo intii ka dambaysay ee aan waddamada kala duwan marayayba waxa aan ahaa mid si qoto dheer uga fikira sababaha keenay in boorsadaydu garabka ii saarnaato, diyaaradba mid kale ii dhiibto, tareenba tareen kale igu wareejiyo, gaadhina mid kale igu beddelo? Waxa aan niyadda iska dhahaa waxa keenaya waxyaabo badan oo uu ugu horreeyo magacayga oo noloshayda saameeyey, waxase iyaduna jirtay in aan marna illoobin in Soomaaliweyn ay qayb ku leedahay noloshayda guuraynta ah.

Deegaanka aan ku dhashay waxa uu ubuc u yahay dhalashada fikradda Soomaaliweyn, waxa uu sidoo kale safka hore kaga jiraa gobolloda Soomaalida ee aragtidaa darteed u waxyeelloobay. Sida aan wada ognahay gobollada ka maqan Soomaalida iyo kuwa gacantoodaba ku jira waxa uu gobolkan Soomaali Galbeed kaga jiraa safka hore marka la eego badka dhulka, taariikhda, hiddaha, iyo hodontinimada dad, duunyo, dalag iyo khayraadka kale ee dabiiciga ah.

Dhulka Soomaali Galbeed waxa uu u yahay dhulka Soomaalidu dagto halbowle isku xidha qaybihiisa kala duwan. Waa gobolka keliya ee xuduud la leh dhammaan gobollada afarta ah ee Soomaaliyeed gumeystuhuna uu u bixiyay (French Somaliland, British Somaliland, Italian Somaliland, N.F.D). Itoobiya ayaa maanta xoog ku haysata dalkaas iyo dadkiisa oo ku xidha dalalka Soomaaliya, Jabuuti iyo Kenya. Waad garan kartaa marka muhiimadda uu gobolku u leeyahay labada dawladdood iyo labada ilbaxnimo ee kumannaanka sano ku hardamayay geeska Afrika. Waa ilbaxnimada Islaamka oo Soomaalidu calanka u siddo iyo ilbaxnimada masiixiyadda oo ay Abasiiniya u ahayd madax.

Intaas waxa dheer, gobolka Ogaadeeniya waxa ku dhan ama wada dega dhammaan qabiillada Soomaalida. Waa madxafka qabiillada ay Soomaalidu ka kooban tahay, sidaa darteed maanka iyo maskaxda qof kasta oo Soomaali ah, waxa ka guuxaya dib u xorreynta gobolkaa ku caanbaxay udugga dhaqanka.

Waxa kale oo gobolku xuddun u ahaa dhammaan dagaallada iyo halganka u dhexeeyay Xabashida iyo

Soomaalida dhowrkii boqol ee sano ee u danbeeyay. Halgankii ugu horeeyay ee Soomaalida waa kii uu Axmed Gurey (1520-1543[dii]) hoggaaminayay, waxa uu Xabashida geeyay meel u dhow xadka Eriteriya iyo Suudaan, xukun kooduna ma soo gaadhi jirin caasimadda Addis-ababa ee maanta laga maammulo Itoobiya, lagana karkariyo siyaasadda Afrika iyo midda ku wajahan Soomaaliya.

Intaa waxa aad ku darsataa, qofka bini'aadamka ah shayga dartii loo dhibo, loogu geysto gaboodfal waa uu jeclaadaa. Tusaale ahaan, muslimiinta dawladdii la odhan jiray Yugoslafiya waxa ay ahaayeen dad aan diinta aqoonnin, ku dhaqmin, qiimana ugu fadhiyin, ka dib markii ay burburtay dawladdaasi waxa ay u kala qaybsantay dhowr dawladood oo ay ka mid tahay dawladda Boosniya oo dhacda Koonfurta Yurub dadkeeduna Muslimiin u badan yihiin. Dadkii muslimiinta ahaa waxa lagu qaaday dagaal hayb sooc ah, diintii habacsanayd iyo caqiiqadii ku milantay dhaqanka bulshada reer Yurub iyo diimaha kale ayaa ay eersadeen oo lagu dhibay.

Ka dib gumaadyo badan oo uu ka mid ahaa xasuuqii Serbernisa (Srebrenica massacre1995[tii]) ee ay quwadaha adduunka ee qarammada midoobay ugu horrayso ay ku lug lahaayeen ama ay ka gaabiyeen in ay badbaadiyaan muslimiinta aan waxba galabsannin, waxa ay dib isu weyddiiyeen muslimiintii waa maxay waxa na loo dhibayo? Jawaabtu waa: diinta Islaamka! Sidaadarteed waxa dib loo nooleeyay caqiidadii diiniga ahayd, waxa aana la raacay jidkii Islaamka ee muddo laga baydhay, masaajiddiina waxa ay la

ciirciireen dad ku cibaadaysanaya, waxa mar kale qalbiga muslimiinta ku weynaaday Islaamka suubban.

Sida oo kale, Falastiiniyiintu waxa ay u dhimanayaa aan dhulka barakeysan ee ay degganaayeen kumannaan sano iyo Quddus oo xuddun u ah dagaalka Islaamka iyo Yuhuudda. Ha hilmaamin in Hindida Cas _waa dadkii asalka u lahaa Maraykanka e_ ay u dhinteen barwaaqada dhulkooda taallay. Inkasta oo laga adkaaday, quwadda baaruudduna ay maquunisay, haddana isma aysan dhiibine weli waxa ay ku dheggan yihiin dhaqankoodii iyaga oo tabar yar, xeryo gaar ahna ku oodan.

Sidaa si la mid ah, Soomaalida gacanta ugu jirta cadowga Itoobiya waxa lagu dhibay Soomaalinimada, waxa ay magacaa dartii ku waayeen naf, maal iyo waddan. Waxa magacaa dartii loo mariyay ciqaab iyo gumaad foolxun oo ceeb ku ah dunida ka indha laabatay dabargoynta arxan-darrada ah ee muddo dheer Itoobiya ay kula kacaysay shacabkaas xaq-u-dirirka ah.

Ma jiro qof aan halgankaa taariikhiga ah ku waayin waalid, walaal, wehel iyo wiil loo hanweynaa. Ilmuhu marka uu yar yahay naaska hooyadii waxa uu ka nuugaa gobonimada iyo nacaybka gumaystaha noocyadiisa kala duwan. Sidaa darteed waxa ay ku dhegeen aragtida xorta ah ee la midaynaysa walaalahood. Waxa agtooda qiimo ka leh Soomaalinimada. Waxa aana wax la isku caayo ah ka xaglinta dalka iyo dadka iyo u hayaa aanka cadowga meesha uu doonaba ha ku noolaado e.

Waxase jira waayadan danbe dad aan lahayn aragti xor ah iyo bisayl siyaasadeed kuwaas oo aan qiimaynnin timaaddada kuna cibra qaadannin tagtada, balse ay hoggaamiso muuqatada iyo maanta. Waa kuwo nolosha moodaya inta ay ceelka ku jiraan ama ay hashu u irmaan tahay, balse aan ka fikiraynin mustaqbalka dhow ee la filayo in wax walba is beddeli doono. Waxa ay moog yihiin ama ay ismoogganaysiinayaa aan in dameer iyo Xabashiba ay ruugaan oodda ugu sokeysa. Si kasta oo aad ugu shaqayso, u bahdisho dalkaaga, u gumaaddo dadkaaga wax aan ahayn yasid, xadhig iyo dil kala kulmi maysid Abasiiniya iyo kuwa ay ku adeegato.

Rabitaanka Soomaaliweyn waxa ay shacabka Soomaali Galbeed ku caddeeyeen dhowr waxyaabood haba ugu horreeyo halgan hubaysan oo illaa maanta aan kala go'in. Guud ahaan waxa ay shacabka ku dhaqan halkaa u arkaan in loollan uu ka dhexeeyo laba aragti: ta koowaad waa aragtida gumaystaha madow ee xabshida oo garab siinaya saancaddaalaha inta badan dadkeenna kala fogeeyay. Duulka aragtidan horboodaya waxa ay rabaan in ay duudsiyaan xaqa dadku u leeyihiin doorashada masiirkooda iyo ka talinta aayahooda 'ama gumaysiga doorta ama gumaad ayaa idin yaqaanna" ayaa uu ahaa hadalka iyo ficilka Xabashidu.

Aragtida labaad waa midda diiddan heeryada gumaysiga una heellan helidda xorriyad buuxda, argtidaas waxa lafdhabar u ah Soomaaliweyn oo si dhab ah u metali karta hadafka uu nolosha ka leeyahay qofka Soomaaliga ah ee damiirkiisu fayow yahay.

Aragtida Soomaaliweyn iyo xamaasadda xorriyaddu kuma ekayn gudaha jamhuuriyaddii Soomaalida iyo dhulka Soomaali Galbeed, balse dabaysha xorriyadda iyo saxansaxadeedu waxa ay si isku mid ah u gaadhay dhammaan deegaannada Soomaalida, waxa ayna hal mar laabta iyo maskaxda Soomaalida ku dhibban xuduud-beenaadda ka buuxisay rabitaan ay u hayaa aan ka mid noqoshada dal kulmiya Soomaalida oo dhan.

Taas waxa caddayn u ah in afti laga qaaday Soomaalida ku hoos nool gumaystaha Kenya 22/11/1963[dii] ay dhammaan isku raaceen in ay ka mid noqdaan Soomaaliweyn, ayna ka go'aan Kenya oo aysan ka dhexaynnin wax xidhiidh ah oo isu soo dhawayn kara ama keeni kara in ay hal dawlad ka wada tirsanaadaan.

Aftidaasi uma cuntamin gumaystihii ingiriiska, balse sidii caadada u ahayd waxa la afduubay rabitaankii shacabka, gumaystuhuna waxa uu ciyaaray ciyaartiisii caanka ahayd ee 'qaybi oo xukun' taas oo Afrika ka dhigtay waddamo is ku haysta xuduud, ku dagaalamaya taariikh, ku loollamaya khayraad, isku hirdinaya shacab dawlad ka maqan oo mid kale xoog ku haysato.

Sida oo kale, waxa ay Soomaalida Jabuuti ku dadaaleen qaybna ka ahaayeen halgan weyn oo gayiga lagaga xoraynayay aragtida ku dhisan gumaysiga. Inkasta oo Jabuuti aysan degin Soomaali keliya haddana kama aysan madhnayn aragtida Soomaaliweyn oo uu hormuud u ahaa Alle ha u naxariisto e, Maxammuud Xarbi (1921-1961[kii]) iyo dhallinyaradii la aragtida ahayd.

Maxammuud Xarbi waxa uu ku dadaalay in dib looga xoroobo kala qoqobnaanta iyo gobolaysiga ku dhisan aragtidii dawladdihii Yurub ee dadkeenna qaybiyay, fikirka xorta ah ma ahayn mid uu meel cidlo ah la fadhiyay Xarbi e waxa uu ahaa mid uu la wadaagay Soomaalidii ku dhaqnayd Jabuuti.

Dareenka uu xambaarsanaa iyo u olololayntiisii aragtida Soomaaliweyn ayaa asal u ahayd Maxammuud in uu halgan siyaasadeed la galo Faransiiska oo sannadahaa madaxweynahoodii Shaaral Diigool (Charles de Gaulle) uu ku soo wajahnaa qaaradda Afrika gaar ahaan Djabuuti si uu u dhegaysto codka shacabka. Diigool waxa uu Jabuuti kala noqday niyadjab weyn ka dib markii shacab-weynuhu ay ku soo dhaweeyeen boodhadh diidmo ah iyo halqabsiyo qeexaya sida ay dadkaasi ugu jeellan yihiin xornimada.

Maxammuud kuma uusan guulaysan in uu hanto himiladiisii, cimriguna kuma simin in uu hoos hadhsado calan matala Soomaaliweyn, ka dib markii ay gumaystuhu ku dileen diyaarad ku dhacday badda cad ee dhexe (The Mediterranean Sea) Oktoobar 1961[dii] taas oo soo afjartay waayihii iyo aragtidii Soomaaliweyn ee Jabuuti. Xarbi dabadii waxa uu haaneedku u bannaanaaday hoggaankii ka soo horjeeday ama aan la dhacsanayn aragtidii uu aamminsanaa.

Inkasta oo aftidii ugu dambaysay ee laga qaaday dadka reer Jabuuti ay doorteen in ay ka madax bannaanaadaan Faransiiska ma aysan dooran in ay ku biiraan Soomaaliweyn oo markaa ku jirtay qabanqaabadii dagaalkii 1977[dii].

Sababo badan ayaa keenay in aysan doorannin ku biiridda Soomaalida, waxa ka mid ah: in cadaadis gumaystaha xaggiisa ka saarnaa uu qasbayay haddii ay ku sii dhegganaadaan aragtida Soomaaliweyn in ay luminayan xorriyaddooda. Waxa kale oo jirta iyadana in dadka isirkoodu Soomaalida yahay laga masaafurin jiray dalka weliba iyaga oo tiro aad u badan ah si loo yareeyo tirada Soomaalida, loona saameeyo kala badnaanshaha iyo isu-dheellitirnaanta qowmiyadaha.

Dadkii la masaafurin jiray qaarkood waxa loo soo daabbuli jiray Soomaaliya, qaar kale waxa la geyn jiray dhulka Soomaali Galbeed gaar ahaan magaalada Diridhaba, intii soo hadhayna waxa lagu wareejiyay silig waxa aana lagu xareeyey xeryo ay ugu dhammaadeen gaajo iyo cudur!

Dadka Soomaaliyeed waxaa loo geystey dhibaato aan loo geysannin dadka dhiggooda ah ee ay la deegaanka yihiin. Inkasta oo dhibaato badan aan Afrikaanka la qabno haddana ma aysan dhicin in hal dad oo Afrikaan ah ay kala qaybsadaan saddex dawladdood oo caddaan ah qarnigii 19aad iyo waliba Boortaqiiska oo ka horreeyay duullaan gardarro ahna ku soo qaaday diinta iyo deegaankaba bilowgii qarnigii 16aad.

Taasi waxa ay caddayn u tahay hor iyo haddaba in reer Galbeedka iyo gumaystaha Afrikaanku aysan marnaba oggolayn Soomaali mid ah, bad-qabta, isku duuban, awood dhaqaale iyo mid ciidanba leh. Waxa si joogta ah loo bahdilaa Soomaalida, waxa laga dilaa arrin ahayd mudo dheer mid samatabixisay taas oo ah: qab iyo qaddarin ay Soomaalidu lahaayeen.

Mar kasta oo uu gu' ii kordho ama aan sallaanka waxbarashada kor u sii fanto waxa ii muuqanayaay hadimada cadowga iyo hanyarida dadkayga, waxase hanyarida ka daran xog la'aanta iyo sida ay ugu mashquulsan yihiin gorfeynta dhacdooyinka iyaga oo aan marnaba isku deyin in ay dhacdooyinka ka war hayaa aan kana feejignaadaan inta aysan dhicin. Aniga oo yar saboolna ah ayaa aan isu diyaariyay in aan booskaa buuxiyo, hubkaygu waa go'aan adag iyo wax yar oo wacyi ah oo ii noqon kara ileys ii haga dhanka xaqiiqada.

Dabayaaqadii bishii 12-aad 1983[dii] waxa soo booqday dugsigii aan dhigan jirnay macallin dhigi jiray Jaamacaddii Ummadda. Dareenka waddaninimo ee uu macallinkaasi xambaarsanaa hore uma arkin dibna iima soo marin. Waxa uu ahaa nooc gaar ah oo ka duwan Soomaalidan qabiilku u yahay qowmiyd, deegaanka reerkiisuna u yahay qaran dhammaystiran.

Hadalkiisii xikmadda iyo cadhada isugu jiray waxa aan ka xusuustaa in uu sidan ku bilaabay: "Inkasta oo ay jireen dawlado mar walba diiddan in ay midoobaan Soomaalidu, haddana dhaqdhaqaaqyadii gobonimodoonka iyo dawladihii Soomaalidu rayid iyo ciidanba waxa ay sare u qaadeen dareenka Soomaaliweyn iyaga oo Soomaalida tusay in wada-noolaanshahoodu lagama maarmaan yahay.

Dawladaha gaashaanka u daruuray midnimada Soomaalida waxa kow ka ahaa kuwii abuuray fikirkii siyaasiga ahaa ee biyadhaciisu ahaa in marnaba aysan dhicin in Soomaalidu hal meel ku midoobaan, hal dalna noqdaan. Waxa caddayn u ah taas heshiisyadii badnaa ee Ingiriisku la

galay Soomaalida Ogaadeeniya iyo dadkii ku dhaqnaa Hawd iyo Riiseef eeriya (Hawd & Reserve erea) kuwaas oo in badan uu u ballanqaaday in uu xorayn doono damaca Itoobiyana ka caabbin doono.

Dawladdaha kale ee aragtida Soomaaliweyn la dagaallamay waxa ka mid ahaa dawladaha ay Soomaalida xad-beenaadka wadaagaan ha ugu horreeyaan Itoobiya iyo Keenyee. Dawladdahaas oo haysta dhul Soomaaliyeed oo uu saancadaalihii siiyay, waxa ay awood badan geliyeen in la duudsiyo xaqa ay Soomaalidu u leedahay in ay midoobaan, aragtida Soomaaliweyn na waxa laga dhigay dambi ka mid ah kuwa aan la dhaafin ee lagu magacaabo khiyaano qaran, waxa aana loo aqoonsaday in ay tahay karaamo soo celinta qofka Soomaaliga ah oo aan marnaba la oggolaan karin.

Dagaalkii ay Soomaalidu ku soo jabtay idinkana halkan idin keenay waxa uu ka mid ahaa halganka loogu jiro Soomaaliweyn, dagaalkaa oo saameeyay nolosha iyo aragtida qofka Soomaaliga ah waxa uu keenay in aan gaadhno heer aan is waydiinno maxaa ay tahay faa'iidada aan ka helnay Soomaaliweyn? Halkaa waxa kaaga muuqan kara himilada Soomaalidu meeshii ay joogtay dhowr sano ka hor iyo meesha ay haatan joogto!

Waxa dumay wacyigii, waxa hoos-u-dhac uu ku imaaday dadnimdii, waxa aad u yaraaday hankii ay lahaayeen Soomaalidu illaa iyo la iswayddiiyay badqabka qofka maanta aamminsan Soomaaliweyn iyo halgan dambe oo arrintaa loo galo iyada oo dalalka haysta gobollada maqan ay ka taliyaan degmooyin ku yaalla gudaha dalkeena Soomaaliyeed ee xorta ah.

Aragtida Soomaaliweyn waxa uu gumaystuhu ka dhigay mid ka mid ah xasaradaha ka taagan geeska Afrika ee in la dabar gooyo ay waajibka tahay, waxa ayna noqotay colaad ummadda Soomaaliyeed kala dhexaysa waddamada ay xuduud wadaagga yihiin.

Inkasta oo culaysyadaa aan soo sheegnay oo dhan ay jiraan haddana dhulkaa maqan marna kama bixin maskaxda Soomaalida meel walba oo ay joogaan, calanka Soomaaliya xidigta ka muuqatana waa mid lagu tilmaamay shanta xubnood ee Soomaalida ah ee aan kala maarmin.

Itaaldarrida guud ee ku habsatay Soomaali dal iyo dadba waxa ay na dhaxalsiisay dareen la'aan khatar galisay jiritaanka bulshadeenna oo maalin walba ka sii fogaanaysa mabaadi'dii ay ku dhisnayd dadnimadoodu. layaabna malaha oo arrintaa oo kale ugub adduunka ku cusub ma aha! Dadnimo burburtay waxa ay u baahan tahay wakhti dheer oo dib loogu soo celiyo.

Dawlad duntay iyo daaro burburay waa la dhisi karaa, waxase adag in la dhiso qalbi jabay iyo qab dumay. Si kasta oo dal iyo aragti loo dhiso haddii aan dadka ku nool caqligooda la dhisin, wacyigoodana la kobcinnin waxa u dambeeya burbur iyo foolxumo. Dhisidda dhulka waxa ka horreeya dhisidda dadka".

Hadda oo laga joogo ku dhawaad labaatan sano hadalkii macallinka waxa aan is dhahaa malaha waxa uu haystay diirad uu ku eegi jiray mustaqbalka naga dahsoon ama waxa uu lahaa garabdaar! Sheekadii uu noo mariyay maalintaa qaybo badan oo ka mid ah waan la yaabanayn

hasayeeshee maanta waa ay dhaceen oo wax aan magan ku nahay gudaha jamhuuriyaddii xorta ahayd.

Arrintii ahayd in dadka la dhiso inta aan daaro la dhisin waxa ay i soo xasuusinaysaa halgankii ay ummadda Jarmalku u galeen sidii ay mar labaad uga mid noqon lahaayeen dunida horumartay ka dib markii lagaga adkaaday dagaalkii labaad ee adduunka, dalkoodiina cagta la mariyey, waxa ay bulshadii Jarmalku isla qaateen si dhibka looga baxo dunidana mar labaad loola jaanqaado in ay halhays ka dhigtaan (rejo abuur raashin ka hor.)

Halhayskaa waxa uu dhiirigaliyay bulshadii niyadjabka iyo rejo-beelka la noolayd, waxa uuna noqday daawo ku kaalmeysa hilmaanka hadimadii dhacday. Rejadii la beerayna waxa ay dhistay dadkii gudaha ka dumay kuwaas oo abuuray dalag lagu noolaado, warshado wax soo saara, sida oo kalana dhisay Jarmalkii dal iyo deegaanba ay ciidamadu dumiyeen mar kale na ka dhigay dawlad adduunka hormuud u ah.

Macallin Faarax waxa aad mooddaa in hadalladiisii uu ka akhrinayay Looxul-maxfuudka oo inta badan sidii uu sheegayay ayaa uu wax u dhacay. Waxa dhab ah in haddaladiisu ay ka soo burqanayeen il cilmi iyo waayo-aragnimo ku caan baxday. Sheekadii macallinka waxa ka mid ahayd: "Soomaalidu waxa ay miyirsadeen xilli ay mindi uus ku tagtay, aadna ay u kooban tahay tallaabada ay qaadi kareen. Xilligii aan halganka bilownay guumasytahii reer Yurub waxa uu joogay dhulkeenna hooyo in ka badan 70 sano oo uu si joogta ah u hirgalinayay aragtidiisa ku qotonta "qaybi oo xukun".

Markii halganka Soomaalida ay bilaabeen Daraawiishtii Sayid Maxamed Cabdille Xasan oo ahaa dadkii inta la ogyahay wacyi Soomaalinimo iyo islaamnimo is huwan u dirira, Soomaalidii ma aysan wada raacin! Balse saldanad walba waxa ay isku dayday in ay difaacato xukunkeeda kooban, halgankaas dheeraa waxa lagu furay shaki iyo magac dilka hoggaankiisii sare.

Dadkii ay Daraawiishtu u dirirayeen in badan oo ka mid ah waxa ay tolayeen kafanka halgamaayaasha. Hagardaamo af iyo adinba leh ayaa lagu qaabbilay dhaqdhaqaaqii Daraawiishta ee hadafkiisu ahaa soo celinta rejada ummadda.

Halgankii dheeraa ee ay Daraawiishta iyo Sayid Maxamed Cabdille Xasan wadeen in ka badan labaatan sano waxa uu ahaa mid xagga bisaylka siyaasadda iyo aragtida cadowga midhadhal ah, waxa uu aamminsiiyay Soomaalida in si dhib yar la isaga celin karo cadowga, loona gaysan karo dharbaaxo garwaaqsiisay in aan iska celin karno dalkeenana ka xoreyn karno.

Inkasta oo Daraawiishtu aysan ku guulaysan mabda'oodii koowaad waxa ay haddana abuureen dareen waddaniyad oo isu furay qabaa'illadii kala xidhnaa, waxa ay quluubta dadka galiyeen waddan jacayl iyo in dhulka Soomaalidu yahay mid lama taabtaan ah, wacyigii ay abuureen waxa uu ku dhiirrigeliyay boqortooyadii Daraawiishta la dirirsanaa in ay gumastaha diidaan markii uu ka codsaday in ay dabkooda soo wareejiyaan ciidankoodana kala diraan.

Bisaylkii siyaasadeed ee ay Daraawiishtu Soomaalida gaadhsiiyeen waxa barbar socday dhaawac halis ah oo ay u gaysteen dhaqaalaha gumaystaha gaar ahaan Ingiriiska. Waxa la sheegaa in Soomaaliya ay noqotay meesha kharashka ugu badan Ingiriisku ku bixin jiray Hindiya dabadeed. Dhowr goor ayaa la beddelay maamulkii iyo saraakiishii ciidanka, illaa iyo ugu danbayn uu Ingiriisku qaatay aragtida ah in diyaarado loo adeegsado soo-afjaridda kacdoonka Soomaalida oo ciidankii lugta ahaa waxba lagaga qaadi kari waayay, sidaa ayaa ayna Soomaalidu ku noqotay dalkii ugu horreeyey ee Afrikaan ah ee loo adeegsado dayuuradaha dagaalka.

Markii Daraawiishta laga itaalroonaaday halgankoodiina uu ku soo gabagaboobay buufintii sunta iyo hubka Baayloojiga ah iyaga oo jooga Horoshagax, waxa is dhimay u ololayntii Soomaalinimada iyo hankii weynaa ee ay Daraawiishta Saalixiya iyo inta la jaalka ahba ay qabeen.

Inkasta oo uu dareenkaasi wiiqmay haddana waxa jiray dadnimo asal ah oo diidday in ay dunto, walina ma dhammaannin sharaftii, karaamadii iyo dadnimadii ay Daraawiishi ka tagtay. Waxa goloyaasha laga akhriyaa masafadii, gabayadii guubabada, canaanta, waanada, waxsheega, diinta, dhiirrigalinta, dardaaranka i.w.m isugu jirtay ee ay lahaayeen Sayid Maxamed iyo afmaalladii kale ee Daraawiisheed.

Gabayada Soomaaliduna waa matxafka ugu muhiimsan ee lagu keydiyo dhaqanka, hiddaha iyo habfikirka jiilasha nolosha isu dhiiba. Muddo dheer gabaygu waxa uu ahaa hibada ugu wanaagsan ee Soomaali ay leedahay,

gabyaaguna waa hanti qaran, afhayeen qabiil, difaace diin, dan iyo dad, sidaa darteed illaa iyo maantadan aan noollahay gabaygu waa lafdhabarta dhaqankeenna."

Intii uu macallin Faarax sheekada waday waxa shaatiyada iyo garbasaaraha ardaydii iyo waliba gadhkii macalimiinta qoysay illin ka soo burqanaysay qalbi ciil dilay iyo jidh darxumo la qaadhsamay. Dhowr jeer ayaa Faarax laga codsaday in uu joojiyo utunta sooyaalka hasayeeshee isaga oo is beddelay wejigiisuna madow dartii catir u ekaaday ayaa uu damcay in uu sheekadii sii wado, intii uusan hadalkii bilaabin ayaa waxa gacanta taagay macallin ka mid ah macallimiinta iskuulka waxa uuna wayddiiyay macallin Faarax: "Sayidku haddii uu waday halgan ku wajahan gaalada muxuu dadkii Soomaalida ahaa uu u laayay?" Faarax ma uusan xanaaqin mana diidin su'aashiiye waxa uu ku jawaabay: "aniga oo og xaaladda burbur, dagaal, qiyam guur, fahan khalad, hanjab, ee aan maanta ku sugannahay lama yaabayo dadka dhalleeceeya ama ku tilmaama Sayid Maxamed Cabdille Xasan tilmaamo aan u suubbanayn qofkii koowaad ee halgan kala hor tegay dhammaan dawladdihii ku soo duulay gayiga Soomaaliyeed (Ingiriis, Talyaani, Xabashi, Faransiis iyo kuwo kale oo daahsoon) kuna qasbay in dhulka Soomaalida ay u aqoonsadaan dhulkii geesiyada aan gabban iyo qabrigii gumaystaha.

Daraawiishtu waxa ay u geysteen saancaddaalihii Ingiriiska iyo intii la jaalka ahaydba dharbaaxo kulul, waxaana ay u dhigeen casharro lama illaawaan ah oo reebay ma hadho illaa iyo maanta la wariyo, sheekooyinkeeduna ay yaallaan mataxafyada iyo guryaha lagu keydiyo taariikhda

dalalkii ay duubcaddii Daraawiishtu daabka seefta iyo Allaahu akbarta jihaadka ku asqeeyeen.

Inta badan goobihii ay foodda isku dareen geyshka Soomaalida iyo gumaysigii doolka ahaa ee caddaan iyo madowba lahaa kuwaas oo lagu qiyaasay 42 dagaal (Aw Jaamac Cumar Ciise) waxa gacan sarreeyay duubcaddii ku midigaysnayd kitaabka Qur'aanka iyo mintidnimada Soomaalida, waxa aanay soo bandhigeen adduunkana tuseen sarreyn dagaal, mabda'adayg, caddaaladda qaddiyaddooda aan duugoobayn, darxumoonayn, lagana tanaasulaynin.

Sayidka oo ay maalmahan isku dherariyaan duul ka indha saaban sooyaalka quruxda badan ee xataa gumaystihii la dagaallamayay uu u qiray, iyo kuwo ku dhex wareeray kala qoqobnaanta dadkeena xogna aan ka haynnin halgankiisii, iyo kaalinta uu ka ciyaaray in maanta Soomaalidu ay xorriyad ku naaloodaan, diintoodana haystaan, waxa uu ka mid yahay kumannaan halgamaa oo dunida soo maray kuwaas oo aan ku tilmaami karo in ay ahaayeen sida shumac gubanaya, si uu jidka ugu iftiimiyo dad indho la' oo aan arki karin ilayska, qiimihiisana aan fahmi karin.

Aragtidii uu waagaa _dabayaaqadii qarnigii 19aad iyo bilowgii qarnigii labaatanaad_ sayidku aamminsanaa ee uu darteed u halgamayay, una god galey isaga oo ka diiday gaaladii mansab iyo maalba ku durraamanaysay, maanta _dabayaaqada qarniga 20-aad_ badankeennu ma fahansanin. La yaabna ma lihin oo waxa aan garaadsanney Soomaali oo cidhiidhi ku jirta, dadyoowga la noolna ka baqda oo u ah addoon danihiisa u adeega.

Carabta ayaa ku maahmaahda "ruuxu waxa uusan garanayn cadow ayaa uu u noqdaa." Wax aan colaadinnay Sayidka halgankiisii markii aan fahmiweynay sarreynta mowqifkiisii, fogida himilooyinkiisii, hankiisii durugsanaa, aragtidii tognayd ee uu lahaa, taas oo u suurta galisay in uu qaato go'aankii ahaa in aan dal la xoreyn karin dadna la wacyi gelin karin inta ay jiraan qoys meel maamul yar ku haysta oo qaran isu haysta, wadaad gacan-saar la leh gumaysiga dhaqankiisuna la qumman yahay oo u qiil bixinaya, qabiil u dudaya Soomaali kale oo degtay ama maamushay dhul ay iyagu sheeganayaa aan.

Dagaalladii sokeeye ee dhex mari jiray qabiilladda Soomaalida ka dib iyo ka hor darwiishkii, waxa ay naga dileen mabaadi'dii guud ee na midaynaysay, Soomaalinimadii ayaa laga dhigay xadhig nugul oo aan isku keen hayn karin, dadkii haldoorka ahaa iyo maqaawiirtii dalkan u soo halgamay naftoodana u huray wax aan ka saarnay xusuus wadareedkeenna, wanaaggoodiina waxa aan u beddelnay xumaan! Dhammaantood waxa ay noqdeen qabiil gaar ah oo aan na khusaynnin, waxaana naloo sheegay qofkii aan nagu hayb ahayn in uusan noo ahayn hoggaan taariikhna noo samayn karin, magaciisa, dhaxalkiisa, iyo dadnimadiisana beeshiisu ay leedahay! Sidaa ayaa ayna dad badan oo inaga mid ah u colaadiyeen Sayidka iyo duubcaddii Daraawiishta.

Meesha ummadaha kale ay karaameeyaan halyeeyadooda innaga kuweenii markii aan xaqoodii duudsinnay karaamadii ay lahaayeenna aan siinweynay waxa qaatey cadowga. Waxa maamuusay gumaystihii ay shalay la dagaalamayeen.

Ninka maanta u dagaallamaya in degelka reerkoodu dego uu dal u gaar ah noqdo, dhul uu isagu leeyahay oo cadow uu xoog ku haysto in uu ka hadlana ka baqayo, ama aan qiimo u arkin isaga oo ku andacoonaya: "inta aan hadda haysto ayaa aan waayayaa haddii aan meelo kale ka hadlo". Nin aan xammili karin in qofka Soomaaliga ah si xor ah oo aan cabsi iyo kala irdhow lahayn uu ugu noolaan karo meel kasta oo ay Soomaali degto isaga oo oggol in shucuubta kale ay isaga ugu arrimiyaan gurigiisa.

Nin aamminsan in cadowgiisu Soomaali yahay, walaalna ay yihiin kuwa kafankiisa tolaya shaleyna ka faramaroojiyay wixii uu lahaa dad, dal iyo duunyo, aqbalayna in dadyow kale uu dhulkiisa magan ugu ahaado, nin la qabsaday in uu hooseeyo noloshiisana la hago, maskaxdiisa, xiniinyihiisa iyo dalkiisana dad kale u dhiibtay, miyaa uu fahmi karaa nin hankiisu ahaa in uu san-ku-neefle oo idil ka sarreeyo geeska Afrikana ka arrimiyo?

"*Haddaan waayaay calan lay nashiro, tan iyo Nayroobi.*"

Sayidka dadkii xilligii uu halgamayay ka soo horjeeday badankoodu ma aysan ahayn dad xun ama kaboqaad u wada ah cadowga, waxa ay ahaayeen dad aan garanayn dawladnimo iyo maamul. Waxa ay fahmi la'aayeen aragtida siyaasiga ah ee uu xambaarsanaa Ina Cabdille Xasan,taas oo gayiga Soomaaliyeed ugub ku ahayd. Qayb ka mid ah dadkaas waxaa ka dhaadhici la'ayd in nin reer hebel ah oo ka soo doolay kumannaan kun oo kiiloomitir gadaashood uu ku maamulo dhulkii ay ku dhasheen, u dhasheen, ku dhaqdeen, dawladna ugu noqdo. Waa aragtida maanta ragaadisay Soomaalida oo u kala qoqobtay qoysas,

qabiillo, ururro kala aragti duwan, oo iswada dilaya, bal dib u milicso gabayadii dhex maray sayidka iyo dadkii ka soo horjeeday. Qayb dadka diiddan Darwiishka ka mid ahna waxa ay difaacanayeen sida maantaba jirta maslaxad gaar ah, maamulo yaryar oo uu cadowgu ka maamulo daaha gadaashiisa. Muuqaal ahaan waxa ay ahaayeen Soomaali, siyaasad ahaanna waxa ay ahaayeen Faranji.

Labada koox ee hore aragtidayda dambi ma laha, waxa ay la qabsan waayeen fikirkan cusub ee aan laga sugayn dhulka Soomaalida illaa iyo maantana aan hirgalin, waxa ay ku dhegganaayeen wixii ay yaqaanneen ama aragtidii tiillay dhulkii ay ku dhaqnaayeen ee ahayd in dalka la kala leeyahay, caadaduna ay tahay qabiil mid kale ku duula ee aysan ahayn qabiil mid kale wax la leh ama la maamuli kara.

Halgankii Daraawiishtu waa uu lahaa khaladaad sida ay halgammadii hirgalay ee bulshadii Afrika iyo islaamkuba ay isaga dulqaadayeen cadowga ay u lahaayeen gaboodfallo, hasayeeshee marka loo eego wanaagga, dadaalka, mayal-adaygga, Soomaalinimada, ilaalinta xuquuqda, mabda'ii tognaa ee ay wateen waddaninimada, islaamnimada iyo wacyigii ay abuureen khaladaadkaasi waxa ay noqonayaa aan dhibic badweyn wanaag ah ku dhex jirta, miyay muuqanaysaa?"

Macallinkii oo muddo hadlayay ayaa aad u xamaasooday, aburna afka ka tuuray sidii rati qooqan. Waxa ay ahayd maalin lama illaawaan ah oo ka duwan maalmihii isu eekaa ee Qaxootiga.

Faarax oo biyo la siiyay codkiisuna yara degey ayaa hadalkiisii halkaa ka sii watey "intaa ayaa aan kaga baxayaa su'aasha macallin Cabdirashiid waxa aan sii wadayaa hadalkaygii" inta uu yidhi ayaa uu halkii uu sheekadiisii hore ku istaajiyay ka billaabay.

"Iyada oo uu xaalku halkaa marayo waxa dhacay dagaalkii labaad ee adduunka kaas oo dib u jeexay khariiddada caalamka, ka dib markii laga adkaaday dawlado lahaa awood sida: Jarmalka, Talyaaniga, Jabaan iyo kuwo kale oo gacansaar la lahaa dawladahaa, haystayna dhul baaxad weyn oo ku yiillay Afrika iyo Aasiya.

Waxa adduunkii la jujuubayay ka billowday saxansaxada xorriyadda, waxa dhashay ururro u dooda madaxbannaanida shucuubta Afrika, ururradaas waxa ay isugu jireen kuwo siyaasi ah iyo kuwo hubaysan. Dhanka Soomaalida kobicii wacyiga waxa uu soo ifbixiyay dhaqdhaqaaqii dhallinyarda Soomaaliyeed ee la magac baxay S.Y.L (1943[dii]) kuwaas oo mabda'oodu ahaa xoreynta iyo isu keenidda Soomaaliweyn.

Iyada oo awoodda koowaad ee S.Y.L ay ahayd Koonfurta Soomaaliya dhallinyaradii aasaasteyna ay ahaayeen dhowr qof oo isku deegaan iyo aragti wadaag ah, haddana islamarkiiba aragtidoodii tognayd waxa qaatay dad badan, waxa ayna ku fideen gayiga Soomaaliyeed dhammaantii, gaar ahaan waxa qaddiyaddaa u istaagey bulshadii gacanta gumasytaha ku jirtay ee u hanqal taagaysay in ay ku biirto Soomaaliyada la hadal hayo ee foolanaysa.

S.Y.L oo sidday calanka Soomaalinimada iyo xoreynta dadka waxa ay ka duulaysay dareenka shacabka, masuuliyaddeeduna waxa ay ahayd in ay dadka u hoggaamiyaan dhanka xorriyadda, adduunkana gaadhsiiyaan rabitaanka shacabka iyo hirgalinta himiladiisa sharciga ah.

Dhallinyaradii Soomaaliyeed waxa ugu badan ee xisbigooda loo taageeray ma ahayn aragtiyadooda dawladnimo, fikirkooda siyaasadeed oo bislaa, ama dhaqaale iyo horumar, balse Soomaalida oo waagaa hal dhag lahayd ayaa ay u sheegeen xornimo iyo midnimo, shacabku waxa uu ku taageeray mabda'ii Soomaaliweyn ee lafdhabarta u ahaa xisbigooda iyo ololohooda siyaasadeed.

Dhaqdhaqaaqii gobonnimadoonka S.Y.L waxa uu ahaa mid ay Soomaali u han weynayd, kuna wadday in uu xaqiijiyo himilada malaayiin Soomaali ah oo ku dayacan gudaha xuduud-beenaadka u dhexeeya Soomaalida. Si taa ka duwan markii uu xisbigu gacanta ku dhigay talada Soomaalidii uu Taliyaanigu gumaysanayay, una suurta gashay in uu noqdo xisbi muuqda oo la gorgortama adduunka, waxa uu arkay xog ka daahsoonayd taas oo la xidhiidhay siyaasadaha dawladdaha hoggaamiya adduunka.

Si ay ku timiba, wixii ka dambeeyay doorashadii dhacday gu'gii 1956[dii] xisbigii S.Y.L waxa uu gaabiyay ama ka tanaasulay aragtiyo siyaasi iyo waddaniba ah oo hoggaankii xisbiga ugu muuqday in aysan suuragal ahayn in dawladnimo iyo afkaartaa la iswaafajiyo ugu yaraan xilligan kalaguurka ah. Arrintaa kadiska ah waxa ay sabab u ahayd in ay xubno badan oo xisbiga ka mid ahaa ay ka baxaan walibana dhalliilaan siyaasadaha xisbiga. Dadkii ka gadooday aragtida

cusub ee xisbiga qaar ka mid ah waxa ay aasaaseen xisbiyo siyaasi ah oo S.Y.L kula loollamay talada dalka.

Aragtiyaha hoos loo dhigay muhiimaddooda waxa ka mid ahaa u orodka xoraynta gobollada maqan ee Soomaalida, si cad ama shaac baxsan looma odhan karin in arrintaa aysan ahayn aragtida koowaad ee xisbiga, sababta oo ah waxa laga baqayay ra'yulcaamka guud, kaas oo u heellanaa midaynta Soomaalida, waxa ayse siyaasiyiintu markaa awoodda saareen in inta la hayo la xorreeyo ka dibna la eego kuwa maqan waxa laga qaban karo ama loo qaban karo iyo sida looga qaban karo. Midho gunti ku jira Midho geed saaran looma daadiyo, siyaasadduna waa kolba sida kula gudboon.

Fikirkaas uu xisbigu qaatay dad ayaa u fasirtay aragtiyo leexsan ama waddaniyad darro, laakiin anigu waxa aan qabaa mid taa kaduwan oo ah in aragti siyaasadeed ay ahayd, siyaasaduna masaalix ayaa ay leedahaye saaxiib ma laha. Waxa ay u fikireen qaab maslaxadda siyaasadda ah, taas oo sax ama khalad noqon karta marka la saaro halbeegga waaqica nolosha iyo siyaasadda ee xilligaa, gaar ahaan marka aan eegno dowladaha gacanta ku haya xornimada gobollada maqan in ay yihiin isla kuwa lagala xaajoonayo xoreynta gobolada jamhuuriyadda Soomaalida.

Si kastaba ha ahaatee marna si buuxda looma qarinnin aragtidii Soomaaliweyn oo ay dad badan u jibbaysnaayeen. Jiilkii noolaa xilligaa haddii ay ku adkaatay in ay xoreeyaan dhammaan gobolladii Soomaalida, waxa ay awoodeen in ay nooga tagaan astaan maguuraan ah oo mar walba na xusuusinaysa badka dhulkeenna iyo midnimada

dalkeenna, haba ku kala maqnaadaan dawlado shisheeye iyo gacmo guumaysi e."

Halkaa marka ay sheekadii macallin Faarax marayso, qolkii yaraa ee aan ku jirnayna ay isugu yimaadeen malaha kala badh dadkii iskuulka, ardayda iyo macallimiinta ka ahaa ayaa uu maamulihii dugsigu ka dalbaday in uu joojiyo khudbaddiisa, "waxa la gaadhay xilligii ay ardaydu bixi lahaayeen, sallaaddii duhurna kaabiga ayaa ay innagu soo haysaa. Waan jeclaan lahaa in aan xogtan muhiimka ah kaa reebno ardayduna ay kaa faa'iidaystaan, hasayeeshee wakhtiga ayaa ina haya", ayaa uu maamulihii yidhi isaga oo inta uu istaagay dabada boodhka ka dhabaandhabinaya.

Anigu sheekadaa waxa ay igu sii biirisey uun walaac iyo walbahaar hor leh. Marka uu sheekada meel mariyaba waxa aan is dhahayay, alla markaa yaa dadka garansiiya waxa soo socda. Dhibka na gaadhay qayb libaax ayaa aan ku leennahay, in badan oo ka mid ahna gacmaheenna ayaa aan ku samaysannay wacyi la'aan hannoo geyso ama garasha xumo ha na qaaddo, ama shilimaad ha na indhatiraane.

Inkasta oo macallinku sheekadaa dheer ee afarta xiisadood booskoodii la geliyay uu noo soo jeediyay xamaasad aan goobteedii jooginna nagu dhaliyay, haddana ma jiro tusaale ka cad ama ka muhiimsan dagaalkii 1977[dii] oo loo soo qaadan karo si loo caddeeyo midnimada Soomaaliweyn.

XORAYNTII SOOMAALI GALBEED 1977[dii]

"*Inkasta oo madaafiic hayeen moote iyo saanad*

Falaadhaan mariidka u darriyo maylinkii waran'e

Maarrena baryaan ula tagniyo waliba maadhiine."

—Dhoodaan.

Markii aan garaad yeeshay waxa aan ku jiray xero Qaxooti oo ka fog magaalooyinka saamaynta leh ee ay Soomaalidu leedahay. Waxa aan ahaa mid u dhexeeya laba dal iyo laba dad. Mid aan ku dhashay oo la iga soo qixiyay aniga oo jecel iyo mid aan xayndaab kaga jiro oo aan meel dheer ka daawado aniga oo aad ugu xiisa qaba, difaaciisana naf iyo maalba aan u huri lahaa.

Waxa aan ahay Soomaali, dawladdayda Soomaaliyeedna waxa ay isku hawshay oo ay mustaqbalka malaayiin shacabweynaha Soomaaliyeed ah mugdi u galisay sidii loo xoreyn lahaa malaayiin ku dhibaataysan xuduud-beenaadka gadaashiisa. Dadaalka ay Soomaalidu galiyeen xoreynta Soomaali Galbeed waxa uu ahaa mid weyn oo aan waxba lala hadhin; tabari yeelkeede.

Waxa aan soo galay xerada Qaxootiga aniga oo 10 jir ah, waxaanse si toos ah u garanayaa dhammaan

dhibaatooyinkii aan soo marnay, ha ahaadaan kuwii jidkii dheeraa, nacabkii Xabashida, murugadii jabka, wiirsigii adduunkii ku faraxsanaa qaxannaga, ama gaboodfalkii Soomaalida iyo ka gaabintii xuquqdii aan lahayn.

Xeryihii aan ku dhex hanaqaaday waxa aan ku weynay xuquuq aan lahayn, sidoo kale waxa aan ka helnay nolol aan ka suurtagali lahayn dhulkii aan ku dhalannay ee Xabashidu naga soo qixisay. Maalin walba waxa aan iswayddiin jiray sida uu u dhacay dagaalkii na soo bara kiciyay? Waxa maskaxdayda marnaba ka go'in saaxibbaday gaar ahaan Geeddi Saxane, Cabdi Garaad, Xasan Mustafe, Cabdullaahi Cumar, Cabdiraxmaan Bootaan, iyo tobannaan dhallaan ah oo aan soo qaybsannay farxaddii ciyaalnimo.

Waxa aan dareemi jiray hilow, mar walba oo aan xusuusto dugsi Qur'aankii, celintii beeraha, habeennadii aan banka Suubaanbalal ku ciyaari jirnay annaga oo ay naga buuxdo farxadda carruurnimo. Garaadkannagu ma dhaafsiisnayn ciyaarta iyo qosolka. Waxa aan ahayn ubad u nool si qurux badan, hawo adduun nama haynnin, waxbana kama aannaan baqi jirin, marka aan daallana waxa aan isku tuuri jirnay dhabta hooyo oo ah gogosha ugu wanaagsan ee dhallaan ku gam'o.

Si joogta ah ayaa aan maanka ugu hayn jiray deegaankii aan ka soo qaxay, hiyikacu waxa uu i geeyaa heegada sare ee adduunka. Waxa aanan kor ka daawadaa dhacdooyinkii aan soo maray. Si aan daawashada cajalka taariikhda ugu helo wakhti, waxa aan maalin walba ka baxaa xerada aan ku jiro, buur yar oo ciid ah ayaa aan dusha kaga fadhiistaa aniga oo isha la raacaya xaggaa iyo galbeedka fog

ee aan ka imaaday. Waxa aan ahay shimbir xor ah oo aan marnaba oggolayn in uu shabaq ku jiro isaga oo nolol ka sugaya gacmo shisheeye, oo intooda badan ahaa kuwii sida tooska ah sababta ugu noqday xaaladda cakiran ee aan ku noolahay.

Aniga oo yar, keligayna ah aqoon iyo aragti badanna aan lahayn ayaa aan ka fikiri jiray sidii aan uga bixi lahaa xabsigan dusha ka furan. Xogtaan hayo aad ayaa ay u yar tahay, macnaha dhabta ah ee dagaal ma aanan garanaynnin welina waxa aan dhex dabbaalanayay mowjadaha su'aalaha iyo dhallaannimada. In aan helo qof xog'ogaal ah oo si dhab ah iiga warrama wixii dhacay iyo sida ay u dhaceen ayaa ii ahaa hadaf aan muddo ku taamayay.

Waxa aan raadiyaa waayo-arag u dhuundaloola xaaladda aan ku suganahay. Waxa aan maqlaa qaxooti ayaa tihiin! Waxa aan is wayddiiyaa sidee ayaa uu qof gudaha waddankiisa Qaxooti ugu noqon karaa? Maxaa aan ku kala duwannahay aniga iyo kan aan la degganahay ee igu sheegaya in aan ahay qof isaga ka duwan? Maxaase na loogu diiday in aan Soomaaliya dhex galno? In aan raadsanno meelo annagu aan ka soo saaran karno nolol maalmeedkanaga annaga oo aan qaxooti ku noqonnin xeryo loogu dawarsi tago qarammada midoobay iyo qaaradaha adduunka?

Muddo markii aan joogay Qaxootiga waxa aan noqday wiil bisil oo dhacdooyinka ku darsan kara aragtidiisa ama gorfeyn kara. Waxa aan aad ugu faraxsanaa isbeddellada ku dhacaya jidhkayga. Dareenka da'yarta soo mara midka ugu qiimaha badan, waa ka la socda isbeddelka jidhkiisa. Waxa aan qarka u saarnaa in aan qaangaadho, oo waxa soo

dhawaa gu'gii aan ku biiri lahaa dadka waajibaadka diiniga ah, iyo kuwa bulshaduba ay dabraan. waxa aanse sidayda caadiga ah u muuqday mid aad uga weyn da'daas aan sheegayo. Wacyigaygu waa uu dhisnaa, waddaniyaddayduna waa ay taabbagashay, hormuudna waxa aan u ahay carruur badan oo ku dhaqan xeryaha qaxootiga oo sii luminaya xidhiidhkii ka dhexeeyay iyaga iyo dalkii ay ka soo qaxeen.

Isbeddelka ku dhacaya maankayga iyo jidhkayga ee la socda koritaanka mararka qaar waxa ay i tusaan in aan leeyahay aqoon ama khibrad qofna uusan waxba ii sheegi karin, dareenkaa sida aan filayo kali kuma aanan ahayne waa mid ku ladhan marxaladaha nolosha ee aan maraynno midka ugu saamaynta badan jidhkeenna iyo maskaxdeennaba. Ka gudbidda carruurnimada iyo ku biiridda dadka waajibaadku saraan yahay ma aha arrin sahlan.

Maalin ayaa waxa aan hilada webiga kula kulmay oday qiyaastii tiro toddobaatanaad foodda galiyay. Waxa uu ahaa oday cabudhinaya dareenno kala duwan oo naftiisa ku dhex dagaallamaya. Waxa uu ahaa qof muuqaalkiisu kugu dhiirrigelinayo in aad u dhowaato lana wadaagto dareenka carruurnimo ee qof kaa dhegaysta aad wayday. Odayga oo ay oogadiisa sare ka muuqato guhaadda asqaysay gudihiisa ayaa u dhexeeya laba fal oo qudh ah. Mar inta uu eego xoolo soo guryo noqonaya ayaa uu ku luuqaynayay tixo gaagaaban oo u badan u hilowga deegaankiisii iyo noloshiisii hore, marna inta uu isha la raaco dhallinyaro kubbad ciyaaraysa ayaa uu illin soo jiidhay xirribaha, isku dayaa in uu celiyo laakiin ciilka iyo aramida haysata darteed ayaa ay illintu amar la'aan u soo hoortaa.

Muddo yar markii aan fadhiyay ayaa uu odaygii tooyasho igu billaabay. Odayaasha Soomaalidu waa madxaf taariikh iyo nasab ah oo guurayee si sahlan ayaa uu ii gartay, aniga iyo awoowgayga sagaalaadba, waa halka aan isugu imaanno odayga aan maalinkaa barkhadda leh is baranaye. Dhanka kale waa aabbahay ina abtigii saddexaad walow aysan weli is arkin muuqaal ahaan maqal mooyee. Dhallinyaranimadiisii xoolo badan ayaa uu tabcay, balse waxa uu in badan ka raagay guurka, ubadna Ilaahay ma siinnin, markii uu guursaday durba awlaad ma heline gugiisii 52-aad ayaa uu Alle u hibeeyay wiil uu ku illoobay ilma la'aan uu la noolaa wakhti dheer.

Wiilkii qudha ee uu dhalay _isaga oo madaxa geliyay lixdanka_ waxa uu ku soo koriyay koolkoolin, haqabtirka dhammaan baahiyihiisiina masuuliyaddiisa koowaad ayaa ay ahayd. Waa inta ka suuragali karta tuulo ku taalla badhtamaha banka Tur billowgii kontomeeyadii. Noloshaas jacaylka iyo hawadintu hadhaysay waxa ay wiilkii ka dhigtay boqor aan taaj xidhnayn oo erayga uu dhaho aan laga daba dhihin.

Markii ay bilowdeen jabhadihii ugu horreeyay ee gobonima-doonka ahaa, waxa uu noqday carruurtii ugu horreysay ee raacday. Amakaag ayaa ay ku noqotay reerkii, hasayeeshee waa boqor aan lagu caanashubine waxa loo yeelay sidii uu rabay, odaygiina jacayl uu wiilka u qabo dartii kuma uusan dhiirranin in uu 'maya' yidhaado, walow uu gudaha ka goconayay diidmo aan dibnaha soo mari karin.

Maxammed waxa uu noqday wiil yar oo fariid ah, fahan dheerna u leh dagaalka iyo tabaha jabhadnimo ee

gaajada, rafaadka, guuraha iyo cabsida la jaalka ah. Waxa lagu soo tababaray xeryo ku yaalley Koonfurta Soomaaliya ka dibna waxa uu noqday sarkaal edeb iyo adkaysiba leh. Waxa uu galay dagaallo inta badan magac iyo guul uu ka keenay, hasayeeshee billowgii 1978[dii] ayaa lagu dilay duleedka Jigjiga isaga oo qayb ka ahaa ciidan ka soo jabay Harar oo lug ku soo gooyay in ka badan 400-km. Dhimashada Maxammed waxa ay aabbihii ku reebtay tiiraanyo culus.

Muddo yar ka dib barakicii garab socday jabkii dagaalka waxa farihiisa ka baxay wixii uu hanti haystay, waxa subax ku gaylamay gaas Xabashi ah oo waxa ay arkaanba cagta mariyay. Isaga iyo xaaskiisa Muslimo Kaahin waxa ay ka mid ahaayeen dadkii ka badbaaday xasuuqaas. Afar habeen oo dhuumaalaysi ah ka dib waxa soo badbaadiyay horin ciidan ah oo ka tirsanayd xoogga dalka oo ahaa dabayaaqadii ciidankii jabay. Sida ciidan jabay u caado ah waxa aad ka cabsanaysaa shanqadh walba. Waxa aad iska ilaalinaysaa cadow aan kuu muuqannin, mana taqaanid yaa ah cadowgaaga. Ciidanku waxa ay wataan hub iyo rasaas ku filan waxa ayse ka arradanyihiin niyadda iyo mooraalka ciidannimo. Muddo maalin socod ah ka dib waxa ay foodda isdareen ciidammo Xabashi ah oo garabsanaya cutubyo Kuubaan iyo Ruush ah. Dagaal faraha la'isaga gubtay ka dib waxa loo itaal sheegtay Soomaalidii oo aan markii horaba haynnin niyad ay ku dagaal gasho.

Waxa halkaa mar kale ka badbaaday geeri Axmed iyo xaaskiisii Muslimo iyaga oo dhex qaaday dhul baaxad weyn oo caan ku ah noocyada dalagga iyo macdanta kala duwan, walow uusan helin gacan danaysa iyo shacab wax ka soo

saarta. Lix habeen markii ay lugaynayeen, daal, gaajo iyo oonna la rafaadsan yihiin ayaa ay ammin makhrib ah ku soo baxeen jees meel yaalla, hasayeeshee waa ay ku hungoobeen oo waxba ma aysan ka dhadhaminnin biyo iyo baad toona.Waxa ay nafta ku maaweelinayeen in aysan waayi doonin dad ay biyo ka cabbaan inta uusan gabbaalku dhicin, sababta oo ah oonku habeenkii ayaa uu dadka dilaa.

Dhulka waxa qariyay doog, waxa is qabsaday dareemada iyo garrowlaha, inkasta oo dabaysha gamashigu baarka sare madoobaysay haddana, ugbaadka iyo saxansaxada carafta leh ayaa meel fog kaaga hor imaanasya. Abbaare salaaddii Cishe mar ay tahay, lammaanuhuna ay lugaynayaa aan meel cidla-ciirsi-la' ah ayaa waxa istaagga hal mar ka dhacday Muslimo Xasan! Haddii uu jalleecay waxa isku gadaantay Jabiso weyn oo jidhkeedii oonka iyo gaajada la soohmay ka dhigtay qod meel yaalla.

Waxa uu garwaaqsaday in ay ooridiisii dhimatay, isaguna is badbaadiyo, naftaadu orod ayaa ay kugu aamintaaye waa uu tafaxaytay, cagahana wax ka dayay, ugu danbaynna dirqi ayaa uu ku baxsaday! Waxa uuse meeshaa kaga tegay qayb ka mid ah qalbigiisa. Muslimo nolosha odayga waxa ay ku lahayd saamayn weyn oo 40 jirsatay.

Markii uu Maxammed dhintay odaygu na tiiraanyada, waxa ay u ahayd dhakhtarad dawaysa. Habeenkaa waxa uu waayay qayb ka mid ah dareenkiisii dadnimo, waxa aana qarsoomay macnaha nolosha iyo ruuxii adduunka bilicda u yeelayay.

Wixii dhacdooyinkaa taxanaha ah ka dambeeyay, Axmed waxa uu wakhtigiisa ku dhammeeyaa fikir iyo daawashada dabeecadaha quruxda badan ee dalkeenna hooyo Eebbe ku mannaystay. Xusuus wanaagsan ayaa uu ka raadin jiray qulqulka biyaha, ciyaarta ubadka iyo qorrax dhaca kulmay ee jewiga u beddelay muuqaal qurux badan oo ay noloshu noogu deeqdo.

Is dhexgalkannagii ma qaadannin wakhti dheer. Waxa uu ii arkay in an ahay wiil ka duwan aynigiisa oo qaddiyad iyo xog raadini ka buuxdo maskaxdiisa. Aniguna waxa aan u arkay oday ka duwan odayaasha Soomaalida ee canaanta iyo cabbudhinta kula dhaqma ubadka soo kacaya illaa iyo ay carruurtu gaadhaan in ay ka go'aan waalidkood.

Maalinkaa wixii ka danbeeyay Axmed waxa aan yeelannay xidhiidh dhow, inkasta oo uu jiro farqi weyn oo xagga da'da iyo garaadkaba ah haddana, waxa uu ii ahaa jaal iiga jawaaba waydiimaha dadka igu hareeraysani ay ka gows qabsan jireen warcelintooda.

Muddo saddex bilood ahi markii ay ka soo wareegtay kulankannagii koowaad ayaa aan maalin ugu tegay gurigiisa. Waa ammin barqin ah. Waxa uu ka soo noqday xafiiska qaxootiga oo uu ka soo qaatay boonadii raashinka. Waxa uu dhulka ku mudayay ul yar oo afka hore bir ku leh, shaadh cad oo xarriijimo madow leh ayaa uu xidhanyahay, indhahana dhulka kama qaadayo, sidaas oo ay tahay waxa agtiisa ka daaran hees waddani ah oo aan markii hore u maleeyay in ay qaadayso Dalays ama Maandeeq, markii danbana aan ogaaday in ay tahay Hiba-nuura oo ku

luuqaynaysa hees si xeel dheer u tibaaxaysa magaalooyinka Ogaadeeniya.

Waxa uu ii shubay shaah kulul oo qarfe iyo heyl isu miisaaman lagu kariyay. Qiimaha uu shaahaasi lahaa waxa aan ku tilmaami karaa in uu ahaa midkii dadka dega dhulka loo yaqaano Joorre ee labada dhinac kaga teedsan xuduud-beenaadka u dhexaysa Kenya iyo Soomaaliya magaalana u tahay Badhaadhe oo ay dhihi jireen: "lix kacab ama laxowgiisu haku hayo."

Shaahii uu ii dhiibay aniga oo aan wali kabbannin, koobkiina kor u haya ayaa uu inta uu fadhigiisii ku laabtay aad iisoo fiiriyay, sidii mid akhrinaya waxa qalbigayga ku jira ama aan goconayo. Eegmo dheer ka dib waxa uu i waydiiyay: "Ma waxaad wadataa su'aalihii kaa weynaa? Xilligan xilli su'aal ma aha, dadku nolol maalmeedkooda ayaa ay soo dhacsan la'yihiin, murugadii qaxana weli kama aysan tirmin quluubtooda, sidaas darteed sheeko waxba kuu kordhin mayso e waxbaro." Jawaab umaan celinin e madaxa ayaa aan laadlaadiyay, isaguna inta uu istaagay ayaa uu dammeer ugu xidhnaa ardaaga guriga, bal u dhigay dabadeedna inta uu sariir isku kala bixiyay shitay sigaar aragtidiisu maalinkaa igu cusbayd.

Waa runtii, oo dadka ku dhaqan xeradu ma haystaan wakhti iyo farxad ay kaga sheekeeyaan wixi ay soo mareen, ma rabaan in ay xusuustaan dhiiggii, oohintii iyo dhabarjabkii la soo maray. Waxa ay la aamusanyihiin guhaad ku weynaatay gudohooda, nolol maalmeedkooduna waxa uu ugu filanyahay mashquul iyo daal.

Ma aanan ahayn dadka hadafkooda sida sahlan uga tanaasula e, waxa aan ku celceliyay in uu iiga dhaco sheekada dagaalka 1977[dii] ee beddelay wax badan oo ku saabsan geeska Afrika. "Waxa aan u baahanahay in aan fahmo macnaha dagaal, gaar ahaan midkan maanta bacadkan cidlada ah ina fadhiisiyay labadeennaba", ayaa aan ku idhi Axmed oo markaa haashkii uu tuuray cagta ku nabaya.

Indhihiisa waxa kasoo baxaya iftiin uu halgan ku dheehanyahay. Oogadiisa dhaawaca badani ku yaallanna waa calaamad u taagan xornimo. Inta uu sariirtii ka soo kacay ayaa uu dhanka midig gambadh iga yaallay ku fadhaiistay, neef qoto dheerna jiiday ka dib na kor u afuufay, waxa uu billaabay hiinraag iyo hadal aan caddayn oo gogoldhig u ahaa jidhiidhico ka kacday dushiisa.

Muddo markii uu dhowrayay muuqaalkayga iyo cadhada iga haysa Abasiiniyadaa isoo qixisay iyo dacdarrada qaxootigan aan ku xaraysanahay igu haysata, waxa u soo baxday in gudahayga ay ka buuxdo awood kacdoon taas oo diiddan xaaladdan cakiran ee shacabka ka badan dhowrka milyan ay ku suganyihiin. Sheekadii dheerayd ee ku saabsanayd dagaalkii 1977[dii] ee nala jibaaxday meelo badan waxa uu ku billaabay sidan soo socota:

"Dagaalkii qadhaadhaa ee dhexmaray dawladdii Soomaalida iyo taliskii Xabashida 1977[dii] waxa uu ahaa mid aad u kulul, oo loo adeegsaday dhammaan hubkii, taatikadii, awoodihii ciidan, dhaqaale, siyaasad, gaashaanbuur, ee markaa Afrikada madoobi taqaannay.

Sida khubaro iyo tariikhyahanno badani ay tibaaxeen waxa uu ahaa dagaalkii saddexaad ee adduunka, marka la eego baaxadda uu yeeshay, dalalka uu saameeyay, khasaaraha uu dhaliyay, waddamada ka qayb galay si toos ah iyo si dadban labadaba. Dagaalka oo ahaa mid dunida oo idili ay isha ku haysay, natiijadiisana laga wada dhursugayay, dadka qaarkii waxa ay u bixiyeen dagaalkii yaraa ee dunida gilgilay.

Dagaalku waxa uu saameeyay afar qaaradood oo adduunka ka mid ah: Afrika, Yurub, Aasiya iyo Ameerika.Waxa halkaa isku farasaaray ka sokow Soomaalida oo ahayd xaq-u-dirir gobonimadoon ah iyo Xabashida oo sidii la yaqaannay dhulbalaadhsi wadday labadii aragti ee ku loollami jiray hoggaanka adduunka xilligii dagaalka qabow, waa aragtidii Hanti-goosiga oo reer galbeedka Maraykan ugu tunka weynyahay ay aamminsanaayeen, iyo aragtidii kale ee xulufada reer bariga USSR hoggaaminaysay ee Hanti-wadaagga.

Mar haddii dalka iyo dadka ku dhaqan Soomaali Galbeed ay yihiin Soomaali si caddaaladda ka fog cadow loogu garba-duubay, dawladdii ka dhalatay midowgii labadii gobol ee Soomaalida koonfur iyo waqooyi waxa saarnayd masuuliyad akhlaaqi ah iyo mid waddani ah, sababta oo ah waxa ay masuul ka ahaayeen gayiga Soomaalida inta xorta ah iyo inta aan xorta ahaynba, sidaas darteed masuuliyaddaa waxa ay qasbaysay in ay galaan halgan dheer oo lagu baadigoobayo midaynta iyo xasilinta labada gobol ee midoobay iyo xoreynta saddexda gobol ee maqan waa Ogaden, Jabuuti, iyo N.F.D.

Waddanka Itoobiya waxa ka talinayay muddo dheer qowmiyadda Xabashida oo isu arkaysay in ay tahay qowmiyad ka sharaf badan itoobiyaanka intooda kale, dalkana waxa ay u xukumayeen qaabab kala duwan sida nidaam boqortooyo, mid ciidan iwm. Haddaba markii ay saraakiishii koofiyad guduudda dargiga ee uu hoggaaminayay Mingistu Xayla Maryan oo qaatay nidaamka Hanti-wadaagga qabsadeen Itoobiya dileenna boqorkii caanka ahaa ee Xayle Salaase. Waxa ay Itoobiya gashay xaalad qalalaase oo siyaasadeed. Waxa jilcay is-haysahsada bulshada. Waxa hoos u dhacay ilaha laga soo saaro dhaqaalaha oo markii horeba koobnaa. Waxa wiiqmay awooddii ciidan ee ay lahayd Itoobiya.

Dargigu markii ay dalka qabsadeen waxa ay gumaad ba'an u geysteen maamulkii hore. Waxa ayna dalka ku xukumeen cabbudhin, cabsi, dil, dhac, xadhig iyo gacan bir ah oo aan naxariis iyo dhimrin midna lahayn. Waxa ay ka duulayeen aragti ah in shacab tira badan oo sabool ah, waxa keliya ee lagu maquunin karaa uu yahay xoog iyo awood sheegasho. Muddo yar gudaheed Itoobiya waxa ay isu baddashay xabaal wadareed, xabsi weyn iyo goob colaadeed oo laga qaxo.

Ciidankii qabsaday xukunka waxa ay ku mashquuleen daminta iyo latacaalidda kacdoonnadii dalka oo dhan saameeyay ee ay dhallinyarada, ardayda, shacabka iyo shaqaaluhuba kaga soo horjeedeen laalidda xorriyadda iyo xasuuqii ba'naa ee ka socday qaybo badan oo Itoobiya ka mid ah.

Muddadii ay dawladdu ku mashquulsanayd qabjabinta shacabka iyo maquuninta awoodaha jira ee siyaasiga ah, waxa xoogaystay jabhadihii halganka hubaysan kula jiray nidaamkii Abasiiniya. Waxa sare u kacay iska-caabbinta ay wadaan, dhaqdhaqaaqyada gobonima-doonka ah ee ka hirgalay gayiga oo dhan.

Gaar ahaan waxa nabar ku taagan Itoobiya noqotay jabhaddii Ereteriya oo lahayd xoog shacab, tayo ciidan iyo taageero dibad. Jabhadihii Ereteriya oo ay Soomaalidu aadka u taageeri jirtay waxa ay qabsadeen goobaha ugu muhiimsan dalkaas. Waxa ay si joogta ah ugu duulayeen ciidammada Xabashida oo ay u diideen jiif iyo joogba.

Sida uu ku sheegay halgamaagii weynaa ee reer Ereteriya Cismaan Saalax Sabbi, buugga taariikh nololeedkiisa oo uu soo xigtay halgamaagii weynaa ee Geeska Afrika ahaana aabbaha falsafadda xoreynta iyo kaydinta halganka dheer ee shacabka Soomaali Galbeed Ibraahim Cabdullaahi Maax. Soomaalidu waxa ay si weyn isu garab taagtay jabhadihii ku kacsanaa taliskii Xabashida, halgankii Ereteriyana waxa ay ka taageeri jirtay dhanka tababarka, hubka, saanadda, diblumaasiyadda iyo in loo fududeeyo socodaalka, sidaas darteed waxa ay siisay dawladdii Soomaaliya 35-kun oo Baasaboor jabhaddaas. Baasaboorradaas oo u suuragaliyay in ay u safraan dawladdaha daneeya qadiyadda Ereteriya.

Dhanka kale waxa mooraal helay jabhadihii Oromada, iyo dhammaan dhaqdhaqaaqyadii gobonimadoonka ahaa ee ka hanaqaaday Itoobiya kuwaa oo aan markii hore lahayn awood badan. Waxa kale oo

Xabashida sii wiiqay dawladda Maraykan oo taakulayntii hubka, dhaqaalaha, iyo diblomaasiyadda hakisay, ka dib markii ay xukunka la wareegeen saraakiil ciidan oo uu hoggaaminayo Xayle Maryam kuwaas oo qaatay aragtida shuuciyadda.

Maraykanka oo taageero weyn u hayay nidaamkii boqortooyada ee aamminsanaa aragtida Hanti-goosadka, waa uu joojiyay taageeradiisii isaga oo ku andacoonaya in nidaam xoog iyo afgembi xukunka ku gaadhay aan la taageeri karin, siyaasadda maraykankana aysan ka mid ahayn in nidaamyada ku dhisan xoogga iyo xadaynta xorriyadaha guud ama gaarka ah la taageero. Taas waxa uu kaga jawaabay Xayla Maryam in uu dhaleeceeyay isbahaysigii Safaari oo ay ku midaysnaayeen dawlado badan oo ay ka mid ahaayeen Maraykan, Sacuudi Carabiya, Iiraan, Kenya iyo dawlado kale oo bahwadaag ku ahaa aragtida Hanti-goosadka.

Dhanka siyaasadda jabhadihii xoreynta Soomaali Galbeed iyo Soomaali Abboo, waxa ay gumaystaha u gaysteen dharbaaxo kulul. Soomaalidu waxa ay la wareegeen dhammaan gobollada uu ka koobanyahay dhul weynaha Soomaalida ay Itoobiya guumaysato marka laga reebo afar magaalo oo kala ah: Harar, Diridhaba, Jigjiga iyo Godey. Magaalooyinkaas oo taliskii Mingiste u ahaa hal-bowle waxa ay qaateen wakhti dheer in gacanta lagu dhigo.

Gaar ahaan magaalada Diridhaba oo noqotay meel aan si sahal ah lagu maquunin karin, walow dadka u dhuunduleela dhaqanka ciidanka ay dhahaan, waxa jiray gaabin ama dhayalsi ay ku kaceen hoggaankii ciidanka ee aagga Diridhaba taas oo ka dhigtay magaalo hanjabisay

ciidankii Xoogga Dalka Soomaaliyeed, sarena u qaadday mooraalka xoogaggii gumaystaha madow ee Xabashida.

Maadaama jabhadihii deegaanka u dhashay oo taakulo, tababar, hub iyo saadba ka helayay jamhuriyaddii Soomaalida ay la wareegeen waddankii, shalayna ay Jabuuti oo Soomaalidu quuddarraynaysay in ay ku soo biirto ay ka go'day oo ay ku dhawaaqday dawlad madax bannaan, jamhuuriyaddii Soomaaliduna ay aqoonsatay iyada oo ka cararaysa damaca Itoobiya ee ahaa in Jabuuti lagu daro Xabashida maadaama deegaan ahaan iyo dad ahaanba ay aad u yartahay, waxa ay golihii sare ee kacaanka ku abuurtay walbahaar ay ka qabaan in labada gobol ee dhiman gaar ahaan Soomaali Galbeed oo foolanaysa ay gooni isu taagto adduunkuna uu u aqoonsado dawlad madax bannaan, halkaana lagu duugo himiladii Soomaaliweyn ee ka dhex guuxaysay maanka ummadda soomaaliyeed.

Inkasta oo aragtida gooni-isu-taagga Ogaadeeniya haddii ay xorowdo aysan ahayn mid bisil oo miiska saaran, ama xaqiiqdeeda la hayo, haddana waxa ay noqotay utun ku taagan taliskii Milatariga oo markii danbe ku qasbanaaday in ciidanka Xoogga Dalka Soomaaliyeed gudaha u galo dhulka Soomaali Galbeed iyaga oo ka duulaya midnimada ummadda Soomalaiyeed ee muqaddaska ah goor iyo goob kasta.

Dadkii ku dhaqnaa Soomaali Galbeed waxa ay kusoo dhaweeyeen ciidammadoodii geesiyada ahaa farxad, waxa ayna ogaadeen in ay leeyihiin walaalo u huraya naf iyo maal oo aan marna illaaweynnin walaalohooda ku dayacan xad-beenaadka dhinaciisa kale.

Arrimahaa aan soo sheegnay iyo kuwo kale oo daahsoon ama muuqda waxa ay ahaayeen kuwo ku dhiirrigaliyay dawladdii Soomaalida ee curdinka ahayd in ay guluf colaadeed ku qaaddo dawladda Itoobiya, ciidan jiray 17 sanana uu cagta mariyo ciidan boqollaal sano dhisnaa. La yaab malaha waa awoodda xaqa iyo ciidda oo inta badan u hiilisa xaqlaha naftiisa u huraya dhulkiisa hooyo.

Dagaalka waxa laga qaaday dhowr aag. Waxaana markiiba cagta la mariyay difaacyadii gumaystuhu ku lahaa Soomaali Galbeed, ciidanku waxa ay u sii ruqaansadeen gudaha Abasiiniya iyaga oo gaadhay inta badan dhulka Oromiya, Shawa, qaybo ka mid ah dhulka Canfarta iyo koonfurta Itoobiya. Ciidanka Soomaalida ee ka dagaal galay dhulkaa baaxadda weyn tiro ahaan waxa lagu qiyaasay 35-kun oo askari, sida ay qeexeen ilo ciidan oo ka ag dhawaa taliska ciidanka xoogga dalka, aniguse Axmed ahaan waxa aan u maleynayaa in ciidanku intaa ka badnaa, sababta oo ah Soomaali oo dhan waxa ay ahayd in dagaal ku jirta iyo in heegan ah."

Inta uu adeer Axmed ii wadey sheekada waxa aan galay fikir iyo xaalad ka duwan middii caadiga ahayd ee aan ku jiray, waxa aan la yaabbanaa sida uu u hayo xogta intaa leeg iyo weliba sida uu u gorfeynayo xaaladaha dagaalka iyo isbahaysiga dawladdaha adduunka isaga oo aan jaamacadna u galin macalinna u dhigin.

Sigaar kale ayaa uu shitay Axmed. Aamus dheerna waa uu galay! Aniga oo ka xun xaaladda aammuska ah ee uu galay kana baqaya in uu isbeddelo ayaa aan idhi: adeer sheekada hakala goynine ii wad. Inta uu indho xanaaqsan igu

jalleecey ayaa uu yidhi: "Eegga uunbaan dararayba Guuroow, goormaan kala gooyaa." halkii ayaa uu kasii amba qaaday sheekadii.

"Guuroow, ciidamada Soomaalidu iyaga oo maskaxda ku haya deegaanka, dadka, awooddooda millatari, caddaaladda qadiyadda, waxa ay qabeen aragti ah in dagaalka durba la dhammeeyo Abasiiniyana la soo afjaro, awooddeedana la tuso.

Adduunka oo dhan yaab ayaa ay ku noqotay in Soomaalidu sidaa fudud dawladdii awoodda badnayd ay u dullaystaan ugana dhigaan bisad, sida uu qeexay sarkaal Soomaali ah oo ka sheekaynayay sida ay Soomaalidu u ahayd awood aan la filanayn oo si qarsoon isu diyaarisay ugana soo caanbaxday golayaasha lagu gorfeeyo siyaasadda iyo awoodaha millitariga.

Ciidamaddii Itoobiya waxa ay noqdeen sida Bakayle rabbaayad ah, halka xoogga dalka Soomaaliyeed ay noqdeen sida Aar cartamaya cagtana ay mariyeen wax walba oo ka hor yimaadda. Itoobiya oo ubucdeeda ay fadhiyaan ciidammada xoogga dalka Somaliyeed waxa wiiqantay sharaf iyo awood wixii ay lahayd. Waxa beenoobay sheeka-baraleydii ay Afrikaanka ku harowsan jireen ee ahayd in ay yihiin Libaaxa Afrika. Libaaxa Afrika hal dal ayaa uu noqday waxa aana ku rumoobay halhayskii ahaa ilka doofaar la sahansay.

Halkaa marka ay xaajo marayso ayaa ay Itoobiya go'aan ku gaadhay in ay si shuruud la'aan ah isugu dhiibto midowgii Waarso oo uu Ruushku hormuud u ahaa si ay hub iyo saanadba uga soo helaan gaashaan buurtaa calankoodu

babanayay muddada dheer cid u babacdhigi kartayna ay yarayd.

Mingeste Xayla Maryam ayaa safar degdeg ah ku tegay magaalada Moosko ee caasimaddii midoowgii Soofiyeeti isaga oo caddeeyay in dhammaan mabaadi'da hagta Itoobiya ay noqonayaa aan Shuuci, si buuxdana xubin uga noqonayaa aan waddamada ku dhaqma mabda'aa.

Ruushka oo markii hore aan ku qancsanayn dhabnimada in Soomaalidu ay qaadan karaan Hanti-wadaagga cilmiyaysan, marka la eego diinta, dhaqanka, sooyaalka iyo shakhsiyadda qofka Soomaaliga ah, waxa uu soo dhaweeyay aragtida cusub ee Itoobiya, isaga oo u soo bandhigay Soomaaliya iyo Itoobiya in ay midoobaan oo ay noqdaan hal dal maadaama ay labaduba saaxiib dhow la yihiin midowga Soofiyeeti oo markaa ku dedaalayay baahinta awoodihiisa iyo soo xeragalinta dawladaha ku yaalla juquraafi ahaan meelaha lafdhabarta u ah dhaqdhaqaaqa ganacsiga, siyaasadda iyo ciidanka.

Aragtida ah in Itoobiya iyo Soomaaliya ay midoobi karaan waxa gaashaanka u daruuray Soomaalida oo u arkaysay in ay tahay gabood fal loo gaysanayo hanka Soomaaliyeed, kaas oo ahaa in dhamman ummaddu xorriyad ku naaloodaan iyaga oo ka faa'iidaysanaya khayraadka dhulkooda hooyo. Ruushku markii uu miisaamay labada dal waxa u soo baxday in marka la eego islaamnimada, qabka weyn ee Soomaalida ku jira iyo Itoobiya oo u taagnayd waligeed difaaca masiixiyadda bariga Afrika, maanta ay munaasib tahay in Xabashida la taageero.

Soomaalidu si adag ayaa ay u wajaheen go'aanka ruushka, waxa ayna u qabteen dadkii Soofiyeetka ahaa ee ku noolaa Soomaaliya haddii ay yihiin shacab, macallimiin, ciidan, injineerro in ay dalka kaga baxaan muddo yar oo ku siman 72 saac. Go'aankaa inta badan adduunku, uu u arakayay qar iska tuurnimada, Soomaalidana farxadda geliyay, waxa uu irdho iyo la yaab ku abuuray isbahaysigii Waarso oo dhoollatus ciidan ka samaysay xeebaha dhulkeenna iyaga oo ka cabsanaya in aan dhibaato u geysanno raciyada Soofiyeetka.

Go'aankaas waxa talo si uun ka mid ah ugu lahaa, Maraykanka oo dawladdaha Gacanka Carbeed ku yaalla u soo mariyay farriimaha jaridda xidhiidhka Ruushka, iyaga oo u ballanqaaday in ay buuxin doonaan booska ay bannaynayaa aan. Reer galbeedkuna ballan ma daayo Soomaaliduna ma barato!

Ballantii ay reer galbeedku qaadeen gaar ahaan Maraykanka ma noqonnin midhodhal ah, sababo ay ka mid tahay in dawladaha aamminsan kirishtaannimada ay Itoobiya u tahay khad cas oo lama taabtaan ah. Sida ay siyaasiyiinta Itoobiya laga soo billaabo qarnigii 16-aad hirgaliyeenna Xabashidu waa jasiirad masiixi ah oo ku dhextaalla bad weyn Muslim ah, haddii aan la garab istaaginna waxa macquul ah in biyaha badweyntu ay liqaan jasiiraddaas aan haysannin gabbaadka.

Soofiyeetka oo aad uga xanaaqsanaa tallaabadaas ay Soomaalidu qaadday, waxa uu ku tala jiray sidii uu u soo ceshan lahaa karaamadiisii dhulka lagu jiidey, si aragtidaa loo

hirgaliyana waxa ay garab istaageen taliska Xabashida, iyaga oo billaabay taageero Millitari oo aan xad lahayn.

Waxa ay u fureen Itoobiya bog cusub, geeska Afrikana waxa ay ku soo hageen dawladihii Shuuciga ahaa, gaar ahaan Yamanta Koonfureed iyo Liibiya. Geeddisocodkii dagaalkana waxa uu is beddelay markii ay Kuuba keentay askar ka badan 17-kun oo ay hoggaaminayaa aan khubarradii iyo saraakiishii ugu sarreeyay midowgii Soofiyeeti. Fara gelintaa arxandarrada ah waxa ay kefeddii dagaalka u leexisay xagga Xabashida oo ku guulaysatay dagaalkii 1977[dii].

Soomaalidu kuma aysan fashilmin dagaalkii oo qudh ah e, waxa ay ku fashilmeen diblumaasiyadda iyo in qadiyaddooda ay ka gadaan adduunka. Soomaalidu ma aysan helin dawladdo waaweyn oo u diyaariya masraxa diblomaasiyadda caalamka, xambaarana aragtida ay Soomaalidu qabaan, arrintaasi waxa ay horseedday in Soomaalida loo aqoonsado dal duullaan ku ah dal kale oo Afrikaan ah iyo ciidan u socda dhulballaadhsi

Halkaa waxa ku galbatay _aragtidayda_ qadiyaddii weynayd ee ka horraysay dagaalkii dhex maray labada dawladood. Qadiyaddii Ogaadeeniya iyo masiirkii shacabkuba waxa ay isu rogeen qalalaase xuduudeed oo laba dawalad ka dhexeeya.

Dawladdaha ku yaalla mandiqadda uu dagaalku saamaynta ku lahaa, marka laga reebo dawlado tira yar oo Carab ah waxa ay isgarab taageen Itoobiya iyaga oo ku

dheggan mabda'ii ay Afrikaanku ansixiyeen ee ahaa in aan waxba laga beddelin xuduudaha uu gumaystuhu ka tegay.

Soomaalida oo shirar badan oo ay lahaayeen Afrikaanka iyo Addunkaba ka qayb gashay uma suurtagelin in qadiyaddoodii ay sharxaan ama ay fahansiiyaan bulshaweynta ku dhaqan daafaha adduunka ee geeska Afrika ka fog. Dawladihii fahansanaa qaddiyadda Soomaalida waxa ay si badheeh ah ama dadban u taageersanaayeen Itoobiya oo loo arkayay in duminteedu ay khalkhal gelinayso geeddi socodka iyo isu dheelli tirnaanta bariga Afrika, gaar ahaan marka aan eegno in Soomaalidu ay u miciyalisanaysay Kenya oo ahayd dawlad tabar yar Ingiriiskuna ilaaliyo.

Waxa muuqday ifafaale aad ugu fool xun cadowga ummadda, Soomaalidana aad ugu quruxbadnaa. Waxa laga cabsi qabay haddii Soomaalidu ku guulaystaan dagaalka Ogaadeeniya in ay ku duuli doonaan Kenya oo aan lahayn awood ay ku hor istaagto ciidammada Xoogga Dalka Soomaaliyeed ee ku caanbaxay tababarka iyo taatikada sare ee dagaalka. Sidoo kale waxa maanka dadka gorfeeya siyaasadda ku jiray in dib u midowga Jabuuti iyo Soomaaliya ay suuragal tahay haddii dhul weynaha Soomaali Galbeed la xoreeyo.

Inkasta oo halgamaagii aamminsaa aragtida midnimada Soomaalida Maxammuud Xarbi lagu dilay shil diyaaradeed isaga oo ka soo laabtay Faransiiska, haddana haddii afartii kale la mideeyo ma adkaan lahayn in si uun loogu qanciyo Jabuutiyaanka in ay ku biiraan Soomaalida si loo mideeyo cududda ummaddeena.

Riyadaas quruxda badan waxa ay lid ku tahay mabdi'ii boqollaal jirsaday ee guumaysataha reer galbeedku dartii u kala qaybiyeen ummadda Soomaaliyeed.

Soomaali oo mid ah waxa ay leeyihiin xoolaha nool ee ugu badan Afrika. Waxa dhex ceegaaga dhulkooda gaas dabiici ah iyo batrool. Waxa mara illaa iyo toddobo webi oo leh dooxooyin iyo dhul beereed malaayiin Higtar ah. Waxa ay leeyihiin badda ugu dheer Afrika. Waxa ku yaalla gacanka Al-mandab oo xakameeya ganacsiga shidaalka iyo maraakiibta adduunka ee Badda Cas.Waxa ay kulaalaan Gacanka Cadmeed oo batroolka adduunku maro. Waxa ay ganacsi iyo isdhexgal la leeyihiin ummadaha ay walaalaha yihiin ee Carabta iyo Afrikaankaba ah.

Haddaba, suuragal ma aha in ay Soomaali midowdo oo dib u soo helaan taariikhdoodii la duudsiyay iyo dadnimadoodii hoos loo dhigay markii jidhkoodii loo googooyay xubin xubin, si loo yareeyo saamayntooda una sahlanaato in la maamulo iyaga oo magan u ah dawladdaha iyo qoomiyadaha ay kula nool yihiin gayiga Afrika.

Ka dib markii miisaankii dagaalku uu isbeddelay khadkana ay soo galeen ciidammo caalami ah oo dhanka kale u rogay guushii Soomaalida, waxa billowday jab baaxad weyn oo soo gaadhay ciidammadeennii, Soomaalidiina waxa ay waayeen cid garab istaagta ama gacan siiya, halyeeyadii xoogga dalkana waxa soo wajahay mugdi iyo guuldarro aysan filanaynnin. Guuldarrada ciidanka waxa ka horreysay niyad jab, iyo rejabeel ku dhacay shacab kor u dhaafayay afar milyan oo ku dhaqnaa Soomaali Galbeed, kuwaas oo ku taamayay in ay ka xoroobaan guumaysiga Itoobiya.

Gabbalkaa dumay ee qariyay rejadii quruxda badnayd ee ummadda Soomaaliyeed waxa uu si isku mid ah u saameeyay Soomaalida oo idil, shacab iyo dawladba. Waxase ugu qadhaadhaa qaxii shacabka Ogaadeeniya ay ka soo qaxeen dhulkoodii iyo jabkii isdhexyaacii ku dhacay ciidammadii xoogga dalka.

Ciidan guulaystay gacantana ku dhigay in kabadan 95% hadafkii ay lahaayeen waxa uu sida caadiga ah la nool yahay mooraal iyo niyad wanaag. Waxa u barya waa' cusub oo sharaf iyo karaamo ku biiriya awooddiisa. Hasayeeshee ciidankii Soomaalida oo gudaha u galay Itoobiya in ka badan 3000-km oo ah dhul iyo shacab kala dabeecad duwan hal mar ayaa uu jabay isaga oo aan marin iska caabbin iyo hordhaca guul darrada midna. Arrintaasi waxa ay dhalisay in ciidankeennii guusha ku fadhiyay uu hal mar isu beddelay ciidan ay soo wajahday guuldarro aan lagu seexannin middii ugu xumayd.

Taas waxa caddayn u ah habqankii iyo hantaatacii gaadhay geeshkii Soomaalida ee sitay billadda geesinimada. Waxa ay ahaayeen birlab buuraha sare ee Soomaali Abboo ku qaada heesihii waddaniga ahaa sida:

Talisyohow wareersani, war li'idaa. Ninna kama qabweynayn. Eryaay eryaay. Dhulka sow anigu ma lihi? Ninkii dhoof ku yimid bay geeridu dhibaysaa iwm. Waxa ay afka ciidda ugu gureen awooddii Abasiiniya ee jirtay boqollaalka sano.

Isbahaysigii huwanta ahaa waxa uu dagaal ba'an ku qaaday Soomaalidii oo noqotay shimbir baalashu ka qoyeen. Ciidammada cirka Itoobiya iyo Raashiyaanku aad ayaa ay u

duqeeyeen saldhigyadii Soomaalida. Ciidammada lugta Kuuba iyo Xabashiduna waxa ay guluf ku qaadeen ciidankii teedsanaa dhammaan gudaha Soomaali Galbeed iyo Soomaali Abboo. Saraakiishii xoogga dalku isma aysan lahayn waxa aad luminaysaan dhulkii aad xorayseen. Ciidamada xabshida iyo isbahaysigooduna waxa ay idankaga daba tagi doonaan gudaha jamhuuriyadda Soomaalida!

Waxa dhintay kumannaan askari. Waxa uu dhaawac gaadhay qabkii iyo dadnimadii ciidammada xoogag dalka oo awoodi waayay in ay is difaacaan duullimaad warkii daaye. Reer galbeedkii u gacan haadinayay kama asyan helin garab, Carabna uma aysan noqon gaashaan, marka laga reebo dhowr dawladood oo u ballan qaaday in haddii ay xabshidu gudaha u gasho Soomaaliya ay difaaci doonaan ama ay siin doonaan hub ay isaga celiyaan cadowgaas."

Aniga oo maskaxda ku haya wakhtiga is guraya ayaa aan ku idhi: "Adeer Axmedoow, adiga oo aad u mahadsan, kana raalli ahaanaya daalka iyo murugada aan dib kuugu celiyay, waxa aad iiga warrantaa saamayntii uu dagaalku yeeshay iyo sida ay Soomaalidii noqdeen dagaalka dabadii, maaddaama aad xog-ogaal u tahay qaybna aad ka ahayd jabhadihii waddanka ka dagaalamayay Ciidanka Xoogga dalkanana ceelalyada usii ahaa?

Sidaas waxa aan u idhi, sida aynnu la soconno 1977[dii] ka hor iyo ka dib ayaa loo kala qaadi karaa geeddi socodka Geeska Afrika iyo waliba dawladnimada Soomaalida. Ka hor iyo ka dib waxa ay kala yihiin laba xilli oo uu wax walba isubeddelay si xawli ah oo cidina aysan saadaalinaynnin, weji hor lehna u yeelay bariga Afrika.

Waxa aan maanka ku hayay in uu iiga sheekeeyo qaabka uu wax u dhacay iyo dhaawaca gaadhay siyaasadda, dhaqaalaha, aragtida Soomaaliweyn, iyo barakacayaashii badnaa ee aan anigu ka midka ahaa ee Soomaaliya ku soo qulqulayay tan iyo wixii ka dambeeyay jabkii dacaraysnaa.

Codka daallan ee xabeebtu ku gaarantahay, indhaha meesha fog igasoo fiirinaya ee aad gadaashooda wax badan ka akhriyi karto, muuqaalka wejigiisa doorsoomay intuba waxa ay ii sheegayeen in hadalka uu sidii caadada u ahayd ku bilaabi doono xikmad iyo xog durugsan oo uu ka hayo arrimaha aan wayddiiyay, kuwaas oo gundhig u ah fahanka dagaalkii ugu weynaa Geeska Afrika darwiishkii dabadii.

Hadalkiisii waxa uu ku billaabay: "halkaa waa meeshii aan u soo socday e wiiloow i dhegayso hadalkaygana dhuux, dhug iyo dhiirranaan yeelo. Magacii jire, iga dhaaf dhabqinta iyo horboodka midna ma jecli e."

Waxa uu biyo ka cabbayay ashuun dhexyaallay mundul aad u qabow, koobka uu biyaha darsanayay oo dul saarnaa miis yar oo buug, taraq, toosh iyo warqado badani dushiisa ku daadsanaayeen, waxaa ku xardhanaa calankii jabhaddii xoreynta Soomaali Galbeed, miiska dushiisana waxa saarnaa calanka ummadda Soomaaliyeed.

"Guuroow, Saamayntii uu yeeshay dagaalkii waxa ay ahayd mid baaxad weyn oo aad u qoto dheer, aragti badan ayaa isbaddashay, kuwo kale na waa ay soo kordheen, saameyntii uu ka tegay dagaalka haddii aan ka sheekeeyo waxa aan ku soo koobi lahaa dhowr arrimood oo lagama maarmaan ah; haddii aad doonayso in aad fahanto baaxadda

dhaawaca iyo dhumucda burbur ee uu u geystay Soomaalida aad u dhagayso arrimahan soo socda:

Dagaalkaa xaqa ah ee ay Soomaalidu ku doonayeen dhulkoodii maqnaa waa ay ku hungoobeen, waxa uuna ahaa tallaabadii koowaad ee aan u qaadnay dhanka burburka. Dawladaha haga siyaasadda adduunka oo aan raali ka ahayn xoreynta dhulkeennii maqnaa waxa uu u noqday marmarsiiyo ay cunaqabatayn iyo caqabado badan noogu geystaan, caqabadahaas oo ay ugu darnayd in halgankii dheeraa ee u dhexeeyay Soomaalida iyo Xabashida oo waayo ka socon jiray Addis Ababa iyo inta ka shishaysa oo wixii ka danbeeyay 1887[dii] ku soo ururay Harar iyo inta ka sokaysa, uu halkaa ku soo af-jarmay.

Dagaalkii aan ku raadsanaynay xuquuqdeena ee u dhexeeyay laba shacab oo midna gobonimadoon yahay midna gardarro garab og ay waddo, waxa uu qaatay waji kale oo marnaba aysan dadkeennu ku fikiraynnin. Laga bllaabo maalintii aan ku jabnay dagaalka sidoo kalana aan ku fashilannay siyaasadda iyo suuqgeynta aragtideenna ku aaddan xoreynta dhulkeenna, qaddiyaddeenna Soomaali Galbeed, waxa ay isu beddeshay dagaal xuduud laba dawladood isku maandhaafeen ka dibna middii aan dhulka lahayn adduunku garab istaagay! Waa caddaaladda dalabta leh ee reer galbeedku ku dhaqaan dunidan caddaaladi dhimatay, ee aan ku noollahay.

Aniga oo aamminsan in dawladdii Soomaalida ay ku dhisnayd in dhul weynaha Soomaalida dhammaan la xoreeyo haddana waxa jiray siyaabo badan oo dagaalka loo dhigi karay, waxa ka mid ah in la taageero sidii jirtayba jabhadihii

deegaanka inta ay waddanka la wareegayaa aan ka dib na codayn loo qaado aaya-ka-talinta dadka deegaanka. Arrintaa waxa ay si dhib yar u keeni lahayd aragtidayda in Soomaaliya ay ku biiraan, sababtu tahay dabaysha midnimada ee kacsan iyo dhammaan saraakiisha halganka hoggaaminaysay oo aaminsanaa midnimada Soomaalida waxa ay gobolka u horseedi lahaayeen in uu maanta ku naalloodo xorriyad buuxda isaga oo ka mid ah dhulka hoos yimaada dawladda Soomaalida.

Laakiin ciidammadii militarigu waxa ay dagaal ku galeen gudaha Soomaali Galbeed iyaga oo qadiyad u hiilinaya diidanna in jabhadaha qabsaday inta badan dalka aysan noqonnin sidii Jabuuti oo kale. Fikraddaasi sax iyo khalad waxa ay tahay aan jiilasha soo socda u dayn doonno, waxa ay beddeshay aragtida guud ee gobolka, dawladdii Soomaalidana waxa ay u horseedday burbur laga gaashaaman karay.

Intaa oo kaliya kuma ekayn khasaaraha dagaalkii qadhaadhaa ee u dhaxeeyay Soomaalida iyo awoodaha xambaarsan aragtida guumaysiga. Markii uu qarxay dagaalkii, waxa bartilmaameed noqday qof walba oo Soomaali ah, sida oo kale xabshidu uma aysan aabbayeelayn dad iyo duunyo midna, arrintaasi waxa ay dhalisay qax ballaadhan oo saameeyay dhammaan Soomaali Galbeed.

Intaas waxa dheer cabsida iyo uurkutaallada ay reebeen dhaqammada gurracan ee ciidanka Itoobiya. Gaboodfalkoodu waxa uu noqday mid joogto ah, argagaxna ku reebay dadka, sidaa darteed waxa meesha ka baxay isu-

gooshidda ganacsiga iyo koboca dhaqaalaha, oo markii horaba liitay, dadkiina waxa soo foodsaartey baahi iyo cabsi.

Taasi waxa ay cirka ku sii shareertay dhibaatadii ka jirtay gobolka oo waligii ku soo jiray halgan iyo ka gilgilashada heeryada guumaysiga. Colaad iyo baahi waa labada wax ee dadka ku khasba qaxa iyo hoos u dhaca haybaddooda, markii ay is biirsadeen waxa ay keentay in malaayiin Qaxooti ah ay u hayaamaan dhanka Soomaaliya.

Jamhuuriyaddii Soomaalida oo gashay dagaalka dabadii xilli adag oo ay cirka isku shareertay maciishaddii, ma aysan lahayn awood ay ku martigeliso malaayiin qof oo ka soo qaxay dhulkoodii. Wax waliba waxa uu gaadhay heer aan waxba laga qaban karin.Waxa dhacay sicirbarar xoog leh, dalkana waxa ku yaraaday lacagta adag, deynta dalka lagu leeyahayna waa ay toban jibbaarrantay.

Barakacayaashii ka soo qaxay dhul ay noloshiisa u madax-bannaanaayeen waxa soo wajahday nolol adag oo ka duwan middii ay yaqaanneen. Nolol aan ku tiirsanayn xoolaha nool oo lafdhabar u ah nolosha dadka Soomaali Galbeed ayaa ka jirtay Qaxootigii ku yiillay dhulkii bannaanaa ee boodhka iyo dabaysha ku caan baxay.

Sida oo kale, Jabkii lamafilaanka ahaa waxa uu dhaliyay siyaasad xumo iyaduna dhalisay isbeddel guud oo ku dhacay fikirka siyaasiga ah, qaab dhaqammeedka dadka iyo dawladda, koboca dhaqaalaha iyo hanaqaadka diblumaasiyadda. Dawalddii waa ay awoodi wayday in ay bixiso adeeggii ay dadku u baahnaayeen sida caafimaadka,

waxbarashada, amniga iwm. Waxa hoos u dhac weyn uu ku yimi warshadihii dalka oo markii horaba itaal yaraa.

Lama helin dawlad buuxisa xidhiidhkii qotada dheeraa ee ka dhexeeyey Soomaaliya iyo Ruushka. Waxa soo baxday baylah weyn iyo wehel la'aan, xilli isbahaysiga siyaasiga ah uu ahaa xayndaabka keli ah ee ilaaliya dawladdaha aan lahayn awood ku filan. Ruushku waxa uu ahaa dal xidhiidhka ciidan iyo midka dhaqaale ka sokow, Soomaalida u ahaa gabbaad ay ka dugsadaan qalalaasaha siyaasadeed ama ciidan ee adduunka ka taagnaa qarnigii 20-aad.

Hoos-u-dhac mooyee intii ka dambaysay dagaalkii kobac laguma haynnin qaybaha kala duwan ee dalka. Waxa siyaaday cabbudhinta iyo cabsida lagu hayo dhammaan bulshada Soomaaliyeed mid diiddan kacaanka iyo mid u heellanba. Shirkadaha iyo mashaariicda waxa gacanta loo geliyay dad daacad u ah nidaamka, laguma soo xuli jirin karti iyo ku toosnaan, taas waxa ay noo horseedday saboolnimo, mashaariicdiina waa ay iska baaba'een ama qaab aan tayo lahayn ayaa ay u socdeen.

Siyaasaddii xumaatey ka dib soo noqoshadii iyo jabkii 1977[dii] waxa uu irdho geliyay ciidankii oo muddo badan ahaa halka xubin ee u bad qabta Soomaalida ayna isku raacsanyihiin in uu yahay ciidan lagu kalsoonaan karo dalka iyo dadkana samatabixin kara, taasi waa midda keentay in subixii uu dhacay afgembigii milatariga 1969[kii] inta baddan shacabku sacab iyo mashxarad la garab istaagaan xoogga dalka.

Jabkii Ogaadeeniya waxa uu hoos u dhac u geystay dhammaan qaybaha ciidammada qalabka sida oo ku dhex milmay siyaasadda aragti ahaanna u qaybsamay dhowr qaybood kuwaas oo ay kala hoggaaminayeen saraakiil u arkayay guuldarrada mid ula kac ah oo hoggaamiyayaasha qaar lagu dilayay ama lagu wiiqayay. Kuwo kale ayaa habacsanaanta ciidanka fursad ka dhex arkay, iyaga oo isugu sheekeeyay in ciidanka awooddiisu ay liicday suurtagalna tahay maanta in xukunka laga tuuro nidaamka ka taliya Soomaaliya.

Saraakiishii qabay aragtidaa danbe waxa ay hoggaamiyeen afgembi dhicisoobay oo ku sigtay in uu guulasyto. Saraakiishii ku hungoobay isku daygoodii gacanta ayaa lagu dhigay, waxa ayna mutaysteen xukunno kala duwan. Qaar waa la laayay, kuwana waa la xidhay, inyar oo ka mid ahna waa la cafiyay. Maxkamaddii ciidanka ee nacabka ahayd iyo dilkii laga baaqsan karay haddii la xeeriyo xaalka uu dalku marayo, ayaa laba jibbaaray uurkutaalada, sarena u qaaday cadaawaddii loo hayay taliskii ciidamada xoogga dalka.

Inkasta oo afgembigaasi uusan gaadhin heer guul ah, haddana waxa uu iftiimiyay kala qaybsanaanta ciidanka qalabka sida, waxa uuna muujiyay habacsanaanta laamaha amniga. Sirta nimanka abaabulayay afgaembiga lama ogaanin taas oo ahayd arrin aad u adag, gaar ahaan bulsho ku caanbaxdey warbixinta iyo faafinta sirta. Waxa intaas oo dhan ka muhiimsan in uu jebiyay darbigii cabsida iyo argagaxa lahaa ee ay askartii afgembiga ku qabsatay dalka

dabayaaqadii 1969[kii] ku gadaameen xukunkooda iyo naftoodaba.

Ka dib hoos-u-dhacii haybadda ciidanka, dhaqaalaha dalka, siyaasadda iyo Soomaalinimada, waxa meesha ka baxay hankii loo hayay dowalddii ciidanka oo markii koowaad u muuqatay muddo dheer ka dib dowlad aan lahayn miciyo cid walbana ku dhiirran karto.

Intii ka dambeysay inqilaabkii fashilmay maalinba maalinta ka danbaysa waxa sii kordhayay in si badheedh ah oo aan cabsi lahayn loo dhaleeceeyo hoggaanka iyo nidaamka siyaasadda ee ka jiray dalka. Waxa samaysmay jabhado hubaysan oo qaab qabiil u dhisan, walow ay badankoodu wateen magac uu ku ladhanyahay Soomaali oo gabbaad u ahaa aragtidooda gurracan iyo hadafkooda aan caddayn ama aan u qeexnayn si la fahmi karo.

Jabhadahaas oo ay midaynaysay ka shidaal qaadashada Itoobiya, iskuma aysan waafaqsanayn sida uu xaal noqon doono marka ay gaadhaan kursiga xukunka. Waxa ay heshiis ku ahaayeen in awood lagu maquuniyo taliska xukuma dalka. Waa ay adagtahay in ay dal maamulaan, dagaal sokeeyana ka badbaadiyaan, toban urur oo ku kala aragti duwan qaabka dagaalka, xukunka, siyaasadda, dib-u-heshiisiinta, aragtida siyaasadeed ee hagi doonta ummaddan la soo daalaadhacaysay xukun kaligiitaliye ah oo shacabka u abaabulay qaab kacaan isaga oo la hadlayay caadifadda Soomaalida, oo ah dad xamaasaddu ku weyn tahay durbana la kicin karo awooddoodana loo isticmaali karo kolba dhanka la doono samaan iyo xumaanba.

Guuroow, waxa aan jeclahay in aad fahmi kartid in dhaliisha aan kacaankii Oktoobar dhaliilay macneheedu ahayn in uu ahaa mid liita ama aan dalka u horseedin bog qurux badan oo taariikhda Soomaalida galay. Dawlad la sheego oo Siyaad iyo raggiisii ka horeysay ma jirin. Sagaalkii sano ee ugu horreysay xukunka askarta waxa la xaqiijiyay ama lagu talaabsaday waxyaabo Soomaalidu muddo ku taamaysay oo ay adkayd in lagu xaqiijiyo muddadaa gaaban.

Waxa ololihii iskaa wax u qabso lagu dhisay ciidan noqday mid ka mid ah kuwa ugu tayada fiican Afrika, boqollaal iskuul, goobo caafimaad, garoommo diyaaradeed, waddooyin isku xidha inta badan gobollada dalka, dekado, xarummo dawladeed, mashaariic guulaystay, warshado, beero iyo biyo xidheenno loogu talagalay in ay korontada ka haqab tiraan bariga iyo badhtamaha Afrika.

Sannadihii ugu horreeyay xukunka ciidanka Soomaaliya waxa ay xubin firfircoon ka ahayd ururrada ay ka tirsan tahay, kuwa kale na waa ay ku biirtay sida Jaamacadda Carabta iyo ururka dowladaha Islaamka ah. Waxa ay xubin hoggaan ah ka noqdeen midowga Afrika.Waxa ay marti galiyeen shirar heer caalami ah. Waxa la sameeyay iskaashatooyin iyo ururro shaqaale, ururro fan iyo hidde, kuwaas oo kor u qaaday wacyiga iyo garaadka bulshada. Fanka Soomaaliduna waxa uu noqday mid ka mid ah fanka hormuudka u ah qaaradda madow iyo gayiga aan ku noollahay.

Waxa la xusay lana soo nooleeyay hadal haynta magaca dadkii dalkan dhiiggooda u soo huray sida: Sayid Maxamed Cabdille Xasan, Xaawa Taako, Axmed Gurey,

Maxamuud Xarbi, Sheekh Xasan Barsane, Suldaan Olol Diinle, dhallinyaradii SYL, iwm. Intaas oo jirta haddana waxa ugu wanaagsan iyo dhaxalka lagu xusuusan doono kacaankii 21[kii] Oktoobar waa qorista Afka Soomaaliga kaas oo mideeyay dhammaan ummadda Soomaaliyeed maanta, haddii aynnaan ka midaysnaan lahayn afka, diinta iyo dhaqanka waxa adkaan lahayd in aan isfahanno waxna isu sheegno.

Inkasta oo farta Laatiinka ee la doortay uu dhaliyay buuq badan, dadna ay u dhigeen in laga fogaynayay afka Carabiga oo saamayn diimeed iyo mid dhaqanba ku leh gayiga Soomaalida, haddana qorista afku waxa uu ahaa guul ay gaadheen madaxdii Soomaalida ee hindisay meelna mariyay baahida loo qabay in la helo far qoran oo qofka Soomaaliga ahi uu leeyahay, fartaas oo uu wax ku baran karo, waxna ku qori karo, wax ku akhrisan karo, wax ku curin karo, ku gudbin karo dareenkiisa iyo hibooyinka uu leeyahay.

Qoristii Afsoomaaliga iyo ololihii la dagaalanka jahliga waxa uu Soomaaliya ka dhigay goob ileys aqooneed u soo baxay. Waxa uu hoos u dhigay tirada dadka aan wax qorin waxna akhriyin, waxa uuna soo afjaray dooddii ahayd xarafkee ayaa aan qaadannaa oo aan afkeenna ku qornaa.

Sidoo kale dagaalkii lagu soo hungoobay waxa uu hoos u dhigay isku xidhnaantii Soomaalida, waxa uuna cagta mariyay mabaadi' badan oo dadkeennu muddo dheer aamminsanaayeen in bandanna ka dhigay bulsho ka duwan bulshooyinka ay dariska la yihiin Afrikaan iyo Carabba.

Muddadii dheerayd ee ay Soomaalidu ku noolaayeen gayigooda teedsan in ka badan hal malyan oo kiiloomitir oo isku wareeg ah, waxa ay ahaayeen dad dhaqda xoolaha, tabcada beeraha, baddana ka jillaabta, ganacsi ahaanna ku xidhan ilabaxnimooyinkii qaddiimka ahaa. Weligood waxa ay ahaayeen dad xor ah oo u madaxbannaan noloshooda iyo go'aamada ay ka qaadanayaa aan wajihidda duruufaha ku xeeran.

Reer guuraanimadu waxa ay ahayd fursad ay Soomaalidu in badan kaga badbaadeen mareegaha cadowga. Bulshadii Afrikaanka ahayd ee beeralayda u badnayd waxa si fudud looga takhallusay diintoodii, dhaqankoodii iyo afkoodii. waxaana lagu beeray afkaar iyo aragti cusub taas oo u adeegta danaha gumaystaha tan iyo maanta, Afrikada madowna ka fogeysay nolol wanaagsan iyo nabadgelyo.

Haddaba, muddo ayaa la raadinayay in Soomaalida qabka laga dilo, la buunbuuniyo aragti laga soo minguuriyay golayaasha siyaasadda lagu gorfeeyo, gaar ahaan kuwa diiddan midnimada ummadda Soomaaliyeed, waxase muddo diiddanaa in ay aragtidaasi fusho shacabka oo baraarugsanaa, ogaana tabaha uu cadowgu nala damacsanyahay.

Haddaba, si dareen-wadareedka ku jira Soomaalida, meesha looga saaro, waa in la helaa wax ka la geynta Soomaalida ka ciyaari kara kaalin muuqata oo si sahlanna u beddeli kara aragtida midaysa ummadda. Muddo dheer ka dib waxa soo baxay in Soomaalidu gol-jilic leeyihiin, taas oo ah qabiil. Waxa la isku raacay in la buunbuuniyo kala duwanaanshaha qabiilka, la dhiso jabhado hubaysan oo qaab qabiil u dhisan, sidoo kale waxa qabiilkii soo jireenka ahaa

loo isticmaalay in lagaga hortago midowga iyo iskuduubnida ummadda Soomaaliyeed.

Dabinkaa cadowgu noo dhigay ee aan sida indha la'aanta ah ugu dhacnay, waxa uu hoos u dhigay iskuxidhnaantii iyo taariikhdii midaysnayd ee ummaddu ay lahayd, waxa uuna dadka u kala qaybiyay qabiillo, jilibyo, jifooyin iyo deegaanno.

Muddo dheer ka dib waxa aan luminnay xukunka maskaxdeenna oo isubaddashay qashinqub. Ma curinno aragtiyo badhax la' oo Soomaali leedahay, midda la inoo soo dhiibana ma gorfaynno oo ma turxaan bixinno e waa aan hirgalinnaa indha la'aan. Ka dib waxa si buuxda loo qabsaday maankeenna. Waxa aan noqonnay dad loo hago sida iyo dhanka la doono. Taas waxa ay keentay in dowladdii ay Soomaalidu lahayd ay noqoto mashruuc ay dad gaar ah leeyihiin, waxa aan wada qaadannay guduntii aan ku goyn laheyn geedka dowladnimada. Ma garanayo xilliga ay qaadan doonto hasayeeshee haddii ay sidan ku sii socoto uma maleynayo in ay dowaladda Soomaalidu sannado yar sii jirayso. Dowladdii waa ay tabar yareysay dagaalkii ka dib, gacantii birta ahayd ee ciidankana waxa bedelay calooshood-u-shaqaystayaal matala dawaldaha shisheeye oo dalka ka dhigay saylad lagu kala iibsado danaha ummadda Soomaaliyeed. Waxyaabaha ugu xun ee dadkii Soomaaliyeed ku dhacay ayaa waa in ay sii qarsoomayso xornimadii jamhuuriyadda Soomaalida ee indhaha u ahayd inta ku hoos nool guumaystaha Afrikaanka ah.

Waxa ay Soomaali ka dhiman wayday iyada oo ay isu kaashadeen dhammaan quwadaha adduunka waxa uu ahaa,

Soomaalinimada iyo mabda'a ay ku dhegganaayeen. Haddaba, si meesha looga saaro arrintaa waxa la barbaariyay dad nooc walba leh oo ka shaqeeya foolxumaynta halganka iyo kala qaybinta ummadda.

Waxa aan joogay xilli ay Soomaalinimadu macno lahayd, dadkuna ay walaalo ahaayeen, ma jiirn xuduud u dhexaysay Soomaalida, hal dad iyo hal dal ayaa la ahaa. Markii uu dhacay dagaalkii 1977[dii] ee aan ka soo qaxnay guryihii aan degganayn waxa naloo sheegayay in aan u soconno qayb kale oo dhulka hooyo ka mid ah. Malaayiinkii ka soo qaxayay dhul weynaha Ogaadeeniya ma aysan aamminsanayn in ay ka soo tallaabeen xad, una soo gudbeen mid kale.

Waxa aan weli dhex soconnay dhaxalkii awoowe kaas oo ka weyn gumaysi iyo kala qoqobidda dadka aragtida hooseeya. Dagaalkii 1977[dii] waxa uu na baray in aan ka mid nahay ummad halyeeyo ah, cadowgana u dhabar adag, walaalahoodna u dhimriya"

Halkaas marka uu marinayo sheekada makhribkiina la gaadhay ayaa uu Axmed oo daalay iga dalbaday in aan u keeno koob biyo ah. Sheekadii barqinkii uu billaabay waxa ay nala jibaaxday meelo badan, waxa uuna joojiyay aniga oo weli u hamuun qaba sheekadiisa xikmadda iyo xaqiiqada xambaarsan.

Waxa ka muuqday wajigiisa in uu la falgalay hadalladiisa. Anigana waxa aan indhahayga ku hubaa illin qoysay jidhkayga, marka uu meelaha qaar marinayay

hadalkiisa, codkiisa oo xabeeb leh waxa uu ku sii darayay sheekada murugada leh naxdinta iyo utunta miidhan ah.

Galabkii aan adeer Axmed maganta uga ahaa in aan fahmo noloshayda iyo ruuxa aan ahay, waxa uu noqday mid aan iga hadhin illaa iyo maanta. Haddalladiisii waxa ay danqeen boogaha jidhkayga, maankaygana waxa ay ugu qormeen si cad oo waayuhu ay tirtiri waayeen. Waxa aan gurigiisa ka soo baxay aniga oo maskaxdaydu ay weelayn la'dahay dhacdooyinkaa xanuunka badan iyo tariikhdaa dheer ee uu soo taxay odayga ruugcaddaaga ah.

Malahayga waxa ay ila ahayd in aan si fiican u fahmay sababta aan qaxooti ugu ahay xeryo ku yaalla dhulkayga hooyo. Waddammada isku haya dhulkayga iyo quwadaha ku hardamaya deegaankayga. Waxa aanse hadda garanayaa in ay ahayd barbilow iyo xog aan dhammaystirnayn badankeedana markii aan weynaaday fadhigayga iigu timid aniga oo aan raadinnin wakhtina gelinnin.

SAFARKII KOOWAAD EE NOLOSHAYDA

Safarkii aan kaga tegay xeradii Qaxootiga ee aan ku aaday caasimadda ummadda Soomaaliyeed "Xamar" waxa uu ahaa kii koowaad ee noloshayda aan safro aniga oo keligay ah, lana soconnin mid ka mid ah labadayda waalid ama labadoodaba, ama ruux kale oo iga masuul ah. Sida kuu muuqan karta ma ahayn safar saamayntiisu ay ku egtahay dhowrka boqol ee kiiloomitir ee u dhexeeya Hiiraan iyo Banaadir balse waxa uu ahaa safar dheer oo qaatay malaayiin kiiloomitir iyo dhowr iyo labaatan sano oo noloshayda ka mid ah. Waxa laga yaabaa in uu ciwaan u noqon karo noloshii safarkaa ka danbaysay oo dhan.

Markii aan Banaadir aadayay ma aanan ogeyn in anigu aan ka badbaadi doono dhibaato weyn oo xerada Qaxootiga ee aan ka tegay ka dhici doonta sannado yar ka dib, taas oo lagu gumaaday kumannaan birmagaydo aan waxba galabsannin ah, sidoo kale ma aanan ogayn in aan safar joogta ah ku sii jiri doono wixii hadda ka dambeeya. Magaalaba mid ayaa ay ii dhiibtay shacab kastaana mid kale ayaa uu igu wareejiyay, ugu danbeyntiina waxa aan arkay aniga oo dhulkaygii hooyo ka fog malaayiin meyl.

Inkasta oo aan caasimado saamayn leh ku noolaa muddaddii ka danbaysay hayaa aankii aan u galay hirgalinta himilooyinkayga, haddana hal habeen maan illaawin

xaafadihii boodhka badnaa ee aan indhaha ku kala qaadnay aniga iyo kumannaan ubad ah oo noloshoodu ka bilaabato Qaxootiyadii Soomaaliya, mana illaawin xaaladdii aan ku jirnay markii ay hooyaday go'aansatay in aan ka diga rogto Baarka Hiiraan iyo webiga Beled-weyne una guuro badda Muqdisho iyo nolosha ilbaxnimada iyo dawladnimada barkisan.

Billowgii 1989[kii] ayaa aan dhammeeyaay fasalkii 11-aad iyada oo ay jirto cabsi badan oo laga qabo burburka dawladdii Soomaalida. sannadkaasi waxa uu ka mid ahaa, sannadihii marba uu dumayay lakab ka mid ah lakabyada isku haya dalka. Waxa uu si kulul dagaal uga socdaa waqooyiga jamhuuriyadda Soomaaliya. Dawladdu waxa ay iskacaabbin adag kala kulmaysay jabhado hubaysan oo ka soo horjeeda. Waxa meel walba qubanaya dhiig, burbur, illin, iyo barakac xoogleh.

Waa aan dareemi karayay dhibka uu gaysankaro dagaalka Hargaysa, Burco iyo dhammaan deegannada waqooyi ku dhex marayay jabhaddii SNM iyo dawladdii Soomaaliya. Waxa aan gaadhay rejo beel. Wataa sii kala socota Soomaalidii aan rabay in ay garab iyo gaashaan ii noqoto. Soomaalidii qaxootiga ahayd ee ay Xabashidu dalkooda ka soo qixisay, waxa ay ka xumaayeen in jabhad walba oo dawladda mucaaradda ay magan u noqoto Abasiinaya.

Waxa ay is wayddiin jireen sababta ay u dagaallami la'yihiin iyaga oo aan loo yeedhinnin waxa ay rabaan, ama qabanayaa aan, dabadana aan la gelin muska dawladaha cadowga ku ah ummadda Soomaaliyeed? Waxa kale oo ay is

wayddiin jireen sababta keentay in jabhadahan ay aragtidooda ku meelmarin waayaa aan wada hadal ee ay qori iyo baaruud ugu badheedhaan?

Mar kasta oo dagaalka gudahu uu sii xoogaysto oo Soomaalidu isu noqdaan cadow is gumaadaya, waxa sii laalmaysay qadiyadda malaayiintan ku oodan xeryaha, ay sababtu tahay, waxa hoggaan u ah qadiyadda xoreynta Soomaali Galbeed, dawlad midaysan oo awood leh Soomaaliyana ka curata, intase ay Soomaalidu isruugayaa aan ajandaha lagu maamulayana Addis Ababa laga soo minguurinayo, waa jab iyo hagradaamo joogta ah oo rejadii ay barbaarinayeen soo wajahaysa.

Waxa ka bilwoday xeryaha Qaxootiga raaf iyo in askar ka dagaalanta furimaha la qoro. waxa aan liqi karo ma ahayn in aan qof Soomaali ah xabbad ku rido aniga oo libintaydii Amxaar la fadhiyo meel aad iigu dhow. Ma rabin in uu qof walaalkay ah i dilo ama aan aniguba dilo oo aakhiro beelna igu dhaco adduunkana aan ku noolaado cidhiidhi

Yoolkaygu ma ahayn in Soomaali is dilaysa aan qayb ka noqdee waxa uu ahaa in la i taageero, si aan gunnimada isaga dulqaado. Si aan u xoreeyo dalkayga. Si aan u soo ceshado sharaftii aan lahaa ee ay Abasiiniya iga faramaroojisay.

Marnaba ma doonaynnin in aan ka hortago Soomaali waxa ay doonayaan _haba aamminsannadeen e. Waa run in aan aamminsanahay Soomaalida oo mid ah oo aan lahayn mucaarad gooni-isu-taag ah, hasayeeshee naftayda waxa aan u huri karaa oo qudha ah qaddiyad guud

oo difaacaysa dalkayga iyo dadkayga Soomaaliyeed, meel walba ha joogaane. Aniga oo diinta iyo dalka Soomaalida difaacaya ayaa aan diyaar u ahaa in aan dhinto, marnabase suuragal ma ahayn in aan aqbalo wax intaa ka hooseeya.

Xeryihii Qaxootigu waxa ay noqdeen meelo laga abaabulo aragtiyo badan oo kaladuwan, kala dan ah, kala maan iyo maskax ah. Waxa adkaatay in xeryihii loogu noolaado si xorriyad ah, jabhadaha ka dagaalamaya gudaha Soomaaliya ee Itoobiyo dabada ka riixayso saamayn ayaa ay ku leeyihiin, jabhado cusub oo aas-aasmaya si ay halgan cusub uga bilaabaan gudaha Ogaadeeniya dardar weyn ayaa ay wadaan, intaas waxa sii dheer raafkii oo joogta ah, dhallinyaradana laga dhigayo xaabo lagu shido dagaal aan waji lahayn danna ugu jirin.

Waa run in ay masuuliyad naga wada saarnayd in dalka Soomaalida la badbaadiyo, lagana hortago caqabad kasta oo ku imaanaysay, waxase taas hor taagnayd aragtiyaha isku hardiyaya xukunka ama siyaasadda Soomaaliya, madaxda iyo minjahaba waxa laga sinnaa in dal Soomaaliyeed oo badqaba aan la arkin haddii anigu aanan xukumaynnin! Hadafkooduna waxa uu ahaa in kursiga la gaadho jid kasta oo loo maraba. Waxa lagu wada jiray wareer ciiwaankiisu noqon karo "cadkanoow, ama ku cunay ama ku ciideeyay." Nin waliba waxa uu eeganayay danihiisa gaarka ah isaga oo illoobay danta guud. Waxa caado noqday boobka iyo musuqmaasuqa. Waxa cirka isku shareeray sicir barar ku dhacay dhaqaalaha, siyaasadda, diinta, ciidanka, dhaqanka, edebta iyo akhlaaqda. Waxa guud ahaan isbeddelay mafaahiimtii hagaysay bulshada.

Halkaa markii uu xaal marayo waxa lagama maarmaan noqotay in aan ka dal doorsado deegaankii aan ku noolaa. Hooyadey Ruqiyo oo dhankeeda aan ka ahaa madi nolosheeda lafdhabar u ah, ayaa ii dirtay Xamar bishii 8aad ee sannadkii 1989[kii] si aan uga badbaado raafka ciidanka iyo aragtiyaha isku farasaaray gudaha xeryaha Qaxootiga oo ay ka buuxeen da'yar xamaasadaysan oo u nugul in la isticmaalo.

Xamar waxa degganayd gabadh ay dhashay habaryartay Caasho oo la odhan jiray Layla Sheekh oo Alle ha u naxariisto ee ku naf wayday dagaalladii sokeeye.

Layla waxa ay ahayd marwada Kornayl Cabdi Fataax oo ka tirsanaa Ciidanka Badda Soomaaliyeed. Waxa ay dagganayd degmada Wadajir ee magaalada Muqdisho. Xamar oo ahayd magaaladii ugu horaysay ee aan arko aad ayaa aan ula yaabay. Waxa aan la ashqaraarey qaabka nolosha, dhismaha, fanka, dawladda iyo dhammaan wixii indhahaygu ay qabanayeen oo igu wada cusbaa. Waxase iigu darnaa gawaadhida badan ee sidii biyihii u qulqulaya, iyo taraafig-laydhka kala hagaya gaadiidka.

Guriga ay deggan tahay Layla waxa uu ila ahaa magaalo dhan. 21 jir miyi iyo xero Qaxooti ku soo koray waxa uu gurigu ula muuqday mid isaga oo kale aan lagu arkaynnin adduunka. Musqusha muraayadaha leh ee ila ahayd dhaqan xumo inkasta oo aan sheegi karin, sariiraha moolada ah, TV-ga iyo qaabka labbiska Layla iyo ninkeeda oo ahaa dad casri ah noloshooduna aysan lahayn dabarro badan, waxa ay i tusiyeen in aan nolosha ka taagnahay xagal yar oo cidhiidhi ah wax bandanna ii dhimmanyihiin.

Laba bilood markii aan joogay waxa aan saaxiib noqonnay dhallinyaradii degganayd xaafadda oo sheeko iyo shukaansiba i baray. Cali Gaab, Cabdi Bugle, Dhabareey, Siraad liineeto, Hodan, Naciimo iyo Axmed Faruur waxa ay ahaayeen dhallinyaro aanan illoobi karin xusuustaydana baaqi ku sii ahaan doona.

Waxa ay i siiyeen jacayl walaalnimo iyo weliba furihii fahanka Xamar. Inkasta oo ay ii bixiyeen magacyo igu cusbaa sida: Qowdhan, Baadiyoow, Qaldaan iyo waxyaabo kale haddana waxa ay ahaayeen walaalo noloshayda qayb muhiim ah ka qaatay. Waxa ay igu marti galiyeen qalbigooda, waxa ay i bareen tabta loogu noolaado magaalo, sida loogu shukaansi tago dumarka Muqdisho, oo waagaa ku noolaa casrigoodii dahabiga ahaa.

Burburkii ka dib ma aanan maqlin warkooda marka laga reebo Siraad Liineeto oo aan dabayaaqadii 1999[kii] si kadis ah ugu kulannay mid ka mid ah wadamamada reer Galbeedka ee ay Soomaalidu u qaxday. Siraad oo maalinkaa aan garan waayay sida ay isu baddashay waxa aan ku gartay fanaxdii iyo qosolkii lama ilaawaanka ahaa. Qosolka Siraad waxa uu lahaa danan gaar ah ragguna ay jecelyihiin, wakhtigii aan wada qaadannay Siraad inkasta oo uu aad u yaraa haddana waxa aan wada wayddiiyay dhammaan dadkii xaafadda degganaa, oo badankooda sida ay ii sheegtay Siraad, ku nool qurbaha, waxanse aad uga murugooday geeridda Dhabareey oo ahaa wiil kaftan iyo ciyaar badan, dul iyo deeqsinimana ilaahay ku mannaystay dhallinyarada kale na iiga dhawaa.

Kulankii koowaad ee dhallinyaradii Waaberi oo aanan maanta garanaynin haybtii ay Soomaali ka ahaayeen, waxa ka soo wareegay wakhti aad u badan culays iyo dhibaatana watay, haddana waxa aan xusuustaa mid walba qosolkiisii, waxa uu jeclaa, hankii uu lahaa iyo weliba goljilicdiisii. Dagaalku waxa uu kala geeyay dad is jecel, waxa uu jebiyay han badan oo aan lahayn. Waxa uu tirtiray himiladii dhallinyarada. Waxa uu abuuray jiilal Soomaali ah oo aan lahayn waddaniyad, dhaqan, fahan diin iyo adduunyo, sidoo kale na aan lahayn awood ay ku farxaan ama ay ku dhadhamiyaan quruxda dhulka iyo nolosha! Shacabkeennu waxa uu la noolyahay tiiraanyo aan afka soo mari karin.

Markii koowaad ee aan Taksi raacay aniga oo u shukaansi tegaya degmada Hodan, waxa ay noloshu iila muuqatay mid waji cusub igu qaabbishay. Magaaladu waxa ay leedahay meelo badan oo qofku wakhtigiisa ku qaadan karo, halka Qaxootigii uu ahaa meel kooban dadkuna is wada yaqaanaan. Mar walba oo aan dhexgalo nolosha dhallinyaranimada ah waxa gudahayga ka dhawaaqi jiray haatuf i leh "dalkaagii waa la guumaystaa, dadkaagiina waa ay rafaadsanyihiin, kuuma gudboona ciyaar iyo dhallinyaranimo", hasayeeshee ayaamahaygii Xamar dhawaaqaas dheg jalaq uma siin jirine waxa aan ku dadaali jiray in aan nolosha u dhadhamiyo si ka duwan sidii aan ku soo noolaa labaatankii sano ee la soo dhaafay.

Waxa aan jeclaa in aan wakhtigayga qaato una dhaqmo sida ay loodkaygu u dhaqmaan, kuwaas oo aan lahayn wacyi waddani iyo garaad dhaafsan nololmaalmeedka. Bisayl-la'aantii dhallinyarada lagu

maandoorriyay ammaanta madaxda waxa ay keentay in dalku markii uu burburay ay noqdeen xaabada dagaalka sokeeye lagu huriyo. Dadkii ku noolaa Muqdisho waxa ay ahaayeen kuwo ka fog wadaniyadda dhabta ah, waxa ayna u qaybsanaayeen dhowr qabiil, dhowr dabaqad-nololeed oo kala sarreeya, waxa keli ah ee kulmin jirayna waxa uu ahaa cabsida laga qabo dawladda iyo halhayska beenta ah ee lagu raaligaliyo madaxda kacaanka.

Waxa aan ahaa nin miyi ku dhashay, Qaxootina ku barbaaray, shukasnigaygu waa gabay, geeraar, maanso iyo maahmaah murti huwan. Illeen meeshu waa magaalee waxa aan akhrinayo Reediyoow (Radio) Muqdihso in laga dhegaysto ama iskuul lagu dhigto mooyee nolol maalmeedka caadiga ah kuma jiro. Runtii waa ay igu adkayd in aan gabadh la soo hor fadhiisto haasaawe aan macno lahayn aragtidayda, waa aan ku jeclahay oo ah eray afka ka saaran reer magaalkana waxa uu ila ahaa wax laga xishoodo, qaamuuska noloshaydana kuma jirin.

Nolosha aan aqaanno waa mid ku qotonta kala sarriigasho iyo qarinta dareenka qofka gaar ahaan dareenka dhex mara dumarka iyo ragga. Waxa maanta roomaantiga loo bixiyay ee ah in dareen laga sheekeeyo dumarkana lagu asqeeyo hadal macaan oo aan xikmad lahayn anigu waxa uu ila ahaa wax dhalanteed ah.

Roomaantiggii aan anigu aqiinay waxa uu ahaa dhaqashada iyo masruufka oo laga adkaado, gabadha labadaa arrimood haysatana uma aysan baahnayn wax kale. Aragtidaas waxa dooriyay qaab nololeedkii magaalada laga aamminsanaa oo mararka qaar aysan suuragal ahayn in guri

uu dhismo haddii aan la tixgelinin dhaqammo badan oo ka soo doolay dibadda gayigeenana ku cusub.

Guri walba waxa galay Filim iyo taxanayaal (Musalsal) ka sheekaynaya jacaylka iyo soo bandhigidda dareenka waliba si ka fog dhaqankeenna, taas waxa ay saamayn xoog leh ku yeelatay qaab fikirka dhallinyarada iyo sida ay u arkaan xidhiidhka ka dhexeeya dumarka iyo ragga, haddii waagii hore gabdhaha la arki jiray inyar, marka la is arkana ay gabdhuhu xishood isla galluubi jireen, maanta waxa dhacda in ay gabadhu doonato ninka ay iyadu jeceshahay ama ay ka hesho iyada oo ku doodaysa in ragga iyo dumarku simanyihiin xaqna ay u leedahay in ay nolosheeda sida ay iyadu rabto u maareyso.

Muddo ka dib waxa aan garwaaqsaday in la qabsashada dhaqankaas lagama maarmaan tahay, si aan u dhex galo bulshada, hasayeeshee la qabsashadii ma noqonnin mid sahlane waxa iga soo gaadhay weji gabax iyo mawqifyo mahadho dhaliyay. Waa ka ay dhahdo Soomaalidu dhar magaalo in aad xidhato waa dhib yar tahay, dhal magaalo se in aad noqato waa ay dhib badantahaye, dhayal kuma aanan fahmin Xamar.

Habeenkii degmada Hodan waxa uu ahaa taariikhi waayo badan ka go'i waayay maskaxdayda. Waxa aan u haasaawe tegay Fartuun oo aan dhowr jeer ku kulannay xaflado kala duwan. Da' ahaan waa aan iska ag dhoweyn hasayeeshee waa gabadh ku dhalatay Xamar, aabbaheedna wasiir ku xigeen uu ka ahaa wasaarad isha lagu wada hayn jiray xilligii kacaanka. Sheekada qoyskii aan ka dhashay iyo waxyaabaha ay ka fikiraan aad ayaa uu uga duwanaa

haasaawaha iyo hanka yiillay hoyga Fartuun. Halka aan gurigannaga afka laga qaadin, halgan, urur dagaalamaya, kaarka Qaxootiga, dhimasho, dhaawac, gabadh asay xidhan, agoon waxbarashada laga soo eryay, xorriyad, Xabashi, waxa guriga Fartuun laga wada hadlaa Siyaasad, dan-jire, wasiir, ganacsi, markab dekad ku xidhan, dalxiis jidadka Rooma, masraxyada Fiyeenna (Vienna) Haramyada Qaahira, taallooyinka Niyuu-york (New York), bangi lacag taallo, ciidan la dalacsiiyay, khudbadii madaxweynaha, xuska Oktoobar, riwaayad cusub oo la jilayo, filim Hindi ah oo ku cusub shaneemooyinka Xamar, koofeer iyo sheeko aanan fahmi karin anigu.

Meel aan iskala qaadno sheekada iyo dun isku kaaya xidhi kartaa midna ma jirin. Habeenkii koowaad ee aan kulannay Fartuun waxa aan akhriyay wixii aan maahmaah iyo murti aqaannay, arar aan ka dhigo ama aan shukaansi ula badheedhee, waxa aan arkay nus saac sheeko ah ka dib gabadhii oo ham-hamaansanaysa doonaysana in ay kacdo, aad ayaa aan uga xumaaday in sheekadaydu aysan diirinnin Fartuun, waxa aana u qaatay qaddarin la'aan xanaaqna waan is jiidhay.

Marna isuma aysan kay qabannin in gabadhii tiro shan jeer dad ergo ah ii soo dirtay si aan ula kulmo markii koowaad ee aan is aragnay aan ka dareemi waayo wax rabitaan ah, haam-haamsi iyo cajisna ay la kacdo muddo ka yar nus saac annaga oo aan wada fadhiyin. Markii hore ba waxa aan la yaabbanaa sida ay indhaheedu u libiqsanayn oo ay indhahayga u eegayso, waxa aan aqiinnay gabadh afka marada saarata, dhan isu buusta ama indhaha hoos u ridatee

weligay maanan arkin gabadh ragga u hor fadhiisata sida laba qof oo isku mid ah, waase dhaqan magaalo oo la yaab ma laha.

Waxa aan isu haystaa in aan ahay xiddig dumarku wada doonayaa aan oo aan laga daalin! Waxa aanse riyadaa ka toosay markii ay gabadhii i wayddiisay "Baadiyoow, waxa aan ku wayddiinaa, ma in aad suugaan i barto ayaad iigu imaatay mise wax kale?" Aniga oo yaabban ayaa aan idhi: "maya, huuno waan soo hasaawe tegaye maxaa iga khaldan?"

Waxa aan maqli jiray laba kala bariday kala war la', aniguna waxa aan goobta la fadhiyaa malahayga shukaansi kii ugu wanaagsanaa uguna qiimaha badnaa, iyaduna waxa ay kala garan la'adahay in aan macallin suugaanta dhiga ahey iyo in uu fagaare-nax igu dhacay oo waxani shukaansi xumo iga tahay!

Xamareey, xaalkaagu ma sahlana! Waa magaalo mug weyn oo macno badan. Qofkii lagu sii dhex daayana uu ku wareerayo. Sannad ka dib waxa ii suuragalay in aan dhammeeyo dugsigii sare, oo muhiimad weyn ii lahaa. Waxa aan ka soo jeeday qoys aan fursad u helin waxbarashada nidaamiga ah, aqoon aan diinta Islaamka ahaynna aan siinnin wax mudnaan ah, inkasta oo dhaqankaa danbe uusan qoyskayga keli ku ahayne uu ahaa mid dadkii aan isku deegaanka ahaynna ay nala wadaageen, haddana ka tallaabsashada xayndaabkaa waxa ay agtayda ka ahayd horumar aan reer dhan u soo hoynayo.

Dugsiga sare markii aan dhammeeyay ee aan u soo gacan bannaanaaday in aan Xamar ka wardoono, waxa aan galay jawi ka duwan midkii aan ku jiray. Haddii aan xero ku oodnaa oo aan degganaa xaafad kooban oo ay ku dhaqanyihiin dad aan isku hayb qabiil, iyo deegaanba ahayn hadda waxa aan ka mid ahay malaayiin is muuq taqaana oo aan is magac garanaynnin.

Magalaada waxa ku nool malaayiin kala dan iyo deegaan ah, waxa subaxii u dareera shaqooyinka, waxbarashada iyo baagamuuddada malaayiin dad ah, qof walba waxa uu leeyahay qisoyaab leh; badhtanka ayaa uuna kaga jiraa halganka nolosha. Halkan ma jiro qof ku caawinaya ama gacanta ku qabanaya, waxa aad cunaysaa waxa aad shaqaysato.

Nolosha madaniga ah ayaa ka hirgashay magaalada. Labbiska dumarka iyo ragguba ka duwan midkii aan arki jiray, waxase la dagaallama afkaartaa ka timid dibadda dhaq-dhaqaaq islaami ah oo xoog leh kaas oo ka jira magaalada Muqdisho iyo dhammaan Soomaaliya, dadku waxa ay ugu yeedhi jireen Al-saxwah(Baraarug) ama Ikhwaan, iyaga oo ula jeeda dadka diinta ku dhaqankeeda ku walaaloobay, ku dheggan ama ay ka muuqato.

Mar walba oo ay dawladdu itaal darrayso waxa soo xoogaysanayay ururrada islaamiga ah ee aamminsan in shareecada Islaamka lagu dhaqo Soomaalida oo ah dal Muslim ah. Culimadaasi waxa ay ku doodayeen in dalka laga hirgaliyay dhowr nidaam xukun oo aan ku dhisnayn diinta Islaamka dhammaantoodna ay fashilmeen.

Waxa ayna muxaadirooyinkoodu u badnaayeen in aan u baahannahay in diinta la dhaqan geliyo si uu u dhammaado dhibka nolosha iyo dawladnimada ka haysata Soomaalida.Ururrada islaamiga ah waxa ay ahaayeen dhowr kooxood oo ka midaysan in nidaam islaami ah laga hirgaliyo Soomaaliya, waxa ayse ku kala duwanaayeen jidka loo marayo, sida loo maaraynayo iyo muddada ay qaadanayso, waxa kale oo aragti ahaan aan la isku waafaqsanayn dawladda Soomaalida iyo waxa lagu tilmamai karo diin ahaan.

Aragtidaasi waxa ay xooggaysatay ka dib markii dawladdii kacaanku ay dil toogasha ah ku fulisay weliba meel fagaaro ah culimo Soomaaliyeed oo gaashaanka u daruurtay aragtida dawladda ee dhaxalka iyo sinnaanta ragga iyo dumarka.

Dawladdaha ku dhisan cabbudhintu waxa ay jecelyihiin in ay helaan culimmo diinta sida ay jecelyihiin u fasira, diinta leekeysiiya danaha madaxda. Waa in axkaamta islaamku u adeegto aragtida siyaasiga ah ee xukuumadda, ma aha in ay dawladdu ay raacdo aragtida diinta. Lama oggola in nidaam dawladnimo oo jira qarniga labaatanaad la hoos geeyo shareeco la soo dejiyay 14 qarni ka hor, ayaa ay ku khdubeeyaan masuuliyiinta dowaladda qaar ka mid ah.

Aragtidaa diinteenna suubban ka fogaynaysa xukunka waxa qaba calmaaniyiinta Soomaalida ee ka dhuxul qaata aragtida reer galbeedka, kuna raaca wax walba, xataa haddii uu Islaamka ka hor imanayo, iyaga oo aan eegin sax iyo khalad waxa uu yahay.

Dambiga keli ah ee culimada la dilay ay galeen waxa uu ahaa in ay dhaheen fahanka uu madaxwaynuhu ka qabo qoyska iyo xeerkiisu ma aha mid la jaan qaadi kara diinteenna suubban ee wax walba caddaysay. Ilaahay si ayaa uu axkaamta diinta ku soo dejiyay mana jiro qof wax ka beddeli kara ama wax ku dari kara Qur'aanka kariimka ah.

Laba sano ka dib waxa aan la qabsaday Xamar aniga oo noqday Xamaraawi, waa sida ay dhihi jireen qaraabadii ka iman jirtay dhulkii Soomaali Galbeed ama Qaxootiga oo intooda badan caafimaad u iman jiray Muqdisho, Laylana ay ku marti gelin jirtay qalbigeeda weyn iyo gurigeedii qof walba uu ka heli jiray hoy iyo habeen dhaxiisa.

DAGAALKII SOKEEYE

Iyada oo ay jirto hadal haynta dagaallada sokeeye ee maalinba maalinta ka danbaysa ku sii faafaya dalka ayaa aan subax ka soo baxay gurigii aan degganaa aniga oo damacsan in aan warqad aan ku qaadan lahaa shahaadadaydii dugsiga sare u raadsado, iskuulkii aan dhammeeyay oo aan ka fogayn xaafadda.

Waxa aan soo qaaday laami dheer oo ahaan jiray mid aad mashquul u ah, saakase cidlo iyo cabsi ay ka muuqato. Waa aan ogaa in ay dawladdu ligliganayso, jabhadaha mucaaradka ahna ay kaabiga ku hayaa aan caasimadda, dadka qaarna ay bilaabeen in ay u guuraan deegaannadii ay ka soo jeedeen, hase ahaatee ismaan lahayn sidaa dhibka yar ayaa uu wax walba isu beddelayaa, una dumaysaa dawlad cabsi huwan oo sannado badan cabbudhinaysay dadka, kantaroolaysayna dhaqdhaqaaqa bulshada.

Isgoysyada halbowlaha u ah magaalada waxa taagan ciidammo ay ka muuqato cabsi. Ma kala garanayaa aan qofka ay difaacayaa aan iyo midka ay dilayaa aan. Waxa ay ku wareereen xaaladda adag ee dalku galay. Waxa is beddelay aragtidii ciidanka, haybaddii dawladnimana meesha waa ay ka baxday. Bililiqo iyo boob ayaa ka socda wasaaradaha iyo wakaaladaha qaar, dadkuna waxa ay isla dhex marayaa aan in madaxweynihii uu ka baxay Muqdisho!

In madaxwayne marka hadalkiisa la soo qaadayo afarta dhinac la iska fiirin jiray, si dhib yar uu uga tago magaalo uu isagu dhisiddeeda dawladnimo kaalin mug leh ka geystay aadna uu u jeclaa, waxa ay ila ahayd wax aan dhici karin. La yaabka waxaa sii laba jibbaarayay aniga oo ahaa dhibbane maskaxdiisa lagu shubay halhaysyo qofka aadanaha ah mararka qaar gaadhsiiya derejada Eebbenimo.

Waxa igu dhacay anfariir aanan waxba suurayn karin. Waxa aan is idhi malaha waad riyoonaysaa oo muuqalkan dhab ma aha! Markii aan soo galay gudaha waxa aan arkay Xamar-weyne oo ay ka socoto xabbad u dhexaysa dablay hubaysan iyo ciidammo bilays ah oo bar kantarool ku lahaa halkaas. Dableyda dagaalamaysa waxa ka muuqatay dhiirranaan, kalsooni iyo dhabar-adayg. Waxa ay ku dagaallamayeen mabda'a ay aaminsanaayeen, inkasta oo uu khalad ahaa, halka ciidammada dawladda ay ka muuqatay diihaal iyo cabsi. Waxa ay ahaayeen kuwo aan ku dagaalamaynin mabda' ay ku kalsoonyihiin, waxa ayna ahaayeen kuwo aan garanayn waxa ay difaacayaa aan.

Muqdisho, waxa ay ahayd muraayadda Geeska Afrika, iyo magaalada ugu bilicda badan dhul weynaha Soomaalida. Dagaalkii lagalay ee aan waxba la isu reebannin waxa uu fool xumeeyay wejigeedii qoslaayay, xabbaddiina waxa ay ka dhigtay magaalada ugu cabsida badan dunida guudkeeda. Loollankii macna la'aanta ahaa waxa uu dhaxalsiiyay shacabka Soomaalida barakac, qax iyo dhibaato, hablaheennii sharafta badnaana waxa ay noqdeen kuwo meel kasta ku dacdarraysan. Dhallinyaradii waxa ay noqdeen in uu madfac dilay, kuwo gaajo sahayatay, kuwo ku le'day badaha

iyo kuwo mustaqbal la'aan la soo gudboonatay oo garan la' dhinac ay u dhaqaaqaan.

Dalkeennii ku jiray waddammada ugu awoodda badan Afrika waxa uu noqday dal fashilmay. Waxa aynnu noqonnay shacab qoray qaanuun cusub oo dhanka fawdada iyo kala danbayn la'aanta ah. Waxa aynnu weynay walaalo nakala qabta, dunidiina waxa ay u qaybsantay kuwa hubka isugu kaaya dhiiba, kuwo aysan oohinteennu damqaynnin oo nagu wiirsada iyo kuwo aan u nahay dad madmadow oo is dilaya, wax macno ahna aan u samaynaynnin.

Waxa dalkeenna isku gadaamay geeri, gaajo, saboolnimo iyo jahli aan ka gaashaaman karnay. Ummaddii midaysnayd waxa ay u kala jabtay qabiillo, jabhado iyo jifooyin iswada haysta oo calool dooxato ah.Waxa aan halkaa ku duminnay wax walba oo aan soo dhisaynay sannadihii aan dawladda ahayn iyo kuwii ka horreeyay ee aan ahayn shacab walaalo ah oo meel wada deggan.

Xabbaddii Xamar gilgishay waxa ay shaki weyn galisay qaddiyadihii iyo gobolladii maqnaa, mar haddii maskaxdii Soomaaliweyn hawl gab noqotay, waxa halkaa ka cad in jidhka intiisa kalena uu si tartiib-tartiib ah u dhiman doono. Inkasta oo cabsidaasi jirtay haddana walwalka ugu badan ee soo wajahay Soomaaliweyn waxa uu ahaa mugdi in lageliyay jiritaanka iyo midnimada Soomaalida oo dhan, ka dib markii uu xukunka dalku gacanta u galay mannaxayaal ku naaxa dhiigga dadka, kana ganacsada oohinta agoonta, muusanowga gablanka iyo baroorta afooyinkii waayay seygii ay jeclaayeen.

Odayaashii iyo saraakiishii ka soo jeeday dhulka Ogaadeeniya ee ku sugnaa gudaha dalka Soomaaliya ee sugaayay in ay dalkooda xoreeyaan iyaga oo gacan ka helaya dawladda waxa ay is wayddiinayeen waydiimo fara badan oo ku saabsan joogtada iyo timaadada. Waxa ku baryey waa' aan qurux badnayn. Waxa garabkooda ka baxay awooddii ugu weynayd ee dhanka afka iyo addinkaba ka taageeraysay. Waxa ay noqdeen agoon labadoodii waalid waayay.

Inkasta oo qaab maamulka dawladdii ciidanku hoggaaminayay marar badan lagu qanacsanayn, haddana waxa ay ahayd mid dhidibbada u dhigtay sarreynta qadiyadda gobollada maqan ee Soomaalidu leedahay, waxa la sameeyay kumannaan heesood, waxa la qoray buugaag ka sheekaynaya taariikhdaa aan duugoobin ee gobollada dalku ay leeyihiin gaar ahaan Soomaali Galbeed. Waxa dadka laga wacyigaliyay dhanka maskaxda, waxa la isku xidhay jiritaanka dawladnimada Soomaaliya iyo xoreynta dhulka ka maqan Soomaalida.

Xabbaddii Xamar gilgishay waxa ay dillaacisay xudduntii dalka, waxaana meesha ka baxay hoggaankii midaynayay dadka. Inkasta oo wixii ka danbeeyay heshiiskii Jabuuti ee Soomaalida iyo Itoobiya ay isla gaadheen jabhadihii gudaha Soomaali Galbeed ka dagaallamayay lagu soo rogay cadaadis adag iyo dabasocod lagu ogaanayo dhaqdhaqaaqooda iyo sida ay u wadaan halganka hubaysan, haddana dhibaatada soo wajahday Soomaaliweyn waxa ay ahayd mid ruux walba taabatay.

Intaa wixii ka dambeeyay Muqdisho ka darid mooyee ka soo rayn laguma hayn. Wax walba oo qurxinayay

Soomaalinimada ayaa noqday wax inna kala qaybiya, noloshii Xamarna waxa ay noqotay mid aan la xammili karin. Gorfayn dheer ka dib badhtamihii sannadkii 1991[kii] waxa noo soo baxay in aan Muqdisho lagu noolaan karin. Aniga iyo gabadhii aan la joogay waxa aan bilownay in aan u diyaargarawno guuritaan iyo in aan u qaxno halka ugu dhow ee aan ku magan gali karno, hayb ahaanna aan ku badbaadi karno, maadaama uu dagaalku ku dhisanyahay qabiil iyo hayb dirir.

Intii aan isku diyaarinaynnay geeddiga ayaa waxa dhacday mid ka mid ah qisooyinkii ugu xanuunka badnaa noloshayda, marka aan dib u eego, sida ay u dhacdayna waxa aan is idhaahdaa naxariista Eebbe ayaa aad ku nooshahaye mar hore ayaa aad ka mid noqon lahayd dadkii u god galay iyaga oo aan garanayn waxa loo diley.

Sida aan uga soo badbaaday dilkaas waxa uu ahaa qaab cajiib ah, dadka marka aan uga sheekeeyana soo xusuusiya filimmada lagu jilo Hooliwuudh (Hollywood)-ka maraykanka, ama Booliwuudh (Bollywood)-ka Hindida. Intooda badan ma rumaystaan, kuwana dhabanka iyo gacanta ayaa isku dhega dhakafaar dartii, hasayeesheeAlle dile ayaa dhinta!

Qisooyinka murugada leh ee ka dhacay dhulkeenna waxa laga qori karaa malaayiin buug. Waxa laga warin karaa kumannaan sheeko. Tanina waa mid kamid ah kuwii foosha xumaa ee aan u soo joogay muddadii yarayd ee u dhexaysay billowgii dagaalka iyo bishii lixaad oo aan Xamar ka tegay.

Maalintaa ka hor weli Soomaalida rejo ayaa aan ka qabay, waxa aanan islahaa dadku waa ay garaadsan doonaan, dhibkana waxa wada xammaasadda bilowga ah. Waa aan ka daalaynnaa in aan is dilno oo nabad ayaa aan uga baxaynaa dhibaatada, ayaa aan Layla oo aad u niyad jabtay ku odhan jiray.

Waa Makhrib, cirka waxa weli ka muuqda daruuro ay ku xardhanyihiin fallaadhaha qorraxda sii dhacaysa. Gogol rag waa nabade waxa lawaayay nabaddii iyo kalsoonidii. Waxa la'isku garaacaya noocyada kala duwan ee hubka, wax dhaqaaqayaa ma jiraan dad iyo duunyo. Waxa jidhka iyo naftaba buuxiyay cabsi, argagax, qof kastaana waxa uu sugayaa xilliga ay tiisu u iman doonto, lama garanayo maxaa la isu dilayaa ama la isu dagaalayaa.

Waxa aan soo dhex qaaday maleeshiyaad is wada gaadaya. Waxa ka muuqda diihaal. Waxa ay wada xidhanyihiin macawiso dhammaad ah. Waxa ay takhsiinsanyihiin jaad. Indhahoodu waa dhiig. Dhafoorkoodu waa naar. Hadalkoodu waa waabay. Araggoodu waa il-fashaq. Waxa ay dilayaa aan qof walba oo jidkaa soo mara carruur iyo cirroolaba!

Cabdi Fataax oo Mataan lagu naanaysi jiray, ahaana Layla Sheekh ninkeeda ayaa waxa uu ka wardoonay gabadh walaashii ah oo ka qaxday Maddiina, taas oo uu qabay nin janan ah oo ka hawlgalayay gobolka Togdheer ee waqooyiga Soomaaliya. Gabadhu waxa ay iyada iyo afar ilmood oo ka ugu weyni uu 11 jir yahay, kan ugu yarina sannad jiro ku go'doomeen xaafadda Shiirkoole oo ay u soo qaxeen.

Waxa uu soo maray jid xidhan oo markaa ay ka istaagtay xabbad u dhexaysay laba maleeshiyo beeleed oo durba isaga horyimid dhaxalkii dowladdii ay shalay dumiyeen. Waxa la isku dagaalayaa gacan-ku-haynta isgoys aan muhiim ahayn. Waxa la isu adeegsanayaa wax Alle wixii yaallay ee hub ahaa, ee laga fara maroojiyay dawladdii dhexe oo bilo yar ka hor burburtay. Hubkii dalka iyo dadka lagu difaacayay ayaa maanta lagu dabar goynayaa maatida.

Waxa uu damcay in uu jidka dhanka midig u gooyo. Marka uu marayo badhtamaha ayaa waxa ku dhacday xabbad jebisay labada bowdyo. Waxa soo gaadhay dhaawac culus oo uu la miyirbeelay. Ma jiro qof arkayay ama badbaadin kara xilligaa habeenka ah. Markii la gaadhay wakhtigii uu iman jiray balse lawaayay, ayaa ay gabadhii walaashay ahayd igu tidhi: "walaal bal kac oo Mataan raadi, waxa aan ka baqayaa in uu dhib soo gaadhee."

Quluubta is jecel is oge, malaha marka ay sidaa leedahay Layli, Mataan waxa ku sii daba yar nafta, oo waxa uu la daalaa dhacaya sakaraadka geerida. Maxaa dad aan wax dambi ah gelin ku go'ay gudaha dalkeenna hooyo!

Gurigii ayaa aan ka soo baxay aniga oo walbahaar ka qaba nolosha Mataan, taydana aan ka walwal la'ayn. Markii aan soo gaadhay aaggii uu ku sakaraadayay ayaa waxa i qabtay kuwo ka mid ah ciidammadii dagaallamayay, isla markiiba waxa la i wayddiiyay qabiilkayga anna waa aan u sheegay aniga oo ay cabsi igu jirto. Nimankii meesha taagnaa iyaga oo aan su'aal igusoo celin, ayaa ay i wayddiiyeen meesha aan deggenahay? Ka dib markii aan u tilmaamay ayaa

ay damceen in ay i raacaan iyaga oo iga dalbaday in aan hor socdo.

Waa aan ku qasbanaa in aan u hoggaamiyo hoyga aan deggenahay. Waxa aan gacanta ugu jiraa tuugo aan nixin. Intii aan hor socday mooryaanta waxa aan is waayddiinayay waydiimo badan, kuwaas oo aan u waayay warcelin aan ku qanco! Maxaa ay ka rabaan guriga? Haddii aad gaysid waxa suurtagal ah in walaashaa ay dilaan ama fara xumeeyaan, waxa kale oo suurtagal ah in ay carruurta waxyeelleeyaan, iyo su'aalo kale oo kasoo burqanayay naf cabsanaysa. Waxa aan isku dhiirrigaliyay geesinimo in aad ku dhimato waa sharaf, geeri iyo fulaynimo se waa laba geeriyood.

Muddo markii aan socday ayaa aan diiday in aan hore u socdo! Waxa aan ku andacooday in aan xaafadda ku cusubahay gurigiina aanan garanayn, maaddaama ay habeentahay. Qoriga baadkiisa inta uu si xun mid iigu garaacay ayaa uu dib ii celiyay aniga oo dhiig tufaya, nabarro culusna indhaha iyo feedhahaba iga gaadheen. In aan dhinto ayaa aan ka doorbiday in aan mooryaan dhex geeyo masaakiin aan dambi galin.

Waxa ay ii geeyeen laba wiil iyo gabadh lagu dhex hayo guri aad u burbursan. Waxa muuqaalka guriga beddelay madaafiic lagu asqeeyay. Gabadha oo aan da'a ahaan ku qiyaasay dhawr iyo labaatan jir, waxa ka muuqda jidh dil, iyo tacaddiyo badan oo loo gaystey oogada jidhkeeda. Ma hubo in waraabayaashaa muuqaalka bini'aadamka lehi ay kula kaceen wax sharafteeda dilaya, hablaha Soomaaliduna dhayal uma sheegaan wixii ku saabsan sharaftooda, inkasta oo uusan jirin sharaf dhac ka weyn in gabadh la soo qafaasho,

gacantana ay u gasho koox argagixiso ah, si aan sharci ahaynna loogu hayo goob aan la garanaynnin. Waa aan ka xumaa dhibaatada haysata gabadhaa midabkeedu i soo xusuusinayo walaashay Sowdo oo aanan arkin wixii ka dambeeyay markii aan soo galay Xamar.

Gabadhu wax dhar ah ma qabto marka laga reebo dirac baati ah oo meelo badan ka dilaacsan, oo waxa uu asturayo iska yar tahay. Timaheeda oo dhiig iyo carro ku malaasanyihiin ma saarna wax maro ah. Dacdarrada ka muuqata, wejiga daallan, indhaha oohintu qarisay, dibnaha qadka madoow ah ee qallalan iyo timaha is dhex yaacsan waxa ay ka dhigeen sida sawir farshaxan ah oo fannaan ku xeeldheer sawirka uu ku fara yaraystay.

Hab abuurka iyo quruxda uu Eebbe ku galladay gabadhaa waxa ay ku soo xusuusinayaa aan heestii Maxamed Nuur Giriig ee ahayd:

"Timahaaga dheeree

Dhabarkaaga joogee

Ilaahay dhammeeyiyo

Ilkahaaga dhuuxiyo

Dibnahaaga dhuxushaan

Dhakafaar ka qaadee."

Waa layaab in adiga oo goob cabsi ah jooga aad xusuusato qurux, fan iyo suugaan, laakiin quruxdu waxa ay leedahay awood ay kugu illowsiin karto cabsi kasta oo jirta. Waa wax laga xumaado in hablaheennii sharafta lahaa

dhurwaaga loo loogo. Ciil weynaa oo tabar darniyaa! Habeenkaa maa aan ciil u dillaaco.

Gabadha bishinta kore dillaac weyn ayaa kaga yaallay, labada jilibna waa ay mudhuxsanaayeen oo dhiig ayaa ka daadanayay, wajigana dakharro dhowr ah ayaa kaga yaallay, tabardarri badanna waa ay ka muuqatay. Jidhkeeda giigsan ee hilibku buuxiyay iyo adkaysi ay u dhasheen hablaha Soomaaliyeed ayaa dhaawac badan qarinayay, waxa aanse hubaa in dhaawaca nafta ka gaadhay uu boqol jeer ka xanuun badnaa midka oogadeeda ka gaadhay.

Labada wiil mid kamid ah waxba ma qabo marka laga reebo argagax iyo naxdin uu ka qaaday sida loo soo qabtay iyo dadka loo keenay. Midka kalena waxa dhabarka kaga taalla xabbad aan wax weyn gaadhsiinnin, hasayeeshee dhiig bax iyo xannaano la'aan ayaa uu la noqday qof indhaha keli ah ka nool oo aan hadal iyo dhaqaaq midna ku jirin.

Habeenkii koowaad ee aan u hoyday gurigii madoobaa ee qabriga u eekaa ma seexan, waxa aan ka fikirayay sida ay ku danbayn doonto noloshannada. Waxa la yaab ah dadkan nagu ciyaaraya ee dhibkaas noo gaystay ma aha kuwo na yaqaanna, wax dhib ah u maannaan gaysannin, ma garanayaa aan waxa ay noo dilayaa aan, keli ah nasiibkannaga ayaa sidaa noqday!

Waxa aan isku dayay in aan la hadlo mid kamid ah dhallinyarada na soo qafaalatay, oo inta uu khamri iyo qaad isku daray kaadida iyo hadallada macno darrada ah midna aan ceshan karin. Khamradu waa ay ku cusbayd in tankiisa

ka badanna waa uu cabbay malahayga. Waxa uu ahaa sida warqad kolba dabayshu ay dhan u qaadayso.

Aniga oo ka faa'iidaysanaya xaaladda uu ku jiro ayaa aan wayddiiyay sababta na loo soo xidhay? Waxa aan intaa sii raaciyay yaa tihiin idinku? Hasayeeshee ma ahayn qof wax sheegi kara, carrabka ayaa weynaaday, hadalkiina gabay. Waxa uu lumiyay isudheellitirnaanta jidhkiisa oo kolba dhan ayaa uu u dhacayaa. Aniga ayaa islayaabay qofka aan wax wayddiinayo waa ruux samada sare ee daroogada dhex heehaabaya, laakiin layaab malihi oo waa ta ay Soomaalidu ku maahmaahdo 'nin daad qaaday xumbo cuskaye', wax walba oo aan is dhaho waa aad ku badbaadi kartaa ayaa aan diyaar u ahaa in aan sameeyo la sheekaysiga nin sirqaansanna ha ahaatee. Waxa aan niyadda iskalahaa armuu wax uun kuu faa'iideeyaa ama aad ka heshaa sheeko kurbada kaa feydda oo ku dhaafisa xaaladdan adag ee aad ku jirto.

Saddex habeen iyo laba maalmod ka dib waxa noo yimid nin itaal dhexaad ah oo midab furan kana duwan mooryaanta na haysata. Waxa uu na wayddiiyay saddex su'aalod oo keli ah: magacaa? Kuma/tuma ayaa tahay? Iyo maxaad filanaysaa? Layaab ayaa ay nagu noqotay arrintaasi, jawaabtayduse waxa ay ahayd mid sahlan oo diyaarsan. Ma naqaanno waxa aan filanaynno, oo idinka ayaa go'aan ka gaadhaya noloshanada, inkasta oo ay tahay dulmi in qof aadan garanayn wax dhib ahna kuu gaysannin masiirkiisu gacantaada soo galo, waliba adiga oo gardarro iyo maan-gaabnimo ku sugan! Waxa aan ahay Guure oo wakhtigiisa ku qaatay geedi iyo guhaad, go'aanna aan weligii ka gaadhin noloshiisa! Maalinkii aan dhashay illaa iyo maanta waxa

noloshayda xakameeya dawlado iyo shucuub aan igala tashannin magaca aan qaadanayo iyo sida aan u noolaanayo. Waxa ay gardarro ku qaateen dhulkaygii. Waxa ay la wareegeen taariikhdaydii. Waxa ay suura-xumeeyeen sooyaalkii dhaqan, diin iyo halgan ee aan lahaa. Waxa aan noqday Qaxooti, aniga oo leh dhulka ugu barwaaqaysan bariga Afrika.Wax aan filanaayo ma aqaanno, sababta oo ah ma ogi wax aan geystay, mana garanayo waxa aad tihiin, si aan u garto waxa aan idinka filan karo!

Inta aan hadalka waday qoriga afkiisa ayaa uu ku gujinayay dhulka, sigaar Royal ahna waa uu cabbayay, marmarna waxa uu hagaajisanayay koofiyad nooca kaabooyga Ameerikaanka ah, oo madaxiisa aad uga weyn oo uu xidhnaa. Muuqaal ahaan aad ayaa uu uga duwanaa ragga na haya, maskax ahaanse waa uu la sinnaa, oo waxa uu ahaa mooryaan muuqaal dad leh. Hal mar ayaa uu isku daray madaxa oo uu kor u qaaday iyo xabbad uu ku dhuftay ninkii dhaawaca ahaa ee qolka dhex yaallay. Waa aan argagaxay! Gabadhii ayaa anfariirtay! Dhammaantayo waxa aan isku darnay qaylo iyo sawaxan! Waxa aan si kadis ah u idhi maxaa aad u dhaawac tiraysaa? Maxaa aad u geyn wayday goob uu ka helo daryeel caafimaad?

Xabbad ayaa uu igu dhuftay anigana isaga oo aan sugin biyadhaca hadalkayga! Garabka midig ayaa ay igaga dhacday. waxa markiiba dhulka sida daad u mulacyeeyay dhiig, waxa aanan ku dhacay geeska midig ee qolkii mugdiga ahaa; "war dila oo maydkiisa dabaqa ka tuura, waa nin kibirsane, maxaa ka galay qofka aan dhaawac tirayo? Yaa uu

is mooday marka uu go'aankayga ka hadlayo?" ayaa uu yidhi isaga oo qolkii dibadda uga sii baxaya!

Maba sugin hadalkiisa, kamana baqin dheerida dabaqa aan saarnahaye, waxa aan ka booday daaqaddii furnayd ee iigu dhawayd. Dhulka ayaa aan ku dhacay aniga oo hoos marsaday gacantii dhaawaca ahayd, dhaawacii waxa iigu darsamey jabitaan. Aah! Xanuun kululaa oo xeelad yariyaa! Waxa ay igu soo harqiyeen wixii ay xabbad haysteen, waxba se iguma dhicin, Illeen geerida Ilaahay ayaa haya oo dadka adduunka oo dhan haddii ay ku heshiiyaan in ay ku dilaan Eebbana uusan kuu qorin kuma dili karaan, haddii ay damcaan in ay ku nooleeyaan Eebbena uu kuu qoro geeri kuma noolayn karaan.

Igama aysan soo daba degin, anigana anoo dhaawac ah ayaa aan dhex galay xaafado isku raran ah oo luuq iyo darbi badan. Waxa aan galay guri ay hortaagnayd hooyo Soomaaliyeed. Muuqaalkeeda ayaa iila ekaaday hooyaday oo qaxii ka dib aysa jirin meel aan ku og ahay. Waa aan baahanahay, arradnahay, oommanahay, cabsanayaa, dhaawacna waa aan ahay, ma jirto wax intaa ka weyn oo qof nool qabsan lahaa.

Maadaama aan dhaawac ahay daryeelna u baahanahay qof walba waxa uu iila ekaanayay hooyaday macaan oo aan dhabteeda ku illoobi jiray dhib iyo dhaawacba. Wanaagsanaa hooyadu oo naxariis badanaa! Hooyadu waa lamahuraan, hooyadu waa waddan, waa farxad, waa naxariis nool oo muuqaal dad leh, waa midda aan dhabteeda ku illowno dhibaato walba, waana qofka keliya ee aan tabayno marxalad kasta oo cimrigeenna ka mid

ah, iyo xilli walba oo aan nool nahay. Hooyo isku si ayaa aan ugu baahannahay maalinka aynnu gaban yar nahay, maalinta aan guxushaa cirraystay noqonno iyo maalinta sabi caananuug ah aan nahay.

Waxa la iga furay irridda guri gaaban oo cariish ah. Sida aan u malaynayana ku yaallay degmada Waaberi. Markii aan arkay muuqaalka dad Soomaaliyeed oo qoslaya si caadi ahna u nool iyo hooyo dartay la ilmaynaysa, ayaa aan ammaan dareemay, dibna ugu soo laabtay noloshii dabiiciga ahayd. Markaas ayaa waxa i xanuunay meel walba oo wax iga gaadheen, ka dibna waa aan miyir daboolmay.

Waxa aan soo miyirsaday aniga oo gacanta ka shakaalan, dharkiina la iga beddelay faleenbana igu xidhantahay, adduunku layaab badanaa! Dad aanan garanayn ayaa rabay in ay idilaan, iyaga oo aan waxba igu haysannin! Haddana waxa i badbaadinaya oo idawaynaya kuwo kale oo aan garanayn haybtayda iyo waxa aan ahay.

Muddo la i baxnaaninayay ka dib, xaaladdaydii caafimaad ayaa aad u wanaagsanaatay. Qoyskii i badbaadiyay waxa ay i tuseen in si walba oo dhibaato u dhacdo shacabkeennu yahay gob. Dhaawacyadii iga soo gaadhay oogada jidhka dhammaantood waa ay bogsadeen, waxase bogsan waayay dhibaatadii iga soo gaadhay damiirka oo cagta marisay mabaadi'dii aan aamminsanaa.

Weligay ismaan dhihin Soomaali ayaa naftaada goynaya isaga oo ku raaxaysanaya xanuunkaaga! Naftu waxa ay dareemaysaa culays iyo cadaadis ay kaga tageen habeennadii madoobaa ee aan soomaray, nabarrada muuqda

durba waa ay bogsanayaa aan, laakiin nabarrada qarsoon ee nafta soo gaadhaa, dhayal uma bogsadaan.

Saddex bilood iyo laba iyo toban habeen markii aan ku dhuumaalaysanayay gurigii hooyo Caasho ama Iisho waa sidii loogu yeedhi jiraye, waxa aan dib u yeeshay awood aan go'aan ku gaadhi karo. Waxa aan bilaabay in aan ka fikiro noloshayda iyo waxa aan ku danbaynayo. Waxa aan aad uga walbahaarsanaa gabadhii walaashay ahayd iyo carruurteedii oo aan muddo ka dib ogaaday in ay dhinteen iyaga oo naftooda la baxsanaya.

Maxaa loo dilayaa ubadkeennii ahaa ubaxa dalka? Maxaa ay galabsatay oo god loogu hooyay gabadh qalbigeedu Soomaali oo dhan qaadayay, dul iyo deeq lahayd, qof walbana wanaag la jeclayd? Waa daroogada qabiilka iyo dhibaatada uu dagaalkii sokeeye na baday oo marka ay ku indha tiraan aad gaadhayso meel ay xayawaannada wax dila adiga kaa cabsadaan ama ay ka xishoodaan falalka aad samaynayso. Bini'aadan bahalloobay oo baylah kugu helay, waa balaayo wax kaa badbaadin kara jirin Alle mooyee.

Markii aan go'aansaday in aan ka tago Muqdisho waxa igu adkaatay sidii aan u macasalaamayn lahaa reer wax walba ii huray noloshaydana badbaadiyay. Wax aan ahaa bilo ka hor qof aan la aqoon oo tabaryar, maanta waxa aan ahay qof ka mid ah qoyska hooyo Iiisho oo talo iyo tusaalaba hormuud ah. Hooyo Caasho waxa ay i dhashay mar labaad, waxa ay masuul ka tahay _Ilaahay ka sokow_ in aad maanta akhridaan qoraalkan ka dib markii ay hoy i siisay aniga oo cabsanaya, i daawaysay aniga oo buka, i baxnaanisay aniga oo tabar yar, jacayl hooyanimo i siisay aniga oo qalbi jabay.

Sida oo kale, ma illaawi karo baxnaanadii walaashay Khadro oo ahayd dhakhtarad sannadkii 4aad ee jaamacadda dhiganaysay markii uu dalku burburay.Khadro waxa ay qayb weyn ka qaadatay in aan dadka soo dhex galo, qosolkii iyo sheekadana dib ugu laabto ka dib markii uu dilkii iyo dhiiggii daadsanaa qolkii aan ku xidhnaa carrabkayga xidhay.Waxa ay gacan igu siisay in aan ka gudbo xanuunkii tiiraanyada, maallinna ismay wayddiinnin haybtayda ama cidda aan ahay, waxa ay isiisay jacayl walaalnimo oo aan u hayn doono gabadh walba oo Soomaali ah inta aan noolahay.

Sidaas oo ay tahay, waxa lagama maarmaan ahayd in aan ka tago magaaladan bahala galeenka noqotay. Ugu danbayntiina waxa aan guriga ka tegay hooyo Caasho oo qalbigana ka jecel in aan joogo afkana dhoola caddayn sagootin ah i tusaysa. Walaashay Khadra oo dhakhtaraddayda ahaydna waa aan ku dhiirran waayay iyada oo joogta in aan baxo. Waxa aan guriga ka soo tegay iyada oo adeeg ku maqan.

Inkasta oo markaa aan xal u arkayay in aan tago aniga oo aan sugin oohinta iyo qalbi jabka Khadra, haddana arrintaasi waa utun illaa iyo maanta igu taagan, mar dambana aan garwaaqsaday weynida khaladkii aan galay. Garaadka aan hadda leeyahay haddii aan lahaan lahaana waa aan sugi lahaa si aan markii u dambaysay u arko gabadhii jacaylka walaalnimo ee aan xadka lahayn iiga haqabtirtay.

Inta aanan Xamar ka bixin, waxa aan go'aansaday in aan raadiyo reerkannagii oo la iigu sheegay in ay ka qaxeen xeradii ay ku jireen ka dib markii dawladdii dhacday. Nabadgalyo la'aantii la socotay burburkii dawladda waxa ay

keentay in tobbannaan kun oo qof lagu dilay meel aan ka fogayn xeryihii Qaxootiga sida ay xaqiijiyeen dadkii ka badbaaday gumaadkaa foosha xun. Dadkii Soomaalida ahaa ee walaalaha ahaa ayaa waxa ay isu noqdeen cadow, qofkii Soomaaliga ahaa ee lagu yaqaannay walaalnimada, deeqda, dusha iyo marti soorka ayaa noqday qof dhiigyacab ah oo aan u tudhayn carruur iyo cirroole midna; waa xaajo ugub ah.

Soomaalidu waa ay taqaannay in qabiil iyo beelo la isu laayo. Hasayeeshee waxa jiray bir-magaydo, kuwaas oo ka sarreeyay qawaaniinta dagaalka. Dadkaas waxa kamid ah carruurta, dumarka, culimada, hoggaanka bulshada, dadka da'da ah iyo qof kasta oo aan ahayn gaashaan qaad, waxa jiray xeer aan qornayn oo Soomaalidu ay taqaannay ixtiraamina jirtay. Hadal iyo gunaanadkii waa la gobanimo-diriri jiray, dagaallada hadda socdaase waxba ma reebaan sida ayaxii, waxna ma xeeriyaan sida dugaaggii.

Waxa ay noqotay arrin aan hore loo arkin in bulsho dhan wada bahalowdo. In codka samadoonka ah uu noqdo mid aan la maqlaynnin kuna dhex baaba'a buuqa dagaalka. Waxa aan ku tabaalaysanahay Muqdisho dhexdeeda. Ma haysto meel aan ku dareemo nabad. Haybsooc, dansooc, hadalsooc, hiddasooc iyo wax walba sooc, ayaa ka dillaacay gayiga Soomaalida oo isu beddelay goob laga qaybiyo isnacaybka, dilka iyo xadgudubyada mamnuuca ka aha aadanaha.

Qoyskayga oo u qaxaya Soomaali Galbeed waxa loo loogay gudurida, waxa ayna qado u noqdeen haadda. Waxa ay la kulmeen gaboodfallo maanka qofka Soomaaliga ah aan

galaynnin. Goobtaa gunnimada leh waxa aan ku waayay hooyaday Ruqiyo Mahad, oo malleeshiyaad hubaysan ay iyada iyo walaasheed ku dileen meel aan ka durugsanayn xeradii Qaxootiga, aadna ugu dhow webiga Shabeelle.

Labadaa hooyo ee waayeelka ah waxa ay u dhinteen magac iyo hayb aysan iyagu doorannin, waxbana ka ogayn markii laga dhigayay. Waxa waajib ah in aan qofka lagu soocin ama lagu nicin wax uusan isagu doorannin, sida: midabka, qabiilka, qaabsamayska jidhkiisa, deegaankiisa iyo diintiisa, haddii uusan xad gudbin.

Qoyskayagu waxa uu dhimanayaa isaga oo u baqanaya dhanka galbeed iyo waddan iyagu ay leeyihiin oo xoog lagu haysto, anna waxa aan cabsanayaa aniga oo u degdegaya dhanka koonfereed halkaas oo aan rabo in aan ka helo, dal iyo dad ila hayb ah, ka dib markii ay Soomaalidu u kala qaybsameen jifo iyo jilibyo isku mid ah isna dilaya, kuwaas oo u hamuunyo qaba daadinta dhiigga iyo xasuuqa walaalohood.

Xamar oo mar ahayd meel iska daa Soomaalida e ay Afrikaanku ka helaan nabad, caddaalad iyo cod dheer oo u dooda xuquuqdooda uu duudsiyay gumaystuhu ayaa uu xaalkeedii sii xumaaday. Magaalo ahayd xilliyada qaar mid looga doodo xoreynta Zambia, Muzambique, Angola, Zimbabwe, Koonfur Afrika iyo inta dunta madow idilkood, ayaa maanta noqotay meel lagu qasho qofkii Soomaaliga ahaa, iskadaa dadkii kale e.

Magaaladii Mingiste, Ian Smith iyo rag lamid ah looga hanjabayay ayaa aan ku noolaan la'ahay aniga oo

Soomaali ah! Dadkii Soomaaliyeed ee muunadda lahaa waxa ay u firxadeen afarta jiho. Waxa ay galeen goob kasta oo ay miciin bideen. Hasayeeshee waxa ay in badan oo dawladihii iyo shucuubtii ay maganta u ahaayeen ka mid ah kala kulmayeen dil, dhac iyo quudhsi, maadaama aysan jirin dawlad lagaga haybadaysto.

Waxa aan subax Talaada ah u jihaystay xagga jidka dheer ee koonfur uga baxa magaalada Muqdisho. Waxa aan afka saaray dhulka Waamo.Waxa aan dhexda iska raacnay tiro dablay ah oo dagaal ka dhacay agagaarka lambar konton ka ambaday kuwaas oo wata hubkoodii iyo dirayskii ciidanka ay ka tirsanaayeen.

Aniga oo aan ku aammin qabin ayaa aan is waraysannay waxa ay u muuqaal egyihiin kuwii i jidh dilay, waxa aaanse nahay isku qabiil. Mar haddii aan isku beel nahay, anigu waxa aan hasytaa dammaanad in aanay i dilayn, waxaase layaab ah in ay iyaguna qabiil dartii u dilayaa aan dad kale oo aan waxba galabsannin oo Soomaali ah.

Dablaydaa waxa ku jiray wiil magaciisa iigu sheegay Cabdullahi Warsame, waxa uu ahaa Kabtan da' yar oo aad u cabsanaya, walwal iyo walaacna ay ku hayso derajada ciidannimo ee uu sito. Ma uusan garannin in uu dirayska iskabeddelo. Malahayga waxa ka tan badisay cabsida, marka talo faraha ka baxdo naftuna timaaddo dhuunta waxa dhumaysa aragtida saxda ah, waxaana yaraanaysa fikradda toosan. Waxa na hoggaamiya dareen inta badan aan xaqiiqo ku dhisnayn, kaas oo laga yaabo in uu noo horseedo geeri aan ka baaqsan karnay.

Waxa layaab ah wax walba oo aan u hanqal-taagno, dhib iyo dhidid aan u marno ugu danbeynna aan ku guulaysanno, haddii aan si wanaagsan loo adeegsannin waxa uu isu beddelaa xumaato. Waxa laga yaabaa in Cabdullaahi uu sannaddo badan ku bixiyay in uu gaadho derajada kabtannimada, sidoo kale waxa dhici karta in uu garab iyo gaashaan qabiil adeegsaday, ama karti uu isagu leeyahay ku gaadhay derajadaas, labadaas kii uu doono haku tagee, waa uu ku faraxsanaa maalintii loo xidhay xiddigahaas oo uu iigu sheegay bishii saddexaad sannadkii 1989[kii].

"Waxa aan la soo dhex maray jidadka waaweyn ee Xamar. Waxa aan tegay meelaha la isugu imaado sida baararka, hoteellada, xerooyinka ciidanka iyo guryaha saraakiisha aniga oo raba in la ogaado derajada aan gaadhay," ayaa uu yidhi Cabdullaahi oo si niyad jab ah iigu warramayay mar aan ka baxnay Kuunya Barrow annaga oo baahan, cabsanaynna, qof kastana cadow noo yahay. Xiddigaha garbihiisa saran ma aysan lahayn wax maamuus ah, waxa ay la midyihiin dhagaxyada yaryarka ah ee ku daadsan laamiga labadiisa dhinac.

Dhulku waa cagaar, cirkuna waa nadiif oo wax daruur ah malaha, labada dhinac ee waddadana waxa is haya biyaha laga soo leexiyay webiga Shabeelle oo nolosha malaayiin Soomaaliya lafdhabar u ah, dalagga noocyadiisa kalad uwan ee baxaya ayaa is qabtay tan iyo meesha ishaadu ku dhammaato.

Cabsidu waxa ay dishaa wax walba oo qurux badan, dhulka sidaa u quruxda badan waxa hadheeyay gaajo iyo oon, mar haddii maanka laga daalo maskaxdana laga

baahanyahay biyo iyo baad walba oo dusha sare ee dhulka ceegaaga waxba kuuma tarayaa aan, waxa aan sii maraynnay kolba boqollaal qoys oo qax ah, waxa jidka ka dhacay iyo qisooyinka aan ka soomaray waa lama illaawaan, waa dhacdooyin argagax leh taariikhduna ay ku kaydin doonto bogaggeeda madow.

Dhacdooyinkii dhiiggu ku dahaadhnaa, murugaduna ku saabnayd waxa ay igu reebeen caloolxumo aan waayo ka soo waaqsan waayay, mitir walba waxa yaalla meyd, ama dhaawac, ama kufsi, ama qiso ku xanuujisa. Waxa aan isku dayay in aanan raadinnin sheekooyinka madoow ee daadsan jidka geerida, laakiin Soomaalida oo raasamaalkeedu yahay iska warran iyo maxaa la sheegay? Waxa ay qasab kugu ogaysiinayaa aan waxa dhacay, waxa dhacaya iyo waxa dhici doona malahooda.

Soomaalidu waa dad karti iyo firfircooni Ilaahay siiyay, waxa ay ku wanaagsan yihiin sheegista warka, xifdinta, maskaxdooda oo aad u sarraysa awgeed, waxa ay awood u yeesheen in ay sheekooyinka ka dhigaan maktabad kaydisa sooyaalkooda. Suugaanta iyo sheekadu waa warbaahin ay ku soo gudbiyaan dhaqan, hidde, taariikh, halgan iyo dhammaan waxa ay noloshoodu soo martay.

Nacabsanaa safarku oo dheeraa jidku marka colaad, walbahaar iyo baahi kugu gadaamanyihiin! Waxa aan maalmo fara badan ku sii jirno jidkii geerida waxa aan gaadhnay ugu danbayn magaalada Kismaayo oo markaa ay ka sii muuqdaan baaqigii dawlad awood lahayd gayiguna ka haybadaysan jiray, waxa magaalada ka jira is-uruursi qabiil oo xoog leh, waxa loo diyaar garoobayaa gacan-ku-haynta

magaalada istiraatiijiga ah ee kulmisatay nimcooleyda oo idil, waa beertii, baddii, webigii, xoolihii iyo baaddiiyihii. Khayraadkaa uu Illaahay siiyay Kismaayo waxa ay ka dhigeen magaalo ayaa aan daran, dhiigguna uu ku daato had iyo goor.

Waxa aan nahay ummad ku dul oomman dhul ay maraan webiyo aan gudhin. Waxa aan nahay ummad u le'ata raashin la'aan innaga oo haysanna malaayiin heektar oo ku habboon dhammaan noocyada kaladuwan ee dalagga. Waxa aan haysannaa boqollaal nicmooley ah. Waanan ka aradannahay, xooluhu iyaga ayaa inna leh innagu se malihin, dhulkana cidi ma laha oo waa baylah, sababta oo ah qofna dhulkiisa gacantiisa kuma dumiyo, dadkeenniina waxa ay noqdeen in dhooftay, in dhimatay iyo in nolol aan tayo lahayn ku nool oo u hanqal taagaysa in ay iyaguna dhoofaan.

Xumaanta qabiilka waxa ka mid ah, in uu yahay fool xumo aan bar dhammaad lahayn. Dadka maanta Kismaayo isku hor fadhiya ee isu hub uruursanaya haddii wax yar magaalada laga baxo waxa ay noqonayaa aan dad isku hayb ah oo hal midab ah. Qabiilku waa qudhun aan adduun iyo aakhiro waxba ku taraynnin.

Waxa qabiil adeegsada nin dadnimadu ka dhimatay. Nin kartidiisa ku meel mari waayay. Qof jid walba ka xidhmay oo jidka qabiilka ka dhigtay faras uu ku dul noolaado.

KISMAAYO IYO KISTAADA

"Xikmadaha asaageen watee xoogga lagu yeesho

Rag Allow maxa naga xayira wa xujiye yaabe?"

—Dhoodaan.

Waxa aan guluf colaadeed sii dhex jiidhaba waxa aan hadda joogaa magaalada Kismaayo oo u eeg haweenay goblan ah. Iyada oo markii hore ba aan helin daryeel dhab ah, si wacanna aan loogu hagar baxin ayaa ay haddana goblantay. Waa magaalada ugu ayaa aanka daran ee ku taal gayiga Soomaalida, illaa ay dadka qaar ku matalaan garoob dhaban leh oo galab walba nin u soo cillaamata, taas oo macnaheedu yahay: waxa ay noqotay sida gabadh guurku ka xumaaday oo kolba calafkeeda tijaabisa.

Waxa aan soo galay magaalada Kismaayo oo gacan ku haynteeda ay isaga dambeeyeen qabiillo iyo kooxo kala duwan. Maalintii aan soo galay laba maalin ka hor waxa ka dhacay dagaal qadhaadh oo faraha la isaga gubtay. Waxa ay magaaladu la ciirciraysaa ciidammo badan oo kala afkaar iyo aragti ah. Waxba laguma midaysna, haddana waxba laguma kala duwana.

Dadku waa uu isu muuqaal egyahay haddana waa uu kala maan duwan yahay. Waxa halkan ceegagata qabyaalad. Dadku waa wada geeri suge, sicirbarar xunna waa uu ku dhuftay magaalada.

Aqoonta aan u leeyahay magaalada ma ahayn mid durugsan. waxa aanse ogaa in wiil aan ilma adeer nahay uu degganyahay agagaarka dugsiga Farjanno. Waxa aan gaadhiga kaga degay madaxtooyada agteeda, dabadeedna waxa aan bilaabay in aan haybsado qofkii aan u socday. Dhibku waxa uu ka taaganyahay, waxa aan ka baqayaa qof kasta oo iga hor yimaadda! Magaalo ay degganyihiin dhowr qabiil oo is dirirsan, waa ay adagtahay in qof qariib ku ah uu ku dhex dareemo nabad iyo naxariis.

Diihaal fara badan ka dib waxa aan tegay gurigii aan u socday oo aan ka fogayn warshadda hilibka. Warshaddaas oo uu sameeyay midowgii Soofiyeeti waxa ay ahayd mid dhoofisa kumannaan tan oo hilib ah, waxa ay dalka iyo dawladaha qaarba ka haqabtiri jirtay baahida hilibka xoolaha, maantana waa meel dunsan oo biraheeda la iibinayo, wax aad mooddaa in dalka uu lahaa hal qof oo isaga laga aargoosanayo.

Siddeeddii bilood ee aan joogay magaalada Kismaayo waxa ka dhacay falal foolxun, magaaladana toddobo jeer ayaa lagu dhax dagaallamey. Dagaalladaasi waxa ay ahaayeen kuwo sii dilaya rejada yar ee laga qabo dawladnimo. Waxa maalinba-maalinta ka danbaysa sii fogaanayay yididiiladii laga qabay in dagaalku uu dhammaado. Waxa geed dheer lagu laalay midnimadii Soomaaliyeed, taas oo ahayd waxa keli ah ee dadku haysteen

xilligii ay ku hoos noolaayeen xukunkii millatariga ee isku darsaday dhammaan awoodihii dawladnimo, ka dib na kala sooci waayay farqiga u dhexeeya hoggaanka iyo dalka.

Hoggaanku wa adeegaha shacabka iyo ilaaliyaha sharciga. Waa mid joogaya muddo yar. Dalkuna waa hooyo, waa mid waaraya inta adduunku jiro. Waa midka jiilasha soo socda ee Soomaaliyeed ay ku noolaan lahaayeen barwaaqadiisa.

Saraakiishii hoggaanka u ahaa Xisbiga Hanti-wadaagga Kacaanka Soomaaliyeed, waxa ay moodeen in xisbigu u dhigmo dadka Soomaaliyeed, madaxdiisuna tahay dalkii, halkaa waxa ku dhumay sharaftii dalka iyo xuquuqdii dadka oo ciidanka iyo inta la danta ah ay masuul ka noqdeen.

Waxa soo kordhaysay maalinba-maalinta ka danbaysa kala irdhowga, kala aargoosiga, iyo isutudhid-la'aanta ka jirta dalka. Waxa maalin walba la dilayaa dad maati ah. Waxa agoon noqda maxas. Waxa la goblamiyaa hooyooyin. Waxa la gaadhay xilli qofna uusan ku noolaan karin Kismaayo. Xeebihii quruxda badnaa waxa ay isu beddeleen dhiig, mashaariicdii la rabay in Soomaalida iyo Afrikaba ay deeqaan sida, mashruucii bariiska Mugaamboow, mashruucii korontada ee Faanoole, warshaddii hilibka, tii hargaha, warshaddii kalluunka, warshaddii sonkorta Mareerrey oo aan dhihi jirnay, waa warshadda labaad ee Afrika ugu weyn ee soo saarta sonkorta, marka laga reebo midda Kinaana ee dalka Suudaan, waxa ay noqdeen digo iyo dambas, waxa ayna ku hareen xusuusta dadka oo keli ah. Maanta waa taariikh laga sheekeeyo oo qudha.

Nin adduunka joogoow maxaa aragti kuu laaban! Dooxooyinkii Jubba iyo beerihii ku teedsanaa jiinka webiga waa abaar boodhku kugu dilaayo. Muddo yar oo kooban waxa istaagay dhammaan wax walba oo dalkan sharaftiisa iyo karaamadiisa dhisayay. Waxa kala baxay dadkii, ummadihii laga tirada badnaa sida Hindida, Bakistaaniyiinta, Carabta waa ay ka haajireen xaafadahoodii.

Waxa aan soo dhex maray Calanleey oo ahayd xaafadda ay degganyihiin dadka aan soo sheegnay, waxa ay ahayd cidla. Waxa ay u qaxeen dalalka dariska ah. Waxa ay ganacsigoodii iyo khibradahoodii u wareejiyeen xeebaha Kenya gaar ahaan Laamo iyo Mombasa, qaarkoodna Kenya waa ay dhaafeen oo waxa ay sii dhex galeen bariga fog ee qaaradda Afrika, illaa iyo ay gaadheen Tansaaniya iyo Musaambiig.

Muddo markii aan ka baaraan degayay noloshayda waxa ii soo baxday in aanan halkan ku noolaan karin. Kismaayada wajigan leh uma qalanto meel lagu noolaado hasayeeshee ma aqaanno meel iyo si looga baxo. Eebboow dal ma aqaan itaalna ma lihiye i tabantaabi ayaa aan xaajo ku soo gooyay.

Dhibaatooyinka midmid uma imaadaane aniga oo la daalaa dhacaya murugada ayaa waxa isoo ridatay duumo ay dhakhaatiirtu ku sheegeen mid kulul, dadkana madaxa ku dhufata, waxa la i dhigay isbitaalka guud ee magaalada Kismaayo oo aan markaa lahayn dawo iyo daryeel caafimaad midna, hayeeshee waxa uu dhaamay wax la'aanta iyo guri-iska-dhexjiifka. Waxa aan ku qarwi jiray erayo ka yaabiyay dadkii ila joogay, waxa iga soo burqanayay afkaarta aan

aamminsanahay ee dadkii xilligaa ula muuqday waalli iyo waxba kama-jiraan qandhadu iga keentay.

Laba toddobaad oo dhakhaatiirtu ila tacaalayeen ka dib waxa aan ka soo baxay isbitaalkii aniga oo si dhab ah ugo'aansaday in aan gabbal danbe iigu dhicin magaaladan. Waa aan tabar daranahay, waana jeeb madhanahay. Xanaaq dartiina dibnaha ayaa aan ruugayaa, aniga oo diiddan sida wadcigu yahay. Waxa aan u tegay nin aan saaxib ahayn muddadii aan joogay magaalada Kismaayo oo Xasan la odhan jiray.

Xasan waxa uu dukaan ku lahaa laamiga Aargada. Waxa uu ahaa nin af gaaban, dun macaan, dadnimana leh oo dabeecad kulul marka uu xanaaqo. Waxa aan dukaankiisa dhigan jiray, wixii aan soo helo ee shilimaad ah.

Intii aan magaalada Kismaayo joogay waxa aan la shaqeeyay dhowr haayadood oo waddamada carabta ka socday iyo kuwo reer galbeed ahaa, kuwaas oo gargaar bini'aadannimo ka qaybin jiray magaalada iyo nawaaxigeeda.

Maalin maalmaha ka mid ah aniga oo fadhiya biibito ku taalla isgoyska Soomaali Istaar ayaa waxa aan la sheekaystay oday rara doomaha u safra Raaskaambooni iyo magaalooyinka ka shisheeya ee ay Mombasa ugu danbayso. Muriiddi oo degganaa agagaarka Suuq-weyne waxa uu ii sheegay in ay jirto si fudud oo loo tago Kenya, markii aan sii toydayna waxa uu tibaaxay in badda la maro lacag yarna la iska bixiyo; "doontan Mombasa ayaa ay si nabad ah kugu geynaysaa haddii uu Eebbe idmo, ka dib na adiga ayaa aadaya

meesha aad rabtid," ayaa uu yidhi isaga oo igu dhiirrigalinaya in aan tijaabiyo safarka badda oo ahaa mid igu cusub.

Waagaa oo ahayd bilowgii dagaallada sokeeye ma dhib badnayn gelitaanka Kenya bad iyo barriba. waxaana sabab u ahaa Soomaalida oo aan laga qabin arigtida maanta laga qabo iyo iyada oo ay Keenyaanku aamminsanaayeen in ay Soomaalidu lacago wataan. Intaa waxa dheeraa dawladda Kenya oo qaadatay siyaasad ah in ay dhibaatada Soomaalida ka macaashto, ka dib markii ay u furtay xeryo waaweyn oo Soomaalida lagu xareeyo, waxa adduunka looga soo dawarsadana wax yar laga siiyo.

Waxa aan raacay doontii dheeraynaysay aniga oo la yaabban sida ay u socoto, inkasta oo webi dushii aan ku dhashay dabbaashana aan is leeyahay kalluunka keli ah ayaa kaa yaqaanna, haddana in aan bad ku safro oo aan doon gabidhaclaynaysa raaco waxa ay ahayd xaajo ugub ah. Inyar markii ay doontii socatay ayaa waxa isqabtay matag, oohin iyo wareer. Safarka baddu aad ayaa uu u adag yahay haddii gaadiidka la raacayo uu yahay doomo shiraac ah oo aan iska caabbin karin hirarka, dabaylaha iyo badka fog ee badda.

Waxa ay doontii nala sii liicdaba, waxa aan gaadhnay magaalada Mombasa ee taariikhiga ah. Waa magaalo fac weyn oo ahayd irridda bari ee laga soo galo Afrika. Waxa isaga danbeeyay xukunkeeda dhowr dawladood sida Carab (Cumaan, Yaman) Boortaqiis, Ingiriis, illaa ay gacanta u gashay dawladda Kenya madax-bannaanidii ka dib.

Kenya ma ahayn magac jiray ama dal la yaqiinnay gumaystihii Ingiriiska ka hor. 1920[kii] markii uu Ingiriisku sameeyay maxmiyaddii Bariga Afrika ee Imbiryaaliga ahayd waxa uu qabiilladii Afrikaanka ee oodwadaagga ahaa u mideeyay si uu u maamulo. Ma jirin magac la yidhaahdo Kenya oo dadku ku midaysanaayeen, balse waxa jiray qabiillo Afrikaan ah oo isbarbar degganaa kuwaas oo aysan midaynnin diin, dhaqan, af iyo hiddo midna, Ingiriiskuna uu u arkay in ay dantiisu ku jirto midayntooda si uu u maamulo.

Wax yaab lehna ma aha in gumaystuhu Soomaalida oo wax walba ka midaysan uu kala gooyay, qowmiyado iyo shucuub kala duwanna uu isku tolo. Gumaystuhu mar walba waxa uu ka duulayaa dantiisa, haddii uu kala geynta dan u arko waa uu kala goynayaa, haddii ay dantiisu ku jirto midaynta waa uu midaynayaa.

Keenyaanku waxa ay ka xoroobeen Ingiriiska 1963dii waa sida ku qoran dastuurkooda, sida aan ognahayse Kenya tan iyo maanta kama aysan xoroobin dhinacyo badan, ha ugu horreeyo maamulka, dhaqaalaha, afka, taariikhda iyo ku dayashada saan caddaalaha oo ay dad badan oo Keenyaan ah aamminsanyihiin illaa iyo maanta in caddaanku yahay dad iyaga ka sarreeya oo ay ku daydaan.

Waxa isbeddelay _waa sida badanaa Afrika tahaye_ waa laba ruux, mid caddaan ah ayaa waxa beddelay mid madow oo muuqaalka Afrikaan uga eg maankana caddaanka ka uga eeg. Waxba isma beddelin waxa aan wada taagannahay meesheennii oo wali waxa aan ku wareegaynnaa jidka faqriga iyo isfahanwaaga-siyaasadeed ee ku dhisan amar-ku-taaglaynta.

Markii Kenya sannadihii hore ee xukunka waxba iska beddeli waayay welina uu jiro dhaqankii ahaa dawlad dharagsan iyo shacab baahan ayaa uu halgamaagii reer Kenya Odinga qoray buuggii la magac baxay "Not yet Uhuru" wali maannaan xoroobin! Buuggaas waxa uu ku dhalliilayay siyaasadda iyo geeddisocodka guud ee Kenya oo haysay jidkii uu gumaystuhu u jeexay. Jidkaa waa mid suuragalinaya in weli dhaqaalaha dalku gacanta ugu jiro dawlado shisheeye siyaasaddiisana la hago.

Markii aan gaadhay magaalada Mombasa waxa aan markiiba isu diyaariyay safar maadaama uusan yoolkaygu ahayn in aan sii joogo magaalada. Waxa aan niyadda ku hayay in aan u sii gudbo Nayroobi oo Soomaali badanna ku nooshahay, xagga shaqadana ka wanaagsan Mombasa oo dadkii u dhashay shaqa la'aantu ay ku qasabtay daroogo, argagixiso iyo budhcadnimo. Mar haddii go'aankaygu yahay ka tegidda magaaladan waxa aan raadiyaaba waa uun gaadiidkii ii qaadi lahaa Nayroobi.

NAYROOBI

"*Goob dareen gobonimo oo gaar ah leh, qofkuna uu ka helaayo himiladiisa.*"

—Karen Blixen.

Nayroobi marka la koolkoolinayo waxa lagu naanaysaa London-tii Afrika, oo loola jeedo magaalo qurux badan oo soo jiidasho leh, magacaas waxa ay ku qaadatay xidhiidhka ka dhexeeya iyada iyo London oo ah caasimadda dalka Ingiriiska. Sida dadka yaqaannaa sheegaan labada magaalo waxa ay isaga egyihiin meelo badan, oo ay ugu horreyso qaab maamulka oo uu Ingiriisku dejiyay iyo saxmadda gawaadhida.

Waxa sidoo kale naanaystaa aad ka dheehan kartaa gumaysi dahsoon. Gumaystuhu waxa uu u arkaa ilbaxnimadiisa mid xuddun iyo halbeeg u ah ilbaxnimooyinka shucuubta adduunka ku dhaqan, sidaa darteed magaalooyinkiisuna waxa ay hormuud u yihiin magaalooyinka dunida oo idil. Haddaba si aan u dhahno magaaladaasi waxa ay leedahay qiimo weyn, waa in aan la barbar dhignaa mid ay reer galbeedku leeyihiin.

Nayroobi waa eray Af masaay ah oo macnihiisuna yahay "Meeshii biyaha qaboobayd" 1889[kii] ka hor waxa ay

ahayd dhul keymo ah oo ay degaan qabiilka Masaayda oo ah mid ka mid ah qabiillada ugu ilaalinta badan dhaqanka iyo hiddaha. Masaayda iyo Soomaalidii hore meelo badan ayaa ay isaga egyihiin ha ugu horreyso muuqaalka soohan, xoola dhaqashada iyo u-kala-qaybsanaanta dhowr dawladood oo bariga Afrika ku yaalla. Waxaase ay aad ugu kala duwanyihiin diinta, dharqaadashada, iyo waliba summadaha wajiga kaga yaalla Masaayda.

Waxa ay caan baxday Nayroobi markii uu gumaystihii Ingiriiska ka dhigay caasimaadda mustacmaraddiisii bariga qaarada madow. Maanta waa mid ka mid ah caasimadaha ugu saamaynta badan Afrika.waxaana ku yaalla xafiisyada ugu waawayn ee ha'yadaha caalamiga ah.

Burburkii jamhuuriyaddii Soomaalida ka dib, Nayroobi waxa u guuray ganacsigii iyo siyaasaddii Soomaalida.Waxa ayna si dhab ah u noqotay magaalo laga maamulo dalka iyo dadka. Waxa halkan lagu karkariyaa qaabka loo hagayo dadkeenna dagaalku mashaqeeyay, inta badan arrintaa waxa majaraha u haya dawladaha dariska ah kuwaas oo dano gaar ah ka leh Soomaalida.

"*The Green City in the Sun*" magaalada cagaaran ee qorraxda ku hoos taala waxa ay marti gelisaa ha'yado caalami ah iyo ururro saamayn ku leh Soomaaliya oo wixii ka dambeeyay 1991[dii] Nayroobi looga arrimiyo.

Magaalada Nayroobi waa adag tahay in uu la qabsado qof nolosha magaaladu ku cusub tahay, gaar ahaan xilligaa hore ee ahayd billowgii sagaashameeyadii qarnigii

20aad. Waxa aan dhex galay mowjado hirdamaya. Waxa aan ahaa nin dhallinyaro ah dalkana aan garanayn. Waxa aan dhex galay badweyn dad ah, aniga oo aan sidannin wax ka badan awood dhallinyaranimo iyo hal-adayg aan aamminsanahay in aan ku meel mari karo.

Ma garanaynin Afsawaaxiliga oo lagama maarmaan u ah qofka doonaya in uu Keenya fahmo ama ku noolaado. Furaha nolol maalmeedka, xidhiidhka dadka, fahanka deegaanka, la socoshada isbeddellada iyo dhaqdhaqaaqa ka jira Keenya oo idil waxa ay ku xidhanyihiin fahanka sawaaxilliga. Waxa soo raaca Ingiriiska oo ah isaguna luuqad lagama maarmaan ah mar walba oo aad Kenya iyo bariga Afrika sii dhex mushaaxdo.

Muddo ayaa aan isku dayay in aan dhex galo Nayroobi oo igu soo dhowaysay qabow iyo gaajo. In badan ayaa aan shaqo raadiyay nooc ay dooni ha ahaatee, waa aanse ku guul darraystay oo magaalada oo ay Soomaalidu u kala deggantahay qabiil iyo ururro shaqadana la isku siiyo weji garad kamaan helin qof i caawiya ama i garab istaaga. Bil markii aan sidaa ahaa waxa sii xooggaystay isfahan la'aanta dhex taal Nayroobi iyo Guure.

Caqabadaha magaaladu intaa oo qudha maysan ahayn e waxa i soo foodsaaray dhowr arrimood oo ay ugu darnayd middii caafimaadka, ka dib markii aan la qabsan waayay magaalada iyo qabowgeeda. Waxa aan ku dhashay dhul diirran oo ugbaad ah, saxansaxadiisuna sambabada ka buuxiso hawo dihin oo aan ku wasakhoobin qiiqa warshadaha iyo bullaacadaha dhex gingima Islii. Halkan waxa isa saaran qaboow, kuleyl, dhiiqo iyo wasakh. Xaafadda

Soomaalidu waa mid ka mid ah xaafadaha ugu wasakhda badan magaalada Nayroobi.

Gurigii aan xaafadda Islii ka degganaa waxa uu kaabiga ku hayay jidka 3-aad (Third Street) oo tan iyo waa' dhow ahaan jiray meelaha ugu halista badan xaafadda. Galab ayaa aan guriga ka soo baxay si aan u arko nin aan ku ballansanayn makhaayad ku taallay jidka siddeedaad, maqaaxidaas waxa isugu imaan jiray dhallinyarada ka soo jeeda Qaxootiyadii Hiiraan. Waxa aan halkaa ka heli jirnay xog ku saabsan dalkii iyo dadkii aan ka soo tagnay.

Maalin maalmaha ka mid ah ayaa aan salaadda makhrib ku tukaday masaajidka Abuubakar Al-saddiq ee ku yaalla jidka lixaad ee xaafadda Islii. Masaajidkan waa midka ugu weyn Islii. Waxa aan ku taxnaa casharro diini ah oo ay ka akhriyaan culimmada ugu saamaynta badan geeska Afrika. Waa masaajid nooleeyay xalaqaadka diinteenna suubban, adeegga uu Muslimiinta u hayaa aana waa mid aad u weyn, intaas waxa dheer faafinta diinta oo si xowli ah ugu dhex fidaysa bulshada Keenyaanka ah ee aan muslimka ahayn.

Islaamku waa diin ku dhisan caddaalad, sinnaan iyo walaalnimo, halka diimaha dhalan rogmay ama ay dadku sameeyeen ay ku dhisanyihiin kalasarrayn iyo is dhexgal la'aan, gaar ahaan dadka madow ee diimaha kale oo dhan lagu liido waxa ay ka heleen diinta Islaamka sinnaan iyo wada-noolaansho ku dhisan ixtiraam.

Salaaddii ayaa aan tukaday dibedda ayaa aanan u soo baxey. Waxa da'aya roob dhulkuna waa mugdi. Markii aan

ka soo baxay masaajidka cabbaarna aan socday ayaa waxa meel dhow igaga soo baxay laba nin oo dhar ciidan xidhan. Ma dareemin wax cabsi ah maadaama aan watay sharci ku meel gaadh ah. Waxa gacanta i qabtay nin dheer oo xoog badan.

"Keen sharcigaaga" ayaa uu si halhaleel ah ii wayddiiyay? Markii aan tusay sharciga aan ku joogo Keenya ma uusan aqbaline intii uu madaxa gilgilay ayaa uu iisheegay in uu yahay wax aan jiirn oo been ah, waxa aad mudantahay in lagu xidho saddex sano iyo ka badan ayaa uu noqday hadalkii ugu horreeyay ee dibnihiisa ka soo baxa! Hadalkaas amakaag iyo af-kala-qaad ayaa uu igu noqday, waxa la igu jeebbeeyay katiinad, sidaas ayaa aanan ku waayay xorriyaddii aan lahaa ee aan ku dhashay. Waxa aan noqday qof afduuban oo aan garanayn meesha loo wado!

Lix saacadood oo wareeg iyo daal ah ka dib waxa la i geeyay saldhig boolis oo aan u malaynayo in uu ahaa Bangaani. Xabsiga dhexdiisa waxa aan kula kulmay nooc walba oo ciqaab iyo liiditaan ah aniga oo wax dambi ah aan lahayn. Waxa aan ku xidhnaa rabitaan askari tuug ah gabbaadna uu u yahay sharciga isaga difaacaya, qofka aan dalka u dhalannin gaar ahaan Soomaaligana ka dhigaya tuke cambaar leh oo aan mudnayn ixtiraam sharciguu dooni ha watee.

Markii aan xabsigaa ku jiray laba isbuuc, waxa i soo damiintay oday aan qaraabo nahay. Qaraabada Soomaalidu ma dhammaato waa silsilad taxan ababahaa illaa awoowgaaga ugu danbeeya. Wanaagga qabiilka ee Soomaalida dhexdeeda waxa ka mid ah in meesha aad

tagtaba qofka abtir ahaan kuugu dhow uu masuuliyaddaada qaadayo.

Weligaa qof aadan maqlin arkin, ayaa walaal kuu noqonaya wax walbana dusha u ridanaya si uu u guto waajibka qabiilka ee saran. Taasi waa mid ka mid ah waxyaabaha wanaagsan ee qabiilku leeyahay. Waxa fiicnaan lahayd in adeegsiga qabiilka lagu daayo arrimaha bulshada ee nolosha noo fududeeya, oo laga fogeeyo arrimaha maamulka, siyaasadda iyo wada noolaanshaha dadka.

Markii aan ka soo baxay xabsigii kutaanka iyo kaneecada badnaa, waxa aan go'aan ku gaadhay in aan sii wado safarka Qaxootinimada ee aan soo billabey lix iyo toban sano ka hor. Nolosha Qaxootiga anigu ma dooranin balse iyada ayaa i dooratay. Waxa ila kowsaday maalinkii aan dhashay cabsi, qax iyo hayaa aan. Waxa aan waayay in aan dalkayga ugu noolaado sida aan rabo, waxa ay noloshaydu gacanta u gashay shisheeye u dhigay sida ay jecelyihiin.

Intii aan la daalaa-dhacayay dhibaatada Nayroobi, waxa aan is helnay Cabdiqaadir oo isagana ka soo qaxay dagaallada ka socda dhulka Soomaalida. Cabdiqaadir oo lagu naanayso Indha-Maraq waxa uu ka soo jeedaa qoys magac iyo maamuusba ku lahaa degmada Qoryooley ee gobolka Shabeelada Hoose. Waxa ay lahaayeen aseendooyin, xoolo nool iyo hanti ma guurto ah. Walaalkii ka weynaa waxa uu ahaa ganacsade caan ka ahaa Shabeellada Hoose iyo Xamar. Saldhigga ganacsigiisuna waxa uu ahaa magaalada Marka ee taariikhiga ah.

Dagaalladii waxa ay badeen Cabdiqaadir iyo qoyskiisa dhibaato. Waxa lagala wareegay wixii ay hanti lahaayeen. Dadkii magaca iyo muunadda lahaa waxa ay halmar isu beddeleen dad sabool ah oo gacantoodu dhulka taalo! Foolxumaa dagaalku waxa uu dhaawacaa magaca, waxa uu dhimaa sharafta, waxa uu dhalan rogaa dhaqanka, waxa uu dheellisiiyaa nolosha.

Dagaalkii ugu horreeyay ee ay taariikhdu qorto illaa iyo kan maanta aan ka sheekaynayno ee dalkeennii ragaadiyay waxa ay caan ku yihiin in dadka bilaabay aysan ku dhimanin badanaa, waxa uu galaaftaa masaakiinta danyarta ah. Dagaalka waxa keena fikir si khalad ah u dhacay, xog si taban loo akhriyay, ama maslaxad wada xaajood lagu xallin waayay. Waxa ooga dagaalka koox danteedu ku jirto burburka, waxana xaabo u noqoda dadka tabarta yar, sidoo kale dagaalka waa layaqaannaa qofka billaaba, mase garan karno qofka ololkiisa damin doona iyo inta uu qaadan doono midna.

Ma aha geesi midka bilaaba dagaalka, midka agoomeeya dhallaanka, midka aseyda u saara gabdhaha. Geesigu waa midka keena nabadda. Waa midka baajiya geerida. Waa midka la dagaallamo caddaalad-darrada. Waa midka fidiya gogosha farxadda iyo wada noolaanshaha. Dadkeenna la isku dilay falka foosha xun ee ay samaynayaa aan ma aha mid subax qudha dhashaye waa dhacdooyin tobannaan sano soo jiitamayay oo aan xilligii habboonaa la xallinnin ka dib na isu beddelay qarax iyo dab qof walba uu ku gubtay.

Cabdiqaadir qooyskiisii badnaa qofna kama hayo, maleeshiyaadkii qabsaday dhulka markii ay dawladdu dhacday waxa ay ku hor dileen saddex walaaladii ah iyo hooyadii, afar kale iyo aabbihii oo waayeel ahna jaan iyo cidhib meel ay dhigeen waa la la'yahay illaa iyo maanta. Dhacdooyinkaas foosha xun waxa ay u geysteen Indha-Maraq gocosho aan dhammaanayn. Waxa qalbigiisa buuxiyay nacayb, aargoosi iyo u diyaargarow in mar uun uu dhadhansiiyo ciqaab kulul dadkii sidaa u galay, hasayeeshee dadkaasi wa'ayo? Xaggee ayaa ay ka yimaaddeen? Sidee ayaa uu u heli karaa? Intaba waxa ay ahaayeen su'aalo adag oo ka maqan maanka Daadir; waa sida uu jecelyahay in loogu yeedhee.

Waxa aan isku af garannay aniga iyo Daadir in aan ka baxno magaaladan baagamuuddadu nagu baabi'isay. Go'aankannagu waa in aan aadno xerooyinka Qaxootiga ee Soomaalida lagu xareeyay. Aniga oo hadalka qaatay ayaa talo ahaan u soo jeediyay: "Dhadhaab waa ay naga fogtahay hadda ayaa aana la bilaabay dejinta dadka, milic kulayl iyo manfac xumana waa laga soo sheegayaa" Aniga oo aan hadalka dhammaynnin ayaa uu Daadir boobay oo uu yidh: "intaa waxa dheer in ay ku taallo xuduud-beenaadka u dhexeeya dalkeenna iyo Keenya, dadkana waa la qabqabanayaa aan oo danbi la'aan ayaa laxidhaa, aniguna hadda ayaa aan ka soo baxay xabsi, marka waxa aan ka baqayaa in labadeennuba aan af libaax ku dhacno, annaga oo raadinayna nolol karaama la'aan ah. Waxa ila qumman in aan aadno Kaakuma oo laga soo sheegayo nolol middan dhaanta Soomaaliduna ay aad ugu yartahay" Aniga oo aan hadalkiisa

sugin ayaa aan ku idhi: "weliba toddobaadkan dhaxdiisa ayaa aan baxaynaa."

Daadir oo aammusnaa inta aan hadalka waday, aad mooddana in uu aragtidiisii hore wax ka beddelay ayaa yidhi: "iyaduna waa meel foolxun oo Qaxooti laga keenay Koonfurta Suudaan u badanyihiin, hasayeeshee waa ay dhaantaa midda aan hadda ka sheekaysanaynnay, _waa sida aan annagu aamminsannahaye_ Cabdiqaadir ma ahayn nooca macangagga ah ee wax walba diida, sidoo kale na ma ahayn nooca hindisaha badan ee habeen walba fikrad horleh gabbalku ugu dhaco, mid cusubna waagu ugu baryo, balse waxa uu ahaa qof dabeecad macaan, aad uga fikira tallaabada uu qaadanayo, dadkana siiya kalsooni buuxda, inkasta oo dhaawacyada wakhtigu ay saamayn ku yeesheen naftiisa iyo aragtidiisa ku saabsan nolosha iyo aadamaha.

Ugu danbayn waxa aan isku afgarannay in aan aadno xerada Kaakuma oo jid loo maro iyo jiho ay naga xigto midna aannan garanayn. Waxa aan billownay in aan tilmaansanno, dadkana aan wayddiino meesha loo maro goobta aan rabno in aan gaabbaad ka dhigano inta noloshu nooga saamaxayso helidda goob dhaanta.

Sidii markii aan Qaxootiga Hiiraan joognay aan u aamminsanayn in muddo yar ka dib aan dhulkii Soomaali Galbeed dib ugu laaban doono ayaa uu labadannadaba shaki nagaga jirin in dhowr sano ka dib dalkannagu hagaagi doono dibna aan ugu laaban doonno noloshii aan ku noolayn. Mararka qaar ayaa uu Indha-Maraq idhihi jiray: "Guuroow, nolosha dadka ayaa qurxiya, haddii iyaga la waayana noloshu macno ma samayso, ka dib markii aan waayay qoyskaygii oo

dhan, Qoryooley waxa ay noqotay xusuus aanan jeclayn in aan ku laabto!"

Noloshu waa boosteejooyin isku xigxiga, mid walbana waxa aan u baahannahay in aan ka raacno gaadiidka saxda ah ee na geynaya meesha aan rabno xilliga aan rabno iyo sida aan u rabno. Sidaas haddii ay tahay waxa aan u baahannay in aan dib u soo abaabulno noloshannada macna la'aanta ku sii siqaysa. Waxa aan hoosta ka xarriiqnay go'aano masiiri ah. Waxa ka mid ahaa: tallaabada aan qaadnay waa mid kumeelgaadh ahe, ma aha mid aan isugu dhiibnay in aan Keenyaati iyo saan caddaale midna aan magan u ahaanno. Waxa aan leenahay dal iyo awood dhallinyaranimo oo aan ku meel mari karno. Waxa aan ka soo jeednaa dad wanaagsan oo maanta u afduuban hamuunyada aargoosiga, duminta, iyo dilka. Waxa indha tiray nacayb ku faafay dhammaan oogada dalka iyo quluubta dadka.

Safarkii aan Kaakuma ku tagnay sahal naguma ahayn, diyaar garowgiisuna waxa uu ahaa cadaab aanan jeclayn in aan dib u xusuusto. Afar asbuuc iyo badh ayaa ay nagu qaadatay in aan helno tigidh aan ku aadno xerada Qaxootiga. Saaxiibkay Cabdiqaadir si uu u helo lacag ku filan oo geyn karta xerada Kaakuma laba jeer ayaa uu masaajid ka istaagay salaadda jumcada ka dib, labadaas jumce ee uu ka istaagay laba masaajid oo kala duwan labadaba waxa uu sheegay in uu dun macaan iyo dad gob ah ka soo jeedo hayeeshee dani waa seeto oo kaa xoog weyn, hadalkiisu waxa uu ahaa mid xishood ku dheehan yahay baahina ku ladhan tahay; "waxa aan ahay nin dhallinyaro ah oo noloshu kula

soo caaridday magaaladan aanan arxanka lahayn.Waxa aan u baahanahay lacag aan ku gaadho xeryaha Qaxootiga." Intaas ayaa uu ku celcelinayay isaga oo indhaha hoos u raaricinaya korna aan eegi karin.

Go' adduunoow, maxaan galabba meel joogay! Ma maanta ayaa uu Cabdiqaadir masaajid ka taagan yahay isaga oo dawarsanaya gacantiisuna dhulka taalo, waji-gabaxna dhammaystay? Ma wixii uu hanti lahaa wax walba oo uu damcana helayay ayaa uu maanta mixraab fadhiyaa isaga oo shilimaad dad laga soo ururiyay doonaya in uu ku aado xero Qaxooti?

Haddii uu Daadir gaadhi raaciisa ka soo dhaliyay dawarsi aniguna kamaan fiicnayn saaxibkaye waxa isoo gaadhay bahdil iyo karaamo darro waayo aanan illaawin. Markii aan tashannay waxa ii soo baxay aniga, in aan masaajid ka istaagi karin, taas waxa ii dhaanta in aan tago Hoteelkii cuntada ee ku yaallay jidka toddobaad ee xaafadda Islii kaas oo dhowr mar oo hore aan ka shaqeeyay aniga oo suxuunta iyo digsiyada dhaqa, ka dib na ka hela nolol maalmeedkayga.

Inkasta oo aan garanaynin sida ay shaqo ceeb ku noqonayso bulsho la daalaa-dhacaysa shaqa la'aan, haddana dhaqanka Soomaalida iyo hiddaheeda ab-ka-soo-gaadhka ah waa ceeb in qof ka shaqeeyo hotel cunto! Shaqadu ceeb ma aha ee waxa ceeb ah in aad shaxaad ku noolaato nooca uu doonaba ha noqodee. Shaqo waa karaamo. Waxase iila yaab badan in dadka la dhaco oo la noqodo xaaraan-ku-naaxayaal dhib ma laha bulshadeena dhexdeeda.

Markii aan Hoteelkii tagay waxa aan qaabbilay Hodan oo ahayd gabdh uu dhalay Maxammuud oo caan ka ahaa Soomaalida Nayroobi. Hodan waxa ay ahayd gabdh qurux badan, qab, quudhsi iyo dabeecad kulaylna isku darsatay. Malahayga xaggaa u du' weligeedba lama odhan! Islaweyni ayaa ay cirka maraysaa. Ragga aad ayaa ay u bahdishaa. Qof cusub haddii uu ku soo biiro Hoteelka waxa ay gaadhsiisaa heer ama shaqada uu ka tago ama kabaha uu u qaado.

Mushkiladdaydu waxa ay tahay in aan rabo shaqo aniga oo labadaa arrimood ee aan soo sheegnay midna noqonnin. Markii koowaad ee aan Hodan isla shaqayno ma aha. Waxa aan is gafnay laba mar oo hore. Darteed ayaa aan uga tegay shaqo aan u baahnaa. Waa ay igu adkayd in aan ka tago Hoteelka,, ay sababtu tahay waxa aan ku haystay cunto saddexda wakhti ah, magaalo joogayga, mararka qaarna waaban seexan jiray; waa haddii aan waayo meel aan ku hoydo.

Hasayeeshee Hodan oo jecel in ay ragga cadaadiso wa aan is fahmi weynay. Waxa aan u sheegay in aanan la mid ahayn kuwan ay ku raaxaysanayso dhibkooda, sida dameerihiina ay ugu shaqaynayso. Iyada oo labada lugood isu dul saran yihiin ayaa ay si ay ku jirto liidid ii eegtay. Aniga oo aad u yaabban ayaa aan bannaanka u baxay. Anigu waxa aan ahay nin ku soo koray dhaqan adag. Waxa aan ka soo jeedaa deegaan dumarka la ixtiraamo, hasayeeshee ay leeyihiin shaqooyin aysan ka mid ahayn in ay ragga amraan ama ay u dhaqmaan sidii ay ragga ka sarreeya.

"Sabool Qaxooti ah ayaa aan ahay, hasayeeshee ma aqbali karo in aan dareemo in aan ka hooseeyo gabadh jecel amar-ku-taaglaynta iyo dullaynta ragga" ayaa aan dhowr mar oo hore ku idhi ina Maxammuud. Mar hadalku naga xumaadayna waxa ay igu shubtay qashin farxal iyo caleenta shaaha oo garaafe ku jiray.

Waxa aan ku sigtay in aan u gacan qaado, haddana waxa i celiyey seetooyinka dhaqanka iyo diinta oo aan ka tallaabsan waayay. Weli waa aan xusuustaa maalinkii ay qashinka igu shubtay. Waxa aan ku soo labbistay laba shaati oo aan lahaa midkii aan jeclaa. Shaatigii kale waa uu iga wasakhaysan yahay oo waa aan u waayay saabuun aan ku dhaqdo ama lacag aan doobbi ku geysto, halkii aan xidhnaana waxa ay ku shubtay biyo wasakh ah oo uraya. Xagee ayaa aan ka keenayaa shaati ama wax aan jidhkayga ku asturo?

Illeen ciil uma dhimatid cadhana lama dillaacdid. Waa gabadh 20 jir ah oo ku nool abbaheed hoostiisa. Sannad ka hor ayaa ay ka qalin jabisay dugsiga sare. Waxa isu dulsaaran nolosheeda. Aniga oo milicsanaya waayihii tagay ayaa aan hoosta ka idhi: "aniguba waayo ayaa aan sidaada oo kale la ii hawadin jiray oo la ii hanwaynaa, balse adduun ayaa aan isku hallayn lahayn oo waa hadhka labadiisa gelin.

Adduunku waa giraan wareegaysa, waxaadse oggaataa in aan marna madaxayga hoostaada keenin. Waxa aan dhimanayaa aniga oo madaxaygu kor u taagan yahay. Gumaysi iyo cagajuglayn waxa aan ka diiday dawlado. Waxa aan gaashaanka u daruuray ururro jeclaa in aan sidooda oo

kale mareegta gumaysiga u hoggaansamo, marka maanta gabadh foodley ah ma hoos imaanayo."

Hadalkaa anigu wa aan ku ciilbaxay, cadhadii gudahayga ku jirtayna dibadda ayaa aan u soo saaray si aan u nafiso, dabkii holcayayna waxa aan isku dayay in aan damiyo, kumase guulaysan oo inantan yar maalinba meel hor leh oo utun kugu reebta ayaa ay kaa soo weeraraysaa iyada oo quudhsi iyo qab aan meella jirin ka buuxaan!

Hodan oo u aragta maqaaxidaas yar boqortooyo ay maamusho ayaa labajeer oo hore iga caydhisay shaqada, iyada oo waliba lacago aan shaqaystay ii diidday in ay i siiso. Waa dumar oo haddii aad caydo waa xaal, haddii aad cadhooto waa ceeb, haddii aad u gacan qaadana waa eed. Haddii aad ka aar goosatana waa godob. Waa aan isaga samray oo dantayda ayaa aan ka raacdaay, markii ugu danbaysay ee aan ka tegayay shaqada ismaan lahayn dib ayaa aad ugu soo laaban doontaa goobtan.

Dani kaa adage, maantana waxa ay i baddey in aan mar saddexaad Hodan magan u ahaado aniga oo shaqo doon ah. Markii aan soo hor istaagay, waxa aan ku arkay si ka duwan sidii hore. Indhahaygu weli ma qabannin Ina Maxammuud oo nin u naxaysa ama soo dhawaynaysa, markii koowaad ayaa aan arkay iyada oo dhoollacaddaynaysa oo u muuqata qof dareemi kara dhibka i haysta iyo ololka gudahayga ka holcaya.

"Guurow, soo dhawoow," ayaa ay u tidhi si qosol dabacsan ku ladhanyahay dibneheeda ku jaan go'an ilkeheeda, midabkeeda dhiinka guduudan ah iyo codka hallaasiga ah ee

sida danankii uga soo baxaya ayaa ka dhigay Arraweelada Nayroobi. Dumarku waxa ay leeyihiin hub dabiici ah oo wax gumaada, waxaana ugu horreeya Dhoollacaddaynta.

Aniga oo yaabban ayaa aan ugu jawaab celiyay: "waa aan dhawahay walaal Hodan." Waxa aan uga warbixiyay waxa aan doonayo iyo sida aan u doonayo. Waa ay aqbali wayday in ninkii bil kahor ay dagaalka ku kala tageen maanta uu shaqo doon yahay! Si cadho kulul ku jirto ayaa ay ii wayddiisay; "sooma ogid in aad tahay ninka keli ah ee weligii isku dayay in uu dhabankayga aan dhaqaale iyo daryeelba geliyay dharbaaxo? Ma taqaannaa subax walba inta kharash iyo wakhti iga gala dhalaalinta wajiga aan la sugayo nin u qalma oo aan sidaada oo kale maqaaxi ka shaqeynnine xafiis dowlad shaati cad kaga shaqeeya?" Aniga oo hoos fiirinaya jidhkuna i xanuunayo ayaa aan idhi: "waxa tahay gabdh aan xurmaynayo, dumarna weligay uma gacan qaadin, shaqadana adiga ayaa iska leh, haddana marabo in aan kula doodo, ama aan dib u xusuusanno wixii tegay, waxa aan ahay shaqo doon keli ah, go'aankana adiga ayaa iska leh."

Mar kale ayaa ay Hodan jawaabtaydii u aragtay meel-ka-dhac iyo yasitaan aysan liqi karin. Waxa ay u yeedhay haweenay Keenyaati ah oo dhulka nadiifinaysay, markii ay imaatay ayaa ay ku tidhi: "u dhiib baaldiga, xaaqinka, maryaha iyo qalabka dhulka lagu nadiifiyo." Waxa ay rabtaa in aan ka shaqeeyo nadaafadda dhulka iyo kuraasta si qof walba oo soogala maqaaxida uu ii arko indhahana aan isugu dhufanno. Dhaqidda digsiyada iyo alaabta wax lagu cuno, waa wax dhib badan hayeeshe waxa lagu dhaqaa meel asturan oo indhaha ka fog.

Waxa aan galay af libaax. Labo daran mid dooro, in aan ka dhiidhiyo magac xumada, diidana in Guure oo ah nin dhallinyaro ah uu miisaska tirtiro, hambada ragga qayrkii ahna ka uruuriyo miisaska, golayaashana lagaga sheekaysto iyo in hadafka aan leeyahay ee ah tegidda Qaxootiga aan hirgaliyo oo shaqo walba oo la ii dhiibo aan qabto.

Aniga oo aan weli go'aan qaadannin ayaa waxa soo baxay adeer Maxammuud _waa gabadha aabbaheed e. Dadku kala aragti dheere waa uu gartay waxa i gubaya iyo waxa aan goconayo. Waxa uu si gaar ah ula hadlay gabdhiisii. Ma aanan maqlaynnin hadalkooda iyo waxa ay is dhaafsadeen waxase ii muuqday in ay si xanaaqsan u garramayso kolbana ay gacmaha igu soo taageyso iyada oo iga eed sheeganaysa.

Ka dib adeer Maxammuud ayaa ii yimi, aniga oo eegaya gommodahayga. Waxa aan jiidjiidayay timo yar oo gadhkayga ku yiillay si aan guhaadda isu illowsiiyo. Si mug leh ayaa uu indhaha iiga buuxsaday waxa uuna i yidhi: "iska daa shaqadan ay kuu sheegtay gabdhaydu, waxa aad ka shaqayn kartaa shaqadii hore ee ahayd nadiifinta weelasha wax lagu cuno iyo kuwa lagu kariyo" Aad ayaa aan u farxay. Waxa aad mooddaa in uu ii magacaabay shaqo la qabto middii ugu sarreysay. Karaamadayda ayaa taagnayd meel halis ah, waa sida aan aaminsanaa waagaa oo da' iyo garaadba aan ahaa qof ku jira xilligii koboca.

Shaqadii ayaa aan galay, laakiin Hoddan intaa igagama hadhine waxa ay billowday in dhammaan waxa yaalla weel maqaaxida ay ii keento si aan u dhaqo. Jeesjees, dhegahadal, cay iyo aflagaaddo waa aan dhammaystay,

waxase ii caddaa hadaf ah ka qaado halkan shilimaad yar oo aad ku gaadho dantaada. Maqaaxidan haba lahaato dhega hadal iyo dhayalsiye, waa meesha keli ah ee aan ka heli karo lacag sahay ah iyo raashin aan ku siinoolaado.

Waxa aan dhammaystay laba isbuuc oo bahdil iyo quudhsi miidhan ah. Dhanka kale na waxa aan gacanta ku dhigay waxoogaa shilimaad ah oo aan ku aadi karo Kaakuma, waxa aan macasalaameeyay adeer Maxammuud si waalid mudanyahayna waa aan u karaameeyay, ka dib ayaa aan soo ag maray Hodan oo is galluubaysa. Waxa aan ka codsaday in ay isiiso xaqaygii si aan u baxo. Waxa aan filayay in ay i meermeeriso oo ay idhehdo berri soo laabo sidii caadada u ahayd taas oo aan ka xigo dhimasho iyo dagaal.

Hodan oo dhoollacadaynaysa ayaa i siisay lacagtii aan sugayay mid laba jeer ka badan! Aniga oo yaabban ayaa aan eegay waxa aan kala baxay intii aan shaqaystay, intii kale na waxa aan saaray miiska, ka dib ayaa aan ku idhi gabadhii "lacagtan anigu malihi walaal." Waxa aan sii raaciyay "waa aan garanayaa waxa aad ka waddo. Waxa aad rabtaa in aad dhahdid waa tuug lacag xaday, marka qof kale ku day anigu fahmaye."

Gabadhii madaxa adkayd ee bahdilka ragga ku raaxaysan jirtay ayaa il naxariis leh kugu soo fiirin doonta, ma soo dhigannin meesha, qofku mar uun ayaa uu dareemaa bini aadannimada, damiirkuna uu toosaa, si kasta oo uu ugu raaxaysto dhibista noolaha.

"Maya Guure, anaa kuugu talagalay walaal. Waxa aad tahay wiil hawlkar ah oo edeb iyo haybadba leh", ayaa ay tiri

Hodan! Waa markii koowaad ee aan maqlo hadal macquul ah. Goobta shaqada waxa aan dhexdeeda si joogta ah ugu dareemayay sharaf-dhac iyo amar-kutaaglayn. Waxa ay sii raacisay iyada oo xaggayga u soo dhaqaaqaysa: "wax aad u socotaa Kaakuma oo aad nooga fog, Soomaali kaama horreyso, tigidhkeedana waa laqaaliyeeyay, lacagta aad shaqaysateyna kuguma filna, aniguna si gaar ah kuuma necbiye waxa aan jeclaa in aad sida ragga maqaaxida ka shaqeeya aad noqotid mid rabbaayadaysan oo sida aan rabo ka yeelan karo adiguna cadaawad shakhsi ah ayaa aad u beddeshay xifaaltankii yaraa.

Markii aad ka santaagtay ee aad qaadan wayday amarkaygana macno kale ayaa aad ii samaysay oo waxa aan kula galay tartan aniga oo moodaya in aan kaa gulaysanayo, hasayeeshee wa aad guulaysatay anna waa aan guuldarraystay."

Lacagtii ayaa ay jeebka surwaalka ii galisay waxa aanan dareemay markaa in dhammaan dumarka Soomaalidu da'day doonaani ha jiraane ay hooyo yihiin, daryeeka ku wanaagsan yihiin. Ma aanan eegin xaggeeda, hore ayaa aan u dhaqaaqay. Markii aan jidka gooyay ayaa aan dib u soo jalleecay iyada oo gacanta taagaysa si ay ii sagootido, wajigeeduna doorsoomay. Waxa aan weli aamminsanahay in ay igu ciyaarayso oo ay damacsantahay in ay dhan kale iga soo gasho, hayeeshee qofka akhrin kara dareenka dumarka maalintaas wax kale ayaa uga soo bixi lahaa wajiga Hodan oo isu beddeley buug furan oo laga akhrisan karo dareen dumarnimo iyo rabitaan la garan waayay meel loo maro iyo si loo cabbiro.

Dareenka ah in Hodan ay aniga i jeclayd qaab ay iigu sheegto markii ay garanwaydayna uu jacaylkii isu beddelay cadaadis, waxa uu ahaa mid aan ku kalsoonahay, hayeeshee markii aan uga sheekeeyay Daadir aad ayaa uu iila yaabay, waxa uuna igu tilmaamay mid aan waxba aqoonnin, gabadh kasta oo soo eegtana u malaynaya in ay jeceshahay.

Cabdiqaadir oo guuxa gaadhiga ka dheeraynaya ayaa yidhi: "caashaq digaagga iska dhaaf, gabadh kasta oo ku soo fiirisa kuma jecla, inan kasta oo kuu qososhana kaama aysan helin, noloshu jacayl iyo caashaq waa ay ka gudaweyntahay." Aad ayaa aan ula yaabay dooddiisaa maan-galka ah. Waxa aan u arkayay ilma yar oo caananuug ah marnaba xagga khibraddana aan u dhigmin ninkan soo gubtay ee khasaare-ka-soo-daalka ah.

Fiid ay fallaadhaha mugdigu si fiican u wada gaadheen dhulka ayaa aan ka baxnay Nayroobi aniga iyo saaxiibkay Cabdiqaadir, oo weli ka doodayna xaaladdii na dhex martey aniga iyo Hodan. Waxa aan anigu weli ku adkaysanayay in ay i jeclayd oo si ay iigu sheegato weyday ka dib na jacaylkii qaab kale isu beddelay, isaguna marna waa uu igu qoslaa marna si jeesjees ah ayaa uu ii yidhahdaa "haa waa ay ku jeclayd e ku noqo Nayroobi, oo wakhti la qaado, dabbaal!"

Allow dhul ma naqaan, dadna garan maynnee jidka san na waafaji, ayaa aan ku ducasannay annaga oo ku celcelinay: "Rabbi talo ku filan." Mar walba oo aan ka sii fogaanno Nayroobi waxa aan sii dhex galaynay dhul iyo qaab nololeed nagu cusub. Ma naqaanno waxa naga horreeya iyo sida uu u egyahay, mana jirin Soomaali naga horraysay oo

aan ognahay, waxa aanse hubnay in aan leennahay hadaf, kaas oo ah in aan noloshanada ku samaysanno gacantannada. In aan helno meel noo suuragalinkarta dib-u-fikirka iyo dib-u-helidda naftadannada ku dhex dayacantay dagaallada iyo dhibaatada hadhaysay gayiga Soomaalida.

Waxa aan daaqadda gaadhiga ka daalacanayay dhir ubax dhowr jaad ah bixisay, buuro dhaadheer oo doog heegada sare ku leh. Biyo wadhan balliyada iyo laagaha dhexdooda, duurjoog kala duwan oo ku raaxaysanaysa dabeecadda quruxda badan ee dhulka. Waxa aan sii dhex mushaaxno dhulka Ilaahay uu balaadhiyay, waxa aan kusoo dhawaanay Kaakuma.

Aniga oo yar oo ku nool dhulkii hooyo ayaa aan maqli jiray "gaalaa qaawan" oo loola jeeday dadyowga ku nool Itoobiya ee aan xidhannin dharka, kuwaas oo qayb ka ahaa awoodihii ay boqortooyadii Abaasiiniya ku maquunisay Soomaalida. Inkasta oo gaalo qaawan aanan hore u arkin maqal mooyee, haddana waa markii aan si dhab ah u arkay dad aan wax dhar ah xidhnayn, marka laga reebo karimmo yaryar oo xubnaha taranka ku gedaaman, lamana yaabin oo waxa aan kadaawan jiray shaneemooyinkii qaaxootigii Hiiraan iyo markii aan soo galay Xamar. Cali beystayn ayaa aannuna dhihi jirney. Inkasta oo Cali baystaynka ay caddaan ahaayeen kuwanna madow yihiin haddana qaawanida iyo u heellanaanta dagaalka ayaa ka dhexeeya.

Filimmada Maraykanku waxa ay Cali baystaynka ka dhigi jireen dad cawaan ah oo diin iyo dhaqan midna aan lahayn, sida duur-joogtana u dhaqma, taasi waa arrin waxba-kama-jiraan ah, oo markii aan weynaadey aan ogaaday in ay

ahayd dacaayadda caddaanka ka soo duulay badaha gadaashooda uu ku qabsaday waddan ay dad degganaayeen.

Dadkii aan filimmada Maraykanka ka daawan jirnay iyaga oo ah dugaag ka soo horjeeda ilbaxnimada casriga ah waxa ay ahaayeen xaq u dirir badbaadinaya naftooda iyo dhulkii awoowyaashooda. Waxa ay ahaayeen dadkii asal ahaan u lahaa dhulka maanta Maraykan loo yaqaano. Ilbaxnimadan baaxadda weyn ee maanta Maraykanka ka dhigtay waddanka ugu awoodda badan xagga ciidanka, uguna tunka weyn xagga dhaqaalaha, waxa uu soo gumaaday malaayiin shacab ah oo dambiga keli ah ee loo dilayo uu ahaa in ay leeyihiin dhul weyn oo khayraad badan iyaga oo tabar yar.

Waxa aan gudaha u sii galay dhaqammadii kala duwanaa.

Adduunkan qofba qof ayaa uu la yaabban yahay. Aragtiba aragti ayaa ay dhalliilaysaa. Waxa aad adigu u taqaanno biyakama-dhibcaan dad ayaa u yaqaanna wax aan macno lahayn. Taas waxa aan ku xaqiiqsaday gabadha gashaantida ah ee qaawan waxa ay la yaabbantahay gabadha jidhkeeda qarisay ee asturan gaar ahaan Soomaalida.

Xilli cadceeddu ku qotonto badhtanka cirka ayaa aan soo gallay magaalada Kaakuma, oo inta badan ay degganaayeen Qaxooti ka soo qaxaay dagaallada ka socda koonfurta dalka Suudaan. Magaalo marka aan leeyahay waxa aan sasabayaa naftayda oo aan u sawirayaa in meel walba oo aad tagtid laga dhigan karo sida aad jeceshahay ama maankaaga ku jira e, Kaakuma waxa ay ahayd tuulo aan

lahayn adeegga nolosha iyo kaabayaasha bini'aadamku u baahanyahay. Waxa aan ku qasbanayn in aan la qabsanno qaabka looga noolyahay xerada, si ay noogu suurtagasho degganaan nabad geliyo leh, ka dibna u raadsanno nolol noo qalanta

Mundulleyaal duugoobay, kartoommo caddaaday, aqallo dulduleela, balbalooyin dhis ka samaysan iyo nolol bilow ah ayaa aan ku arkay Kaakuma oo ay Soomaalidu ku soo qulqulaysay ka dib markii ay dumiyeen dalkoodii, gacmahoodana isaga dhigeen dad itaal yar, oo meel walba lagu liido lana dareensiiyo sharafta iyo karaamada ay leedahay qof in uu dalkiisa ku noolaado.

Waxa aan galay xaafadda 1aad oo markaa bilow ahayd. Waxa aan wada soconnaa saaxiibkay oo durba ka niyad jabay waxa uu arkay iyo nolosha adag ee ka muuqata xerada Qaxootiga.

Inkasta oo dan igu qabatay kalgacaylna aanan u haynnin, haddana nolosha Qaxootigu ma ahayn mid igu cusub. Waxa ay ahayd mid aan la qabsaday oo aan si wanaagsan u garanayo. Waayo kala duwan ayaa aan ku soo qaatay Qaxooti aan ku jiray inta badan noloshayda marka laga soo billaabo intii aan garaad yeeshay.

Qaxootigii aan ku jiray ee Hiiraan waxa aan ku haysannay nolol wanaagsan, marka loo eego Soomaalidii xilligaa deegaanka na gula noolayd, hasayeeshee waxa uu ahaa xabsi kor ka furan. Markii aan joognay Soomaali Galbeed ka hor intii aanan soo gelin xeryihii Qaxootiga ee ku yaallay jamhuuriyaddii Soomaalida, waxa aan ahayn dad

ku naalooda nolol ay yaqaannaan, waxa aan ka soo qaxnay dhul iyo xoolo aan leenahay, noloshannadu waxa ay ahayd mid ku xidhan xooggannaga, iyo xoolaha nool ee uu Eebbe noogu deeqay.

Markii aan xad-beenaadka ka soo tallownay waxa aan soo galnay xero Qaxooti oo qof walba uu u tirsanyahay waddan, haayado iyo horjoogayaal ka socda dawladdii Soomaalida; lama kala hanti badnayne waa la kala dad iyo kaadhadh badnaa. Dadku waa wada sabool. Waxa aan barannay giraam-garaac iyo in qofku ku noolaado raashin uusan tacbin. Dadka aan la noollahay ee ku dhaqan deegaanka ku hareereysan Qaxootiyada, waxa ay noo arkayeen dad la naasnuujinayo. Dad nolol ahaan ka wanaagsan iyaga. Dhanka kale na waa ay nagu caayi jireen oo Qaxootinimadu waxa ay ahayd summad aan yeelannay la yaabna nagu noqotay?

Muddo yar gudaheed Kaakuma waxa ay noo noqotay deegaan, dib-u-dejinna waa na loo sameeyay. Durba waxa aan noqday nin laga yaqaanno xerada. Waxa i caawiyay luuqadaha oo aan ka bartay iskuul Xamar aan ka dhigan jiray muddadii aan ahaa arday dhigta dugsiga sare. Yaraantaydii waxa aan aad isugu hawli jiray barashada luuqadaha gaar ahaan Ingiriisida oo aan u arkayay in uu yahay furaha fahanka addunka maanta.

Dalku weli waxa uu ahaa mid Talyaanigu awood ku leeyahay xagga afka, hasayeeshee waa ay caddayd in maalmaha Taliyaaniga ee dalka uu iska kooban yahay, oo luuqadda Ingiriisku noqon doonto midda Soomaalida u ah afka labaad.

Soomaalidii soo qaxday ee sida habaqa ah ugu soo daadatay xeryaha Qaxootiga iyaga oo aan garanayn afka iyo dhaqanka dalka la yimi midna, waxa ay ii noqotay aniga fursad. Waxa aan helay shaqo leh mushaar fiican xilli qofka Soomaaliga ah in uu shaqo helo ay aad u adkayd. Waxa aan furay xarun dadka lagu baro luuqadda ingiriiska oo aad loo xiisaynayay. Waxa aan qaatay go'aan geesinimo leh hasayeeshee ismaan lahayn dugsiga aad furatay waa uu bullaali doonaa. Si malahaygii ka duwan, Shabeelle Private School waxa uu noqday mid hela magac dheer iyo aqoon dadku ay ku tilmaamaan mid tayo leh, marka loo fiiriyo xaaladda adag ee aan ku noolnahay. Hadafkaygu ma ahayn in aan lacag ka sameeyo ama aan magac ku yeesho oo keli ah, waxa yool fog ii ahaa samata bixinta dadkayga Soomaaliyeed iyo in ay la qabsadaan dalkan ay ku noolyihiin. Waxa aan dusha u ritay in aan ka kaalmeeyo fahanka luuqadda lagaga hadlo dalka ay u soo qaxeen.

Muddo sannad gudihii ah waxa aan xerada Qaxootiga ka furay laba laamood oo uu leeyahay iskuulka luqadaha ee Shabeelle. Waxa aan caan ka noqday xeryaha iyo teendhooyinka isdaba daadsan ee ay dadku u yaqaannaan Qaxooti, annaguna aan nidhaahno waddan. Waxa aan ahaa wiil noloshu u hor leedahay oo aad u firfircoon, dadkuna ay ku naanaysaan "ma daale."

Iskuulku waxa uu furnaan jiray inta u dhexaysa duhurkii iyo fiidkii. dadkii ugu badnaa ee dhigan jirayna waxa ay ahaayeen dumar aad ugu heellanaa barashada luuqadaha iyo kasbashada aqoonta. Hadafka gabdhihii quruxda badnaa ee dhigan jiray dugsiga Shabeelle ma ahayn wax barasho keli

ah, waxa u dheeraa xiisaynta haasawaha iyo barashada geyaankooda.

Barbaarta iyo gashaantimaha ku kulmaya fasallada iskuulka waa fursad abuuri karta jawi haasaawe kalgacayl isu beddeli kara. Jacayl na waxa ugu macaan midka ka dhasha meelaha aan laga filaynnin, gogol cabsi, guri colaadeed, gole cashar iyo gari-go'an safar. Iskuulkii waxa uu noqday goob ka weyn waxbarasho. Waxa uu saldhig u noqday da' yarta oo xog iyo sheekaba ku kala qaadan jiray. Gashaantimaha iyo barbaartu casarkii marka ay soo galaan wax aad moodaysaa in uu isu beddelay meel lagu soo bandhigo quruxda.

Gabdho labbisan oo wada qalanjo ah. Wiilal diyaarsan oo wada taabbagal ah, iyo jawi kugu qasbaya in aad u nuglaato jacayl. Waxa aan is wayddiin jiray dadka sidan ugu qurux badan Qaxooti, dalkooda sidee ayaa ay ku noqon lahaayeen? Dadka ku dhaqan Kaakuma xoolo malaha, dhaqaale na ma haystaan, itaal na ma jiro. Waxa lagu wada tiirsan yahay kaalmada haayadaha adduunka, sidaa darteed qofna qofka kale kuma xidho dhaqaale haddii uu yimaado guur iyo guri in la yagleelo.

Taasi waxa ay keentay in aroosku uu ahaado mid joogta ah. Gaafka iyo ciyaartuna is qabtaan toddobaad walba. Maadaama badanaa dumarku kaga wanaagsanyihiin ragga barashada afafka, waxa iskuulka aan aasaasaha iyo macallinkaba ka ahay u badan gabdho markaa soo kacaya oo gashaantinimo iyo quruxi buuxisay jidhkooda, asalnimada Soomaalida, midabka mas-ciideedka ah, waa mid lagu yaqaanno hablahayaga, maarriin-dhalaalku waa astaan ay sidato gabadh walba oo Soomaali ah, waana midabka maanta

dadku raadiyaan. Caddaanku waxa ay u soo dalxiis tagaan meelaha qorraxda kulul leh iyaga oo jidhkooda u dhigaya cadceedda si jidhkooda ay u huwiyaan midab maarriin ah.

Haddaba, gabadhyahay Soomaaliyeed dadkaas waxa ay kharash iyo wakhtiba u hureen in ay yeeshaan midabkaaga dabiiciga ah ee Ilaahay kugu mannaystay adigana waxa aad ku doorinaysaa kiimiko si aad u noqotid qof aan u ekayn dhulka uu ku dhaqanyahay.

Gabdhaha dhigta dugsiga Shabeelle waxa ka mid ahayd qalanjo haddii aan qalinka u qaado sida uu Eebbe u abuuray in aan sharraxo ay adkaanayso. Samsam waxa ay ahayd 22 jir ka soo jeedda qoys aad loo qaddariyo dhaqan ahaan Soomaalida dhexdeeda, kuwaas oo faafinta diinta iyo maamuuska Islaamnimo u taagnaa muddo badan, illaa ay Soomaalidu u aqoonsadaan in ay yihiin dad xayndaab u ah diinta Islaamka ee ku faaftay gayiga Soomaalida inta aysan gaarin Madiina Al-Munawarah.

Inkasta oo aan iskuulka Shabeelle lagu dhigin diinta Islaamka, haddana waxa aannu nahay dad diintooda ku dheggan oo xurmeeyo dadka diinta u adeega, sidaas darteed ayaa aan xurmo gaar ah u hayay qoyska ay ka dhalatay Samsam oo qoyskooda ka sokow iyaduna ahayd qof edeb Ilaahay ku mannaystay. In badan oo gabdhaha xaafadda ka mid ah waxa ay u iman jireen iskuulka si ay ula haasaawaan gayaankooda la dhigta iskuulka, iyaduse waxa ay lahayd yool in ay xaqiijisana ay u socotay. Yoolkeedu waxa uu ahaa in ay ka midha-dhaliso waxbarashada si ay nafteeda iyo midda ehelkeedaba u anfacdo.

Waxa intaa dheer in la isu wada diyaarinayo dhoof iyo in loo hayaamo reer galbeed, halkaana laga billaabo nolol hor leh oo dhaanta midda teendhooyinka. Lama oga in nolosha soosocota ay ka wanaagsanaan doonto midda aan hadda haysanno, laakin waxa nahay banii aadam oo mar walba waxa noo wanaagsan waxa naga maqan. Waxa aan liidnaa waxa aan haysanno. Waxa aan u-hanqal-taagnaa waxa qofka kale uu haysto. Sidaas darteed ayaa ay diintu noogu boorrisay in aan ku qanacsanaanno waxa aan haysanno, waxa aan nahay iyo sida aan u egnahay ama aan u noollahay.

Samsam waa ay iiga duwanayd dhammaan hablihii dhigan jiray iskuulka. Aragtidii koowaadba waxa i helay warankii jacaylka. Waxa aan maqli jiray jacaylku kulama tashado iyo waa uu indho la'yahay, hasayeeshee aniga arintaa dhex dabbaashay. Waa markii koowaad ee aan noloshayda dareemayo in aan helay degganaansho naf iyo damac jacayl.

Waxa i haya boholyow awood badan oo aan sheegan karin. Waxa aan ahay macallin caan ka ah xerada Qaxootiga. Waxa aan leeyahay sumcad wanaagsan oo dadku igu jeclaadeen. Haddaba, xaajo marka ay halkaa taagantahay sidee ayaa aan u dhihi karaa gabadh ardayda ah waa aan ku jeclahay? Waa su'aal mug weyn! Waxa aan waayay irrid aan ka galo qalbiga Samsam. Nolosheeda waxa gundhig u ah qoyskeeda, waxbarashada iyo iibinta sandaqad yar oo bur, bajiye, saambuus, sisin, sonkor, milix, saabuun, nacnac, buskut, kashaato iyo dhowr faynuus ay yaalleen.

Sannad badhkii ayaa ay igu qaadatay in aan dareensiiyo Samsam sida ay iigu dhowdahay ee ay qalbigayga u sudhantahay. Waa arrin adag in aad gabadh dhigata

iskuulkaaga u sheegato in xidhiidhka idinka dhexeeya dhaafsiisan yahay midka ka dhexeeya macallin iyo ardaygiisa oo keli ah. Waxa igu hor gudban boqollaal nooc oo ay sheekadan u dhammaan karto haddii aan xilligan sheego. Waxa igu yaraada adduunka marka aan sawirto dhammaadka madow ee argagaxa leh.

Waa xaal adduun oo waxa aan ka cabsanno inta badan ma dhaco! Waxa aan isugu sheekaynnaa waxyaabo aan jirin. Waxa qalbigeena ka buuxa cabsi, gaar ahaan Soomaali haddii aan nahay wax walba waa aan ka baqannaa. Maantada aan joogno waxa aan ka baqaynaa dawladnimada. Waxa aan kabaqaynnaa nolosha. Waxa aan ka baqaynnaa qofka kale ee Soomaaliga ah. Waxa aan ka baqnaa beesha caalamka. Waxa aan ka baqaynnaa dawladaha dariska ah. Waxa aan ka baqaynnaa qofka khaldan in aan dhahno waa aad khaldantahay. Waxa aan ka baqaynnaa tuugga musuqmaasuqa caadaystay ee uusan jeebkiisu buuxsamaynnin, in aan gacanta qabanno. Waxa aan ka baqaynnaa in aan qofka garta daran aan dhehno waa aad gardarantahay.

Cabsidii i haysay halkaa sano iyo caloolyowgii jacaylka ee aan la gabi-dhaclaynaayay waxa uu hal mar isu beddelay farxad iyo qosol, markii aan arrintayda u bandhigtay Samsam ee iyaduna ay i tidhi: "inbadan ayaa aan kugu fikiray oo aan naftayda ugu sheekeeyay in aad tahay ninkii aan ku riyoon jiray, hasayeeshee xishood dumar iyo ka carar xanaf ayaa aan kaaga aammusay."

"Waxa aad tahay macallin wanaagsan iyo mucaashaq xun, sida aad cashirka u sharrixi kartid uma caddayn kartid

dareenkaaga iyo waxa aad doonayso", ayaa ay i tidhi Samsam oo sii laafyoonaysa. Waxa aan gacmaha geliyay labadayda jeeb ee surwaalka. Il naxariisleh ayaa aan ku fiiriyay Samsam oo ku sii xaragoonaysa jidhkeeda labada qaar u kala go'an.

Markii aan isha ka buuxsaday laafyeheeda aniga oo iska ilaalinaya dadka, ayaa waxa aan soo xususutay hees uu qaaday Beer Dilaacshe AHUN, taas oo aan jeclaa waagii aan Xamar dugsiga sare ka dhigan jiray, hablaha qaarna aan ku ammaani jiray aniga oo lagayaabo in aan wax hadaf ah ka lahayn.

"Labadaada qaariyo

Dhexda qabashadeeda

Geenyo qayrab ahoo

Loo qaaday heensaha

Qotonkeeda leedee."

Galabtaas waxa aan bilaabay bog cusub oo noloshayda ka mid ah. Subixii danbana waxa uu waagu ii baryay aniga oo niyadda ku haya in aan askumo qoys lagu badhaadho oo kamid noqda qoysaska Soomaaliyeed ee deggan xeradan Qaxootiga.

Waxa aan niyadda ku hayay in aan si dhakhso ah uga baxo nolosha iskaabulanimada ah. Marka aan xusuusto xaafad iyo qoys waxa aan u hiloobaa hooyaday iyo raashinkii macaanaa ee ay karin jirtay. Hooyaday naxariis Eebbe ha siiyee inkasta oo ay miyi ku dhalatay kuna dhaqantay haddana waxa ay ahayd qof Alle hibo u siiyay karinta

tobannaan cunto oo kala duwan, macaankoodana aan afka laga qaadi karin. Gurigannagu waxa uu ahaa mid marti badan oo kildhiga shaahu uusan dabka ka deign.

Ma illoobo xertii, gashaantimihii, cirroolihii, carruurtii, dhallinyaradii, odayaashii miyiga kasoo safri jiray ee iyaga oo wada faraxsan ka tagi jiray guriga. Danyar ayaa aan ahayn ku nool farxad iyo ixtiraam shaahii hooyadayna qof karin karaa ma jiro.

Niyaddayda marna kama bixin in aan aasaaso guri beddela kii hooyaday oo dadka oo dhan ay ku soo hirtaan. Waa arrin adag in qof dabeecaddii iyo kartidii uu lahaa sideedii loo helo. Waxase fudud in aad ku dayato noloshaadana u ekaysiiso midda qofka aad jeceshahay.

Sagaal bilood oo haasaawe iyo wadaag caashaq ah, waxa aan jacaylkannagii ku gardaadinnay daacadnimo. Waxa aan geedkii jacaylka siinnay rejo hor leh. Waxa aan u adkaynnay xididdada. Waxa aan go'aan ku gaadhnay in aan isguursanno sannad ka dib oo markaa ku beegnaa badhtamihii sagaashameeyadii.

Galabkii aan gaadhnay go'aankii kama danbaysta ahaa waa aan xusuustaa, waxa uu ahaa galab Khamiis ah oo aan fadhinnay jirdiin ku yaallay xaafaddii aan degganayn. Xerada waxa ka jiray qalalaase ka dib markii ay Suudaaniyiin iyo Koongooliis wada degganaa ay islaayeen dhowr qofna iska dileen. Waxa aan isu diyaarinayay in aan aado iskuulkii, waxa aanse ka baqay in shaqaaqada ka taagan xaafadaha kaamka ay i saameeyaan.

Ka dib si aan isu maaweeliyo waxa aan bilaabay daawashada xusuustaydii hore oo maskaxdayda u soo maraysa sida shimbiro u hayaamaya hoygooda. Waxa muuqata in ay i hayso "Nostalgic" u hilowga tagtada oo dadka saameyn xoogleh ku reebta. Waxa aan saarnahay tareen u socda dib. Waxa aan sii dhex jibaaxayaa waayihii aan dhallaanka ahaa. Halkan waa Subaanbalal iyo dooxooyinkii webiga. Waxa aan arkaa hooyaday oo faraxsan iyo aabbahay oo guurtida beesha u ah hormuud.

Waxa ii sawiran dagaalkii iyo diyaaradihii Abasiiniya ee duqaynayay magaalooyinka Soomaalida. Waxa aan sheedda ka arkaa kolanyadii gawaadhida ahayd ee raashinka keeni jirtay xeradii Qaxootiga. Sawirradii Xamar ee qoslaayay ka hor dagaal aan ku wada khasaarnay. Ma illoobin Kismaayo iyo qabiiladii is wada gaadayay.

Dib ayaa aan usoo celiyay khiyaalkayga fogaaday, saa waxa aan soo dhex istaagay Kaakuma.Waxa aan magan u ahay dad aan ku kala duwannahay dhaqanka, diinta iyo dabeecadba. Waxa ii muuqanaya in noloshaydu ay tahay silsilad taxan oo halgan iyo hayaa aan ah.

Aniga oo ay i maansheeyeen mawjadaha xusuusta, ayaa waxa aan maqlay cod dabacsan oo aad mooddo laxankii heesaha Cumar Dhuulle xagga macaanka, oo i magacdhabaya Guure, Guure. Uma malaynayo maalinkaas cod aan ahayn ka Samsam ee xabeebta yari ku ladhnayd in uu i soo baraarujin lahaa. Madaxa ayaa aan kor u qaaday, waa aan daallanaa, waxa aan ka soo laabtay safar 27 sano ah. Wajigeeda ayaa aan eegay, waxa ku gaaran qurux ay

dumarnimo ka buuxdo. Waxa ku daabacan dareen jacayl oo uu ka sokeeya xishood uu ku jiro jilitaan dumar.

Waan soo hinqaday, haddana waan is celiyay. Malaha waxa aan damcay in aan u salaamo Samsam sidii qof safar dheer ka yimid. Safarka maanku waa uu ka daal badanyahay midka jidhka mararka qaar. Waxa ay ii soo taagtay warqad bashqad ku jirta. Waagaas ma jirin taleefan gacan. Baraha bulshada (social media) oo nolosheenna samaan iyo xumaanba u saameeyayna warkooda daa. Sida keli ah ee loo wada xidhiidhi karo, waa in aad gabdhaha ku sugtid iskuulka, ceel jigjiglaha biyaha laga dhaamiyo, makiinadda cajiinka iyo jidadka xaafadaha oo indhuhu buuxaan. Dadku ma shaqo tagaan, sidaa darteed waxa badan is aragga oo yaraynaya in dadka isjecel isu helaan fursad ay ku wadaagaan caashaqa.

Warqaddii ay ii dhiibtay Samsam galabkaas waxa ku qornaa dhambaal xambaarsan fariin mug weyn. Waxa ay isu dhiibtay hirarka caashaqa. Waxa dhammaan waaxyaha jidhkeeda ku saaqay jidhiidhyacada maxabbada. Waxa ay la ildarnayd qandhada uu leeyahay jacayl ugub ah. Waxa ay ahayd maalin ka mid ah maalmaha ugu quruxda badan ee aan xusuusto. Naftaydu raali ayaa ay ka ahayd qaabka noloshu ii soo qaabishay muddo dheer oo aan la tacaalayay hagardaamada nolosha ka dib.

Wax aad mooddaa in sidii hore si ka gedisan aan u fikirayo waxna u arkayo. Waxa aan ku jiraa safar dheer oo aan ku raadinayo in aan karaamadayda helo. Dadnimadayda dib u soo celiyo. In aan jiilasha iga dambeeya u abuuro nolol ka duwan midda aan anigu maray. Waxa aan ku hammiyaa in aan ka hortago adduun badankiisu ku midaysanyahay in

aan noloshayda waxba laga beddelin, oo aan ku sii dhex jiro mugdiga gumaysiga, ku tagrifalka awoodaha iyo barakicinta shacabka maatida ah.

Waxa aan waayay waddan aan xor ugu noolaado. Inta badan dawladaha geeska Afrika waxa aan kala kulmay barakicin, xabsi iyo Qaxootinimo! Samsam waxa ay i siisay qalbi ii noqday waddan. Waxa ay ii hibaysay dugsi jacayl oo aan ku illoobay dhaxantii aan soo maray. Booska ugu weyn ee ninku dego waa wadnaha dumarka. Waxa aan yeeshay qof iga fikira farxaddaydana ka shaqeeya, badanaana lama helo. Waxa aan go'aansaday farxaddaas in aan joogteeyo Samsam na noqoto mid ila qaybsata midabyada nolosha ee faraha badan.

Dabayaqadii sannadkii 1996[dii] waxa aan yagleelnay aqal. Waxa aan qoysaska Soomaaliyeed ku soo kordhinay guri marti iyo mudane leh. Waxa aan ku taamayay in gurigaygu noqdo saldhigga dadka u halgamaya midnimada karaamada iyo dib u xoraynta Soomaalida. Ha laga xoreeyo qabyaaladda iyo kala qaybsanaanta. Ama ha laga xoreeyo gumaystaha saanta madow ee ku habsaday dhulalkooda.

Muddo yar gudaheed aqalkannagii waxa uu noqday mid lagu daydo. Bulshadii hanaqaadday sannadihii ugu horreeyey ee Qaxootiga illaa dabayaaqadii shagaashameeyadii, waxa aan u ahayn tusaale wanaagsan oo ku dayasho mudnaa. Gabdhuhu marka ay tilmaamayaan qaabka ay rabaan in ay u noolaadaan, waxa ay dhihi jireen sida Samsam iyo Guure u noolyihiin oo kale ayaa aan rabnaa in ay noloshanadu ahaato. Gurigannagu kuwa kale kama weynayn, kama wacnayn xagga hantida iyo deegaanka, waxa

uuse kaga duwanaa wadaagista waayaha nolosha, istixgalinta, ku qanacsanaanata qaabka aan u noolnahay, iyo isu huritaanka naf iyo maalba.

Samsam qoyskeedu waxa ay ahaayeen reer dun macaan. Maydhax wanaagsan. Hooyo Batuulo waxa ay noqotay hooyaday maadaama aan ahaa keligay. Aabbo Cabdiwahaabna waxa uu ii noqday aabbahay rumaad oo kale. Waxa uu ahaa nin furfuran, dhaqan yaqaan ah, aftahan gole-ka-hadal leh, hiddaha, isirka, abtirinta iyo qaybaha qabiillada Soomaalidana si qoto dheer u yaqaannay.

Si ka duwan Soomaalida aniga iyo soddoggay waxa aan ahayn laba qof oo saaxiibbo ah. Waxa uu ii noqday jaamacad aan ka helay xog, aqoon iyo aragti dheeri ah. Waxa uu lahaa falanqayn cajiib ah inteeda bandanna run ah. Dareenkiisa iyo malihiisuna badanaa waa uu rumoobi jiray. Waxa uu aad u necbaa beenta, isdaba marinta iyo in laga runsheegi waayo xaqiiqada iyo waaqica dhabta ah ee jira.

Marka uu cadhoodo waa uu dabeecad kululyahay. Hadalkiisa cad iyo qalbigiisa nadiifta ah marar badan waxa ay u soojiidaan dhacdooyin xanuun kulul oo illaa maanta qoyska laga hadal hayo. Waxa uu lahaa dul iyo deeq uu dadka kaga soocnaa.

Inkasta oo aniga iyo Samsam aan ku wada jalbeebannay macaanka jacaylka, haddana noloshu ma dhammaystirantee arrimo naga maqan ayaa aan goconaynnay. Dhan waxa aan ku oodannahay xero Qaxooti oo aad u kooban, dhanka kale waxa muddo laba sano ah qaatay in Eeebe nagu irsaaqo ubad qurxiya nolosha guriga,

su'aasha ah "gabadhii maxa ay dhashay" ayaa sababi gaadhay in aan ka cararo Kaakuma.

Soomaalidu waa dad dhib badan, su'aalaha ku saabsan qoyskuna waxa ay ka mid yihiin nolol maalmeedkooda. Waxa ay kugu mashquulinayaan marka hore ma guursatay? Marka xigana xaaskii uur mayeelatay? Marka ay uur yeelatana maxa ay dhashay? Marka ay dhashana waxa ay ku wayddiinayaa aan ma lab baa mise waa dhedig? Magac ma u bixisay lab iyo dhiddig kii uu yahayba? Su'aaluhu dhammaad ma laha, illaa iyo ay ogaadaan tafaasiisha ugu hooseysa noloshaada.

Waa su'aalo taxane ah oo midba mid kuu sii dhiibayso. Waxa Samsam niyad jab ku noqoday 24 bilood in laga joogo guurkannagii welina aysan haysan midhihii jacaylka. Waxa ay hoos ka gocataba maalintii danbe ayaa ay i tidhi: "waxa aan rabaa in aan si uun u aadno Nayroobi si aan u helno dhakhtar aan iska baadhno!"

Waan fahmi karaa qof dumar ah oo aan ilma haysannin laba sano ka dib arooskeedii, hasayeeshee su'aashaasi waxa ay ahayd mid aan la yaabay! Waxa aan ku niyad weynaa in carruur iman doonto, caafimaadkeennuna taam yahay, qaddarkuna laabanyahay! "Uma baahnin xabiibtii in aan dhakhtar aadno, waxa aan u baahannahay in aan sii xoojinno jacaylkeena," ayaa aan ku idhi aniga oo casho ay iikeentay Samsam cunaya.

Samsam oo ka xun jawaabtayda ayaa si khadhaadh u liqday rabitaankeedii, hadalkaygiina qaadatay. Waxa ay ahayd Samsam gabadh Ilaahay ku xidhan, diinta ku wanaagsan,

masaakiintana daryeesha. Qof walba oo yaqaannana waa uu jeclaa. Waa loo ducayn jiray. Jacaylka ay dadku wanaagga la jecelyihiin gaar ahaan ubad ayaa ka qayb qaadatay in maskaxdeeda dhalmo iyo dhallaan aysan ka bixin.

Waxa aan marnay dhowr derejo oo Qaxootinimo ah. Marwalba sida haayadaha hawshannada gacanta ku haya sheegaan waxa soo dhawaanaysay in aan helno fursad aan dibadda ku aadno, oo aan meel halkan dhaanta, nolol ka aasaasno. Anigu ma Aan ahayn qof u xamaasadaysan in aan dibad aado, laakiin Samsam oo hiyi kacsanayd darteed waxa aan mar walba ugu ducayn jiray in ay hesho waxa ay jeceshahay ee ubadku ugu horreeyo. Ilmo la'aanta waxa aan ugu beddeli jiray jacayl, koolkoollin, gacan iyo qalbi furan. Waxa aan ahayn qoys ku faraxsan nolosha.

Billowgii sannadkii saddexaad ee noloshanada waxa uu ahaa mid ka geddisan kuwii hore. Waxa aan galnay irrid weyn oo yididiilo ah ka dib markii ay noo furmeen daaqadaha rejada. Subax hore ayaa ay na soo wacday haayaddii qaabilsanayd Qaxootiga ka dib na nagu war gelisay in aan Maraykan ka helnay dib u dejin muddo bil ah kaliyana aan sii joogi doono xeradan Qaxootiga.

Waxa aan galnay diyaar garowga safarka. Macasalaamynta asxaabta iyo qaraabada. Aad ayaa ay u adkayd in aan macasalaamaynno magaalo aan ka helay wax walba oo aan jeclaa. Qoys wanaagsan. Xaas qurux badan. Asxaab qiimo leh. Nolosha Qaxootiga waagii hore wax qaab daran ayaa ay ila ahayd, hadda se waa aan jeclaaday. Waa dabeecadda dadka, oo waxa marka uu tago ayaa aan dareennaa qiimaha uu leeyahay.

Bishii aan diyaar garowga ku jirnay Samsam waxa ay u ahayd walaac iyo calool xumo. Hooyadeed Batuulo, Aabbaheed Cabdiwahaab iyo sagaal carruur ah oo la dhashay ayaa ay ka tagaysaa. Inaksta oo ay qabto ah in sannad gudihii ay ka daba iman doonaan. Qoyskeedu waxa uu ku jiraa geedigii dhoofka oo weliba gabagabo ah.

Waxa aan marnay caafimaadkii. Waxa nala siiyay tilmaamo ku saabsan sida loogu noolyahay Maraykanka. Qaabka nolosha waddamada Islaamka ah iyo Afrikaba waa ay ka duwantahay qaabka Maraykan looga noolyahay. Dhaqan furan, bulsho aan la hayn xad celiya qofku xorriyaddiisa ku noolyahay, inta uusan galin xorriyadda qof kale, ayaa loo socdaa sidaass daraaddeed wax lala yaabi karo ma jiro, wax aan dhici karinna ma laha.

Galab ayaa aan gurigii Samsam qoyskooda tegay aniga oo soo macasalamaynaya. Waxa aan ceshan waayay ilmada ka dib markii ay hooyo Batuulo igu dul barooratay. Waxa aan mooday in aan geeri iyo goob dagaal u socdo, sida xaafadda muuqaalkeedu ahaa. Oohinta hooyo Batuulo waxa ay isoo xusuusisay oohintii hooyo Caasho oo gurigeeda igu baxnaanisay aniga oo dhaawac ah noloshaydana badbaadisay.

Jacaylka dhabta ah lama helo, mana gadan kartid, Ilaahay ayaa aana bixiya. Waxa aan nasiib u lahaa in aan inta badan helo jacaylka dadka aan la dhaqmo ama aan is naqaanno, Eebbana waxa uu iigu deeqay hooyooyin badan oo noloshayda saamayn ku leh tan iyo maanta, taasina ma aha mid aan xoog ama xeelad ku keenaye waa mid Ilaahay ii geliyay qaluubta dadka gaar ahaan hooyooyinka oo mid

walba oo noloshu ii geysay ay i dareensiisay wannaagga hooyada Soomaaliyeed. Dhammaantood waxa ay iga dhigteen wiilkooda oo kale marna ma aanan dareemin cidlo ama gacan bidixeyn.

Saacado badan oo sheeko iyo shaah ah ka dib waxa aan ka soo carraabay casar gaaban guriga hooyo Batuulo iyo aabbo Cabdiwahaab oo aan si wanaagsan u soo dardaarannay. In aan isu dulqaadanno aniga iyo Samsam, nolosha qurbaha ee adagna aan wada maaraynno, xaalad walba oo aan ku sugannahayna aan iska soo warbixinno ayaa ay nagula dardaarmeen. Markii aan soo dhaqaaqayay ayaa uu iga soo daba tuuray hadalkan hoose aabbo Cabdiwahaab: "Dumar nin aan u dulqadaannin ma dhaqee, waxa aan kaa rabaa ragganimo buuxda, Ragganimadu na waa dul iyo deeq. Ilaahay garabkiinna ha galo noqdana kuwo farxadda qaybsada."

Markii aan ka soo tegay gurigii soddohday waxa aan aaday xaafadda saaxiibkay Daadir oo isagana saddex bilood ka dib u dhoofi doona magaalada Melbourne ee dalka Australia. Markii aan ogaanney in Qaxootiga Kaakuma dib-u-dajin looga sameynayo waddamada reer galbeedka, Waxa aan isku deynay in aan isku meel aadno, hasayeeshe wa aan ku guul darraysannay, oo waxa nalagu kala qoray laba dal inkasta oo ay luuqadda iyo horumarka nolosha waddaagaan haddana aad u kala fog Juquraafi ahaan.

Galabkii iigu danbaysay Cabdiqaadir uma malaynayo galab ka murugo badnaa in uu sannadkaa i soo maray. Waxa aan meel cidlo ah kaga tegay saaxiib aan waayaha nolosha isla soo qaybsannay. Rafiiq aan isla qariibnay in badanna ii

ahaa walaal iyo wehel. Adduunoow wajiyo badne, subax walba bog hor leh ayaa aad furaysaa oo aadan garanayn waxa uu ku dhammaan doono.

Inkasta oo Daadir uu ahaa nin da' ahaan aan iga yareyn, lehna xaas laba gabdhood u haysa, haddana booska waalidnimo iyo walaalnimo ee aan ugu jiray qof u buuxin karayay ma jirin. Waxa aan ahaa saaxiibkiisa koowaad ee nolosha ka caawiya in bandanna talooyinkaygii ayaa uu ku meel maray. War iyo dhammaantii Cabdiqaadir waxa aan ka soo tegay isaga oo wajigiisu la madoobaaday murugo.

Waxa aanse illaawaynnin Cawo oo ahayd gabadhiisa weyn afar sanana jirtay sidii ay ii macasalaamaysay. Intii ay macawis aan qabay qabsatay ayaa ay tidhi: "adeer keligayo miyaad halkan nagaga tegaysaa?" aniga oo aan wali jawaab celinnin ayaa ay intii ay gadhkeedii curdinka ahaa qabsatay sii raacisey: "adeer gadhka iyo jilibka ayaa aan ku haystaaye nala jog, ha naga tagin" erayadaa dhegahayga ka sii dhawaaqaya illaa iyo maanta kama aanan jawaabin, umana haynnin falcelin aan ahayn in aan tuso sida aan u jeclahay ubaxaa yar ee nolosha aniga iyo aabbeheedba u baddashay farxad iyo waalidnimo ka dib markii ay nagu soo biirtay xilli aan la sugeynin hirarka noloshuna ay nala sabbeynayeen badwaynta Qaxootiga.

Intii aan Cawo kor u qaaday ayaa aan dhunkaday aniga oo dib u xusuusanaya maalinkii ay ku dhalatay goob aan laheyn daryeel caafimaad, waxa igu soo dhacay dhibkii aan la marnay hooyadeed oo lagu qalay guri aan lahayn agab caafimaad, marka laga reebo dhowr sakiin, manqas, galoofyada gacmaha la galiyo iyo xanuun baabi'iye.

Maalintaa aniga iyo Daadir midna isma lahayn gabadhaa iyo hooyadeed ayaa noolaanayee waxa aan u diyaar garoobeynay war dhiillo leh oo dhakhtarka ka soo yeedha. Illaahayse kama dhigin oo wataa Cawo taabbagalka ah.

Maanta inantii ayaa faraqa igu dheggan, igana codsaneysa in aan joogo oo aan garabkeeda taagnaado waliba xilli ay ii baahantahay oo ay yeelatay dareen jaceyl iyo qaddarin waalid. Wakhtigu sida aad jeceshahay kuguma simee intii aan madaxeeda gacanta saaray ayaa aan timeheedii dheeraa hoos gacanta ula raacay aniga oo u rajeynaya nolol ka wacan middan Qaxootiga.

Dareen waalid oo dhab ah ayaa jidhkayga saaqay, indhaha Cawana waxa aan ka akhristay in kulankan noqon doono midkii ugu dambeeyay. Xabadka ayaa aan soo gashaday iyada oo oohinteedii ku maydhatay aniguna aan naftayda ku canaananayo sababta aan u soo maray gurigan aniga oo aan u dulqaadan karin oohinta kala fogaanshaha iyo ilmada sagootinta. Horay ayaa aan u dhaqaaqay aniga oo calooshayda ay ka buuxdo murugo aan afka soo mari karin.

Hadda oo laga joogo wakhti aad u dheer ma garanayo meel iyo si uu Cabdiqaadir u nool yahay. Cawo oo hadda gashaanti weyn ahna ma garanayo in aan weli nolosheeda muhiim u ahay ama ay i xusuusan karto, waase xaal adduun oo qof meesha uu ka baxo mid kale ayaa buuxiya. Waa aan hubaa maanta Cawo iyo Cabdiqaadirba waxa ay haystaan dad aad ugu dhow noloshoodana saamayn ku leh, aniguna waxa aan ahay qof mar gooyay jidka noloshooda.

Gurigii ayaa aan imi aniga oo doorsoon, tiiraanyana ka soo qaaday Daadir iyo hooyo Batuulo. Dhanka bari ee qolka aan deggenahay, Waxa iiga muuqata Samsam oo u diyaar garowday in ay soo dhawayso jacaylkeeda. Marka aad qabtid xaas aad is jeceshihiin guurka waxa ka weyn jacaylka. Jacaylku waxa uu ku ilowsiinayaa marar badan nolosha isu eg ee aan lahayn wax lagu madadaasho. Waxa uu yaraynayaa farqiga xagga fikirka, aragtida iyo dabeecadda ah ee u dhexeeya lammaanaha.

Waxa aan wada fadhiisannay miis yar oo aan ku cashayn jirnay habeenkii maalinkiina adeegyo badan oo feereynta dharku ay kow ka tahay noo qaban jiray. Waxa aan billownay haasawihii iyo kaftankii kalgacaylka watay ee caadada noo ahaa.

Waxa aan ka sheekaysannay waxyaabo dadka noo yimaadaa ay u arkaan wax aan mudnayn in lagu qoslo ama laga sheekaysto. Noloshannada waxa buuxiyay farxad. Sir aan ogaaday ayaa jirta oo dumarka lagu hanto! Sirtu waxa ay tahay, dumarka u oggoloow in ay hadlaan inta ay doonaan. Sii dhegahaaga waxa ay ku siinayaan qalbigooda. Sii hankaaga iyo dareenkaaga waxa ay ku siinaysaa nolol dhammaystiran. Ka dhig sheekadeeda mid ka macaan wax walba oo ay dhegahaagu maqlaan xitaa haddii ay ka sheekaynayso arrinta aad adigu ugu necebtahay, gurigaaga waxa ay ka dhigaysaa mid ka qurux badan guri walba oo aad aragtay.

Waa aan cashaynnay, annaga oo sheekadii nala taraartay ayaa aannu dib ugu soo celinnay safarka iyo diyaar garowgiisa. Dardaaran iyo alaab diyaarsi ka dib, waxa aan

aaday musqusha si aan u qubaysto. Waxa aan isu diyaarinayaa in aan seexdo si aan ugu diyaar garoobo hayaanka Maraykanka oo 24 saac keliya naga xigto. Markii aan bilaabay qubayska ayaa aan maqlay shanqadh qof dhulka ku dhacay! Samsam! Samsam! ayaa aan laba jeer ku celiyay qofna ilama hadlin. Si boobsiis ah ayaa aan u xidhay dharkaygii mana sugin inta aan saabuunta iska dhaqayo, waa aana soo baxay mise waa Samsam oo miyir daboolan dhulkana taalla! Maxaa ku dhacay Samsam?

Waxa aan ula orday xagga goob caafimaad oo aan tayo badnayn taas oo ahayd meesha keli ah ee xeradu leedahay. Waxa noo yimi hooyo Batuulo, gudaha ayaana la geliyay Samsam. 25 daqiiqo oo aan bannaanka fadhiyay aniga oo sugaya jawaabta waxa ay ila ahayd 25 sano. Sugitaanku waa nooc ka mid ah addoonsiga. Waxa lagaa qaadayaa xorriyadda. Waxa aan is wayddiiyaa boqollaal su'aalood; maxa ay noqon doontaa? Maxaa ku dhacay? Ma keligaa ayaa Maraykan aadi doona tolow?

Aniga oo murugo i hadhaysay ayaa waxa soo baxday hooyo Batuulo oo dhoollacaddaynaysa. Waa yaab aniguna wa aan murugaysanahay, Batuulo aw Cabdina waa ay qoslaysaa! Kaalay Guuroow intii ay i tiri, ayaa ay gacanta i qabatay xagga Samsamna ila aadday. Waxa aan u galay gacalisadayda oo dangiigta muuqaalkeeduna qurux badan yahay. Waxa iiga muuqda farxad. Illin ayaa indheheeda ka daadanaysa. Dareenka aadanuhu waxa uu u baahan yahay in aad loo daraaseeyo, waxa uu kulmistaa oohin iyo qosol, murugo iyo farxad. Waxa aan fahmi waayay, wax aan ku

macneeyo illintaa dheer ee dhabankeeda ka degaysa ee qoynaysa dhabteeda.

Agteeda ayaa aan fadhiistay. Waxa aanan ka dhunkaday sujuudda aniga oo u rejaynaya caafimaad taam ah. Malaha waxa aan galay khalad oo waxa aan ka talaabsaday dhaqankii suubbanaa ka dib markii aan u dhawaaday oo aan dhunkaday xaaskayga iyada oo hor fadhida hooyadeed. Ma garanayo sax iyo khalad waxa uu ahaa, waxa aanse garanayaa in Samsam intii ay hooyadeed eegtay qososhay. Qalbigayga ayaa aan raacay ma aan adeegsannin caqligayga daqiiqaddaas iyada ah, waana sida loo baahanyahay.

Waxa dibadda u baxday hooyo Batuulo. Samsam intii ay afka ii soo dhawaysay ayaa ay dhunkusho dareen cusub oo aan weli i soo marin xambaarsan i dhunkatay. Waxa ayna si farxad leh iigu tidhi: "uur ayaa aan leeyahay" Wax aad mar dhow noqon doontaa aabbo haddii uu Eebbe idmo. Waxa aan xaqiijinnay hadafkeennii nolosha. Waxa aan qaybsanaynaa midhaha jacaylka shangu' jirsaday."

Waxa aan galnay daqiiqado farxad iyo is-laab-gelin ay ku dheehan tahay. Waxa aan u wada dabbaal-degnay caddaynta jacaylkannagii ahaa mid lagu daydo, dadkuna ay ku cawaysimayeen. Waxa aan isbitaalkii ka soo baxnay subixii danbe annaga oo rejo horleh xambaarsan noloshana ku fiirinayna il kaduwan middii hore. Waxa nagu soo kordhay ilmo mar dhow dhalan doona, haddii uu Eebbe idmo oo u baahan in loo diyaariyo daryeel iyo jacayl waalid, kaas oo inta badan ubadka Soomaalidu ay ka qatanyihiin.

Uurkii yaraa ee ay Samsam lahayd waxa uu noqday arrinta keliya ee caqabad nagu noqotay safarkii maraykankana ku dhawaatay in ay hor istaagto. Muddo ayaa aan ka fikiraynnay dhan walbana aan ka eegnnay. Dhammaan dumarkii qoyska reer Cabdiwahaab iyo kuwii qaraabada iyo dariska ahaaba waxa ay isku raaceen in dib loo dhigo safarka annaga oo la kaashanayna haayadaha uu khuseeyo dhoofitaanku. Samsam inkasta oo ay dhoofka jeclayd haddana ilmaha ay muddo dheer sugaysey ayaa uga muhiimsanaa.

Walaac iyo walbahaar ayaa aan galnay ugu danbaynna waxa ay xaajo ku biyo shubatay in aan safarno, Ilaahayna tala saaranno, intaas ka horna dhakhaatiir wixii aan heli karno aan la tashanno.

TALLAHASSEE, FLORIDA

"*Waxa aan ku qanacsanahey in ay Florida noqon doonto meesha ugu soo jiidasha badan adduunka xaga shaqada iyo nolosha*."

—Rick Scofl.

Waxa uu waqtigu jiitamaba waxa aan gaadhnay xilligii ay ballantu ahayd in aan hayaan iyo halgan hor leh u galno Maraykan ama dhulka fursadaha iyo rumaynta riyooyinka; waa sida ay dhahaane. Ma sahlana qofku in uu ka hayaamo dhulkiisii uu ku dhashay kuna dhaqmay, hayeeshee nalama siinnin fursad aan ahayn in aan naftannada la baxsanno.

Anigu waa aan ogaa in nolosha Maraykan taallaa ay tahay mid aan sahlanayn oo halgan u baahan. Meesha aan u soconno waa dal hanti iyo magac waxa uu leeyahay ka tabcay shaqo aan nasasho lahayn. Waxa kale oo aan ka akhriyay wargeys in dadka maalqabeenka ah ee adduunka ku dhaqan badankoodu ay ku noolyihiin Maraykanka, hantidoodana waxa sameeyay xoogsato u xammaali taga shirkadahooda. Shaqaalaha danyarta ah waxa ay bixiyaan caafimaadkooda, farxaddooda iyo waqtigooda qaaliga ah, waxa ayna faa'iidaan shilimaad aad u yar, halka maalqabeennadu iska raaxaystaan lacag baddanna ay faa'idaan.

Waxa aan ka soo tagnay Kaakuma, waxaana nalagu xareeyay xero la keeno dadka dhoofka loo diyaarinayo. Ugu danbayntiina waxa aan ka baxnay subax hore garoonka diyaaradaha Jomo Kenyaata ee magaalada Nayroobi annaga oo ku wajahan Maraykanka gaar ahaan magaalada Tallahassee ee gobolka Florida. Tallahassee, waxa ay ahayd magaalo Soomaalida ku cusub, aniga Guure ahaanna maqalkeedu markii aan tagnay ayaa uu ii ahaa.

Intii aanan tagin magaalada waxa aan sii marnay dhowr garoon oo aan ka kala raacnay diyaarado kaladuwan illaa aan ugu danbayn tagnay magaaladii aan u soconnay.

Jumco 17-[kii] Julay 1997[dii] waxa ay ahayd maalin lama illaawaan ah. Waxa aan markii u horraysay cagaha dhigay ciidda Maraykanka, annaga iyo toddobo qoys oo Soomaali ah, oo aan ku kulannay garoonka Nayroobi. Sida caadiga ah Tallahassee lama keeni jirin Soomaalida Qaxootiga ah, waxaase la geyn jiray gobollo kale.

Florida oo ah eray Isbaanish ah, macnihiisuna yahay dhulkii ubaxa, waa gobol ku yaalla bariga Maraykanka caasimaddiisuna tahay Tallahassee. Inkasta oo magalaada Jacksonville ay tahay midda ugu weyn uguna magaca dheer gobolkaas caanka ku ah xeebaha Miyaami ee dalxiiska iyo tamashlaynta loo tago, haddana magaalada nala geeyay ayaa ah wadnaha gobolka.

Dib-u-dejin ayaa loo sameeyay dhammaan qoysaskii Soomaalida ahaa ee soo degay magaalada. Marka uu qofku tago dal cusub waxa ugu badan ee uu u baahanyahay waa fahanka dadka iyo deegaanka. U hoggaansanka shuruucda

iyo qawaaniinta dalka u yaalla. Fahan la'aanta Soomaalida ka haysata dhex galka bulshada waxa ay keentaa in ay wajahaan dhibaatooyin badan oo mararka qaar khatar geliya noloshooda, mararka qaarna khalkhal geliya wada noolaanshaha qoyska iyo isa sii haysashadiisa.

Aniga iyo Samsam waxa aan billownay nolol cusub. Waxa aan ku dedaalnay in aan si wanaagsan oo qurux badan u matalno shacabkannaga Soomaaliyeed ee aan danjiraha u nahay. Waxa aan tagnay gobol iyo magaalo aan Soomaali laga aqoonnin. Markii aan tegaynnay magalaada dadka deggan, weligood ma aysan maqlin wax Soomaali la dhaho. Waxa aan ahayn duul la daawado oo ku cusub dadka. Waxa lala yaabbanaa xijaabka ay gabdhahannagu xidhan yihiin iyo qaab nololeedkannaga ku dhisan buuqa, sawaxanka iyo u-wada-noolaanshaha si farxad leh.

Waxa aan isku daynay in aan ku dadaalno abuurista jawi aan ku fahmi karno Maraykanka. Nolol farxad lehna ugu diyaarin karno ilmahannaga koowaad ee jidka ku soo jira. Anigu waxa aan aqaannay afka Ingiriiska oo wax badan ii fududeeyay. Hasayeeshee Samsam ma aysan garanayn luuqaddaas. Waxa ay noqotay qof dhagool ah oo loo midaaro.

Nolosha Maraykanku ma suurto galinayso in Samsam sidii hore oo kale ay ahaato gurijoogto ilmaheeda ka fikirta. Noloshu waxa ay leedahay miciyo. Waa ay ku qallacaysaa haddii aadan taxaddarin isuna diyaarinnin sidii aad uga dabbaalan lahayd hirarka is-fahan-waaga, laqabsanwaaga, hilowga iyo bayhoofka kugu dhacaya ayaamahaaga hore ee dhulka Maraykanka.

Samsam waxa ay tagtay iskuul lagu barto afka. Dhanka kalana waxa ay billowday shaqo xarun lagu sameeyo buuggaagta iyo warqadaha noocyadooda kaladuwan. Saacadaha shaqadu ma badnayn hasayeeshee waxa ay ahayd shaqo istaag ah oo qofku lix saacadood taagnaanayo. Saddex isbuuc markii ay is qasbaysay iyada oo xaamila ah ayaa ay u suurtagali wayday in ay sii waddo shaqadii.

Waxa ay ku soo laabatay guriga iyada oo ka niyad jabsan Maraykanka iyo qaab-nololeedkiisa adag ee aan lahayn dabacsanaanta iyo daryeelkii Afrika lagu haystay. Waa run Maraykan hanti iyo horumar nolol waa laga helaa, laakiin waa mid ku jirta af libaax. Bulshada dhaqaalaha leh waa in yar oo si dadban u guumaysta shacabka. Hantida taalla Maraykan waxa iskaleh dad ka yar 1% qiyaas ahaan, kuwaas oo ku tamashleeya dhiigga xammaalatada danyarta ah ee noloshooda la daalaa-dhacaya.

Ma jiro wax ka wanaagsan in aad dalkaaga ku hesho nolol tayo leh. Nabadgelyo iyo ixtiraam. Qurbuhu waa geeri dadban. Waa gunnimo joogta ah. Waxa aad ka fogaanaysaa dadkaaga, dalkaaga iyo dhaqankaaga. Noloshaadu waxa ay ku meeraysanaysaa la daalaa-dhaca biilka xaafadda oo yasmo kuu dheer tahay. Waxa aan dhihi karaa qurbuhu waa cadaab yar oo qofka soo mara uu fahmi karo. Si kasta oo aan u sharraxana ma sheegi karo xanuunka ay leedahay in aad dadkaagii ka dheeraato ummado kale oo wax walba kaaga duwanna aad magan u ahaato.

Waxa aan la daalaa-dhaco nolosha oo aan ka shaqeeyo waxyaabo badan oo markii aan Afrika joogay aan u arkayay ceeb, waxa aan helay nolol aan aniga iyo xaaskaygu

ku wada noolaan karno. Mararka qaar ee aan ka shaqeeyo hoteello, musqulo, dukaammo iyo xammaali ayaa aan dib u xusuustaa yaraantaydii, maalinkii aan Kaakuma u socday ee aan diiday in aan masaajidka ka istaago, sidoo kalana ay ceeb ila ahayd in aan makhaayad cuntada lagu kariyo ka shaqeeyo! Waxa aan ahaa wiil kibirsan oo wali dadkiisii dhex jooga.

23kii bishii 4aad ee 1998dii waxa noo dhashay wiilkii curad oo aan u bixiyay Maxammed aniga oo ku saminaya nabigeennii suubbanaa Muxammed NNKH. Wiilkaas yar waxa uu noloshannada ku biiriyay farxad. Hooyadii waxa uu u noqday wehel. Waxa ay ka baxday noloshii caajiska ahayd. Waxa ay gashay halgan adag oo ilma korin ah. Mar dhar laga beddelo. Mar la seexiyo. Mar caano la siiyo iyo mar loo heeso oo la ciyaarsiiyo ayaa uu waqtigeedii ku soo ururay.

Anigu wa aan dallacay xagga shaqada, agaasime waaxeed ayaa aan ka noqday xafiiskii aan ka shaqaynayay, hasayeeshee waxa is qaban waayay nolosha mgalaada Tallahassee iyo Samsam. Dumarku waa ay ka dabeecad beddelan yihiin ragga. Sida ay u badan yihiinna waa ay ka qaraabo xidhiidhis badan yihiin. Samsam waxa u cuntami wayday iyada oo qooyskoodii la soo dejiyay Minneapolis in ay joogto magaaladan aan la hayn wax nolosha farxad galiya!

Gorfayn dheer ka dib waxa aan xaal dhaafin weynay in aan ka guurno Falorida oo aan uguurno gobol waagii hore la dhihi jiray gobolka Xiddigta Waqooyi ama dhulkii tobanka kun ee Haro, haddana malahayga loo bixin doono haddii uu xaalku sidan ku sii socdo gobolkii Soomaalida; ka dib markii uu Soomaalida u noqday saldhig u beddela dalkooda gubanaya. Inkasta oo aysan sahlanayn in qofku ka tago

magaalo noqotay irriddii uu ka galay Maraykanka haddana farxadda Samsam ayaa ahayd mid aan waxba lagu beddelan karin.

Waxa aan aamminsanaa haddii aan dib ula midoobo qoyska Samsam in aan noqonayo inan-layaal xididkiisa barkisan. Waxa aan jeclaa in aan bilaabo nolol cusub oo ka fog ku-dul-noolaanshaha qaraabada. Taasi iima suurtagalin oo markale ayaa aan magan u noqday reer i jecel, i qaddariya oo u arkayaay in aan ahay fursad wanaagsan oo Ilaahay u soo diray, aniguna aan u arkayay reer macaan, dun fiican. Si kastaba ha ahaatee, aniga oo ka duulaya dhaqankii aan ku soo barbaarnay, waxa aan niyadda ku hayay in kala-fogaanshaha xagga deegaanka ah ee xididku wanaagsanyahay.

11kii bishii 5aad ee 2000 ayaa aan ka guurnay magaaladii aan degganayn. Bil aan ahaa inan-la-yaal ka dib waxa aan shaqo ka helay meel u dhow Burnsville, oo aan u guuray ugu danbayntii. Waxa ay ahayd magaalo aan waxba dhaamin meeshii aan ka soo hayaamay ee hore. Dad yar ayaa degganaa oo in badan oo ka mid ah ay Soomaali yihiin, ma aanaan dareemin kala duwanaansho dhaqan iyo diin. Waxa aan ka mid noqonnay boqollaal ku dhaqan magaalada.

Waxa aan ku qaatay Maraykan sannaddo badan. Waxa aan ku dhalay ubad daweeyay boogihii nolosha. Faadumo oo ah da'dii labaad waxa ay noqotay ubaxa guriga iyo ududbdhexaadka farxadda noloshayda. Markii ay guriga ku soo biirtay waxa aan iska illoobay in aan wakhtigayga siiyo ruux aan iyada ahayn. Waxa aan ka dheeraaday in aan ku daaho la cawaynta asxaabta ama u bixitaanka magaalada iyo

meelaha la isugu yimaaddo, saacadihii badnaa ee shaqadana waa aan yareeyay.

Faadumo waxa ay leedahay indho waaweyn oo hurda iyo sanqaroor in la saaray aad moodayso. Farxadda ka muuqata waxa ay isoo xusuusisaa waagii aan dhallaanka ahaa, gosha hooyadayna aan ku ciyaari jiray, inkasta oo aanan xilligaa qiyaasi karin haddana waxa aan filayaa in aan Faadumo oo kale ahaa.

Awlaad jacayl dhalay udgoonkaad ku garataaye jidhka Faadumo ee la moodo in Miski lagu shubay waxa uu igu beeraa rayn-rayn. Waxa uu ii yahay dawo aan kaga hortago tiiraanyada dahsoon ee gashay guri walba oo qurbaha ah.

Marka aan dib u fiiriyo noloshii adkayd ee aan soogooyay 13[kii] sano ee aan ku noolaa Maraykan, waxa ii muuqanaya daalaa-dhac, diihaal, hiigsi, horumar, guul iyo fashil badan oo noloshaydu soo martay.

Noloshu waxa ay igu dhufatay dharbaaxooyin mararka qaar iga kicinayay hurdo iyo dhalanteed aan dhab u haystay. In badan ayaa ay sokeeye iyo shisheeyaba ka shaqeeyeen in aan caqabadaha nolosha isu dhiibo gacmahana taago, taas waa aan diiday waxa aanan ku adkaystay in aan halganka wado, hormuudna u ahaado jiilal badan oo ku dhex dayacmey dagaal iyo gaajo dhexdooda.

Gu'yaal badan ayaa ka soo wareegay maalintii aan ku soo biiray ifka aniga oo ooyaya, tabaryar, cidna aan u tirsanayn, maantana waxa aan ahay lug-ku-garaadle dhul badan maray, dhaqammo kaladuwanna la soo noolaaday. Safarrada badan ee noloshayda saameeyay waxa ii dheer

waayo-aragnimo. Waxa aan tabcay tacliin iyo hanti. Hasayeeshee ma arkin meel ka wanaagsan dhulkeenna hooyo. Diirrimaadka qabow iyo kulayl midna aan lahayn. Saxansaxada ugbaadka ah ee aan ku wasakhoobin qiiqa warshadaha, dhulka cosobka ahina waa nimco Ilaahay nagu galladaystay hasayeeshee aan garan la'nahay weli.

Waxa aan ku mashquulsannahay in aan isdabarjarro, isdaba-martaynno, caqabad aan isku wada noqonno, taasna waxa ay na dhaxalsiisay in aan dhulkeennii ugu noollahay sida addoomada la leeyahay oo kale! Dhulkeennu waa uu nadeeqaa. Khayraadka dhex ceegaagaana waxa uu toban jeer ka badanyahay tirada Soomaali oo idil.

Haddaba, waxa aan u baahannahay in aan helno caqligii iyo aragtidii hagi lahayd ee nagu hanuunin lahayd wax wada yeelashada, waxwada -qabsiga iyo wax isu quudhidda. Waa in aan ogaanno in aan isku qasbannahay, suurta galna aysan aheyn in midkeen uu badhaadho midka kale na uu baahnaado.

Meesha aan taagannahay oo halis ah darteed, maanta waxa aan haysannaa laba jid oo kaliya. waxa aan wada noolaanaynnaa innaga oo walaalo is jecel ah, ama waxa aan wada dhimanaynaa innaga oo cadow is neceb oo shisheeyuhu ay ku wiirsadaan ah. Waxa aan badinaynnaa xabaalaha. waxa aynnu noqonaynnaa shacab dadku ku maadsadaan oo la dhaho 'waa hore waxa jiri jiray dad Soomaali la odhan jiray geeska Afrikana ku noolaa'!

Inkasta oo aan sannaddo badan noolaa, wadammo baddanna aan tegay, bulsho kala gaddisanna aan la dhaqmay

haddana wali waxba iskama kay beddelin. Waxa aan ahay ilmihii yaraa ee baadiyaha ku dhashay. Cunugii xerada Qaxootiga indhaha ku kala qaaday. Waxa aan ahay wiilkii gaajeysnaa ee faylka dheer gali jiray si uu u helo raashin uu cuno. Weli waxa aan sugayaa Ogaadeeniya oo xorowda, Soomaaliweyn oo ubuc u ah iyo Soomaaliya oo dowlad adag oo caadil ah hesha. Kama aanan tanaasulin aragtidii xorta ahayd ee Soomaaliweyn oo aan u arko hadaf loo noolaan karo naftana loo huri karo.

Cabsidii aan soo maray iyo noloshii miciyaha lahayd waxa ay igu reebeen abaayeel-la'aan anigu aan u aqaanno is daadraacin, dadkuna u yaqaanaan dantii mooge. Marka aan milicsado magaalooyinkii aan ku soo noolaa waxa aan arkaa iyaga oo weli dhallinyaro ah, qoslaya, waxbana iska beddelin, xitaa kuwa lagu dagaalamay weli waxa ka muuqata in ay dib u xuubsiiban karaan, halka anigu aan weynaaday, timihii ay i caddaadeen, tabartii dhallinyaranimana wax yar ay kasii muuqato.

Waxa aan soo qaatay wakhti noloshu ay marna ii dhoolacaddaynaysay, marna ay i dhirbaaxaysay. Intii aan saarnaa toobiyaha nolosha wax badan ayaa iska kay beddelay oo muuqaalka jidhkaygu ugu horeeyo. Sannadaha iyo dhacdooyinka badan ee aan soo maray gadaashooda waxa iiga muuqda cunug dhashay xilli aan la filaynin. Wiil dhallinyaro ah oo faraxsan adduunkana u han weyn.

Waxa aan ahaa qof noloshu u hor leedahay oo damacsan in uu noloshiisa iyo midda dadkiisaba wax ka beddelo. Waxa weli i damqanaya boogihii waayuhu ii geysteen. Waxa aan dareemayaa sidii uu wadnuhu ii

garaacmay maalinkii koowaad ee ay Samsam ii qososhay. Waxa aan arkaa ciyaalkii aan kubadda iskula ciyaari jirnay dariiqyadii boodhka badnaa ee Qaxootiyadii kala duwanaa.

Markii aan dib u eego jidkii dheeraa ee aan soo maray, waxa aan idhahdaa: Guuroow, safarkaagu waa mid dheer oo la yaqaanno bar-billowgiisa, balse aan la garanaynnin bar-dhammaadkiisa.